

**Науково-дослідний інститут інформатики і права
Національної академії правових наук України**

**Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного
розвитку Національної академії правових наук України**

**Навчально-науковий центр інформаційного права
та правових питань інформаційних технологій**

**Факультету соціології і права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»**

**Правові питання трансформації інформаційного суспільства в
суспільство знань, як основи інноваційного розвитку України**

**МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ
27 квітня 2016 року**

Правові питання трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань, як основи інноваційного розвитку України: Матеріали науково-практичного «круглого» столу / 27 квітня 2016 р., м.Київ / Упорядн. : В.М.Фурашев, С.Ю.Петряєв. – К. : НДПП НАПрН України, Навчально-науковий центр інформаційного права та правових питань інформаційних технологій ФСП НТУУ «КПІ», 2016. – 182 с.

Подано матеріали з актуальних питань правового регулювання суспільних відносин в умовах трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань, як основи інноваційного розвитку України. Доповіді учасників даного “круглого” столу, що опубліковані у збірнику можуть бути корисними для вчених, фахівців та експертів інформаційної та інноваційних сферах, науково-педагогічних працівників, аспірантів, докторантів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться сучасними суспільно-правовими проблемами розвитку інформаційного суспільства та його трансформації в суспільство знань, а також реальними та потенційними наслідками цієї трансформації.

Організаторами заходу виступили: Навчально-науковий центр інформаційного права та правових питань інформаційних технологій ФСП НТУУ «КПІ», Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України та Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України. Участь у конференції взяли провідні експерти і вчені наукових установ і навчальних закладів України, представники зацікавлених державних органів та громадських організацій. Інформаційну підтримку у проведенні заходу надали: журнали «Інформація і право», «Правова інформатика», «Теорія і практика», «Інформація та безпека» та Вісник НТУУ «КПІ» «Політологія. Соціологія. Право».

Матеріали викладено в авторській редакції.

Упорядники: Фурашев В.М., Петряєв С.Ю.

Оформлення обкладинки:

Лабораторія технічної естетики та дизайну ФСП НТУУ «КПІ»
(designlab.kpi.ua@gmail.com)
Балашов Д.В. (balashov.dim@gmail.com)

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Науково-дослідного інституту інформатики і права
Національної академії правових наук України*

Протокол № 5 від 04.05.2016 р.

*Вченою радою факультету соціології і права Національного технічного
Університету України «Київський політехнічний інститут»*

Протокол № 9 від 25.04.2016 р.

ISBN 978-966-622-772-3

- © Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України, 2016
- © Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, 2016
- © Навчально-науковий центр інформаційного права та правових питань інформаційних технологій ФСП НТУУ «КПІ», 2016
- © Факультет соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»
- © Колектив авторів

З М І С Т

Пилипчук В.Г.

ПРОБЛЕМА «ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОЛОГІЇ» В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В СУСПІЛЬСТВО ЗНАНЬ	6
---	---

Мельниченко А.А.

ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В СУСПІЛЬСТВО ЗНАНЬ ...	14
---	----

Глібоко С.В.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО БАНКІНГУ	17
---	----

Корж І.Ф.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПЕРІОД ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЇ	21
--	----

Фурашев В.М.

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ПРАВА В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ «ІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА» ДО «СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ»	28
--	----

Красноступ Г. М.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В СУСПІЛЬСТВО ЗНАНЬ	33
--	----

Поперечнюк В. М.

СУСПІЛЬСТВО ЗНАНЬ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	39
--	----

Ожеван М.А.

ТЕХНОЛОГІЧНА СИНГУЛЯРНІСТЬ: МІЖ МІФОМ ТА РЕАЛЬНОСТЮ	44
--	----

Петряев С.Ю.

ЭВОЛЮЦИЯ ИНФОРМАЦИИ НА ПУТИ К ОБЩЕСТВУ ЗНАНИЯ	51
--	----

Гордієнко С.Г.

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОТИРІЧЧЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	54
---	----

Єфремова К.В.

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ОСНОВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ І РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО- ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ ІНДУСТРІЇ В ЯПОНІЇ	66
--	----

Юдкова К.В.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ СИСТЕМЫ КАК ИНФРАСТРУКТУРНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА	70
---	----

Забара І. М. СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК НАПРЯМОК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ: ПРАВОВІ ПИТАННЯ.....	74
Шаповалова О.В. МЕТОДОЛОГІЧНА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ АДАПТАЦІЇ ВИМОГ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЕС.....	80
Головка О.М. ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДЕСТРУКТИВНИХ ВПЛИВІВ ЯК НАПРЯМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	84
Іванов Д. В. ШЛЯХ ДО СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ: РОЛЬ СУСПІЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ У ПИТАННІ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	88
Радзієвська О.Г. ІНФОРМАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ДИТИНИ У СУСПІЛЬСТВІ ЩО ТРАНСФОРМУЄТЬСЯ: ОГЛЯД СТАНУ.....	93
Цимбалюк В. С. НАУКОВО-ОСВІТНЄ ПРАВО, ЯК ОСНОВА ТРАНСФОРМАЦІЙ У СУСПІЛЬСТВІ ЗНАНЬ ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	100
Золотар О.О. ВИЩА ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: КАМІНЬ СПОТИКАННЯ ЧИ НАРІЖНИЙ КАМІНЬ?.....	107
Шевченко Л.С. ОСВІТНЯ БЕЗПЕКА СУСПІЛЬСТВА: ЗАГРОЗА ОБМЕЖЕНОЇ ДОСТУПНОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	117
Солончук І. В. ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	123
Климова Г.П. ПОДОЛАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ ЯК НАЙВАЖЛИВІША УМОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	126
Внукова Н.М. ЗНАЧЕННЯ ЗНАНЬ, ЯК ДЕСКРИПТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ, ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	131
Дубняк М.В. ДІАЛЕКТИЧНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНФОРМАЦІЇ ТА ЗНАНЬ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ.....	136

Вороніна І.С. ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	139
Семеншин А.В. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: ЕКОНОМІЧНЕ ПІДґРУНТЯ.....	144
Шовкопляс Г.М. ЩОДО ПРОЗОРОСТІ ТА ДОСТУПНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ НА РИНКАХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	147
Солодченко С.В. ПРАВОВОЕ СОДЕРЖАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ФУНКЦИИ САМОКОНТРОЛЯ В СФЕРЕ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ.....	150
Матвеева А.В. НАЦІОНАЛЬНА ТРАНСПОРТНА ПОЛІТИКА ЯК УМОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	154
Калініченко А.І. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ МИТНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ.....	159
Борисов І.В. ПРАВОВИЙ СТАТУС БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ.....	165
Уркевич В.Ю. ПРАВОВІ ПИТАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ АГРАРНИХ РОЗПИСОК.....	169
Мороз М.В. ЩОДО ПЕРЕДАННЯ В ОРЕНДУ МАЙНА ДЕРЖАВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	172
Хандога Д.О. ПІРАТСТВО – ОДИН З ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ ПЕРЕШКОД ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	176

Пилипчук В. Г.,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки
України

ПРОБЛЕМА «ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОЛОГІЇ» В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В СУСПІЛЬСТВО ЗНАНЬ

Тематика круглого столу «Правові питання трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань, як основи інноваційного розвитку України», за нашими оцінками, видається досить актуальною в сучасних умовах. З цього приводу заслуговують на увагу й підтримку висновки, що *трансформуючись в суспільство знань, Україна може стати однією з процвітаючих країн світу та явити новий спосіб державного устрою й життя, випередивши інші держави, навіть не наздоганяючи їх*¹.

Вчені наприкінці ХХ ст. дійшли висновку, що глибинною трансформацією, яка нині відбувається, є становлення сучасного суспільства як суспільства знань. Про прихід *knowledge economy* і *knowledge society* пишуть в англomовних виданнях; про рух до *Wissengesellschaft* – в німецькомовних; франкомовні автори критично обговорюють концепт *capitalisme cognitif*. Соціальна думка відкрила перспективу входження в суспільство знань. Проте місце останнього в історичній стадіальності мислиться різними авторами по-різному².

¹ Ткачук В.В. Інформатизація освіти як чинник формування інноваційно-інформаційного суспільства в Україні (філософський аналіз) : автореф. дис. ...канд. філос. наук : 09.00.10. – К., 2010. – 18 с. (С. 11). Пилипчук В.Г., Дзьобань О.П. Інформаційне суспільство: філософсько-правовий вимір : монографія / В.Г. Пилипчук, О.П. Дзьобань. – К. : ТОВ "ІВА". – 2014. – С. 185.

² Алексеева И.Ю. Что такое общество знаний? – М. : Когито-центр, 2009. – 94 с.; Бехманн Г. Общество знания – краткий обзор теоретических поисков // Вопросы философии. – 2010. – № 2. – С. 113-126; Кушерець В.І. Аналіз знання як стратегічного ресурсу трансформації суспільства (світоглядно-методологічний аспект) : автореф. дис... д-ра філос. наук : 09.00.03. – К., 2003. – 41 с.

Усвідомлення нетотожності знання й інформації, історичності інформації щодо знання, переорієнтація з інформації на знання були викликані неоднозначністю глобальних інформаційно-комунікативних процесів, наслідками яких разом з безумовним техніко-технологічним і економічним зростанням і споживчим благополуччям стали нові форми інформаційної залежності, несвободи, когнітивної нерівності. Суспільства опинилися захоплені процесами «гіперіндустріалізації», інформаційні процеси – відносинами симулякризації, маніпулювання, тоталізуючого комерційного обміну, у результаті чого актуалізувалися серйозні загрози об'єктивному знанню, глибині й різноманітності «когнітивних культур».

Нову ситуацію зростання обсягів і швидкостей трансльованої інформації за відсутності можливостей її повноцінної рецепції й декодування осмислив І. Валлерстайн. На його думку, якість знань у сучасному суспільстві істотно погіршилася, а інформація перетворилася на «ексформацію»³. Термін «ексформація» є опозицією термінові «інформація» і означає неминучу надмірність повідомлення, визначувану способом його передачі, цілями продуцента інформації, когнітивним контекстом, тобто тим, що не входить безпосередньо в повідомлення. Домінування «ексформації» створює семантичний хаос внаслідок великої кількості змістів, які не розшифровуються споживачем.

Глобальна доступність інформації, Інтернет, світові інформаційні програми звузили світовий простір, з'явилися засобом об'єднання різних темпоральних, когнітивних та інших складових, але об'єднання створило ситуацію «нерозшифрованих сенсів», зручну для здійснення маніпуляцій. Зі збільшенням кількості інформації відбувається зменшення, деградація сенсу; апелюючи до бажань і чуттєвих імпульсів, власники інформації грають сенсами, перекручують факти, підміняють реальності, породжують

³ Валлерстайн І. После либерализма ; [пер. с англ. М. М. Гурвица и др.]. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – С. 139.

ситуацію нісенітниці; населення перетворюється на суспільство «нічогонезнайок» (І. Валлерстайн).

Нині вже цілком усвідомлена необхідність коригування концепції інформаційного суспільства, в рамках якої *знання й інформація часто трактуються як синоніми*. Зокрема, україномовна версія Вікіпедії трактує знання у вузькому сенсі як дані, інформація. Чинне національне законодавство визначає інформацію як відомості, дані. Тобто, *спостерігається тенденція до спрощеного розуміння понять «інформація» і «знання»*. На наш погляд, варто взяти за основу висновки вчених, що знання є: *1) формою існування та систематизації результатів пізнавальної діяльності людини; 2) сукупністю вчень про всесвіт, властивості об'єктів, закономірності процесів і явищ*.

У контексті зазначеної оцінки понять «інформація» і «знання», видається логічним постановка питання щодо їх співвідношення з поняттям «екологія» (в частині інформаційної сфери), а також дослідженням проблем *«інформаційної екології»*.

З цього приводу зауважимо, що 1 квітня 2016 р. НДІП НАПрН України спільно з Національним інститутом стратегічних досліджень, Секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та НТУУ «КПІ» було проведено науково-практичну конференцію «Проблеми захисту прав людини в інформаційному суспільстві».

Під час вказаного заходу акцентувалася увага на низці актуальних проблем, які створюють *загрози правам і безпеці людини в інформаційній сфері*. Насамперед, це стосується проблем:

- захисту персональних даних, честі й гідності людини;
- збирання, зберігання та використання біометричних даних громадян;
- додержання прав людини при формуванні єдиних державних електронних реєстрів;

– падіння рівня правової культури та моральності в інформаційній сфері;

– поширення інформаційної агресії і насильства в національному та глобальному інформаційному просторі.

Вказані негативні явища і процеси в інформаційній сфері підтверджують необхідність вивчення проблем «інформаційної екології». Як свідчить аналіз, поняття «інформаційна екологія» переважно визначається як:

1) наука, що вивчає закономірності впливу інформації на формування і розвиток інтелектуальних біосистем, у т.ч. людини, людської спільноти та людства в цілому, на стан здоров'я, як основи психічного, фізичного і соціального благополуччя;

2) стан інформаційних потоків та джерел суспільства, які характеризуються рівнем інформаційного та культурного розвитку суспільства.

В цілому, за нашими оцінками, слід звернути увагу на такі ключові аспекти дослідження проблем «інформаційної екології»:

– потреба вивчення цієї проблеми з огляду на викладені негативні тенденції в галузі інформації і знань, а також виклики і загрози правам та безпеці людини, актуалізується в сучасних умовах;

– вивченню питань «інформаційної екології» вітчизняні вчені, на відміну від іноземних науковців, не приділяють належної уваги;

– наведені підходи щодо визначення поняття «інформаційної екології» заслуговують на увагу і можуть бути взяті за основу при подальших дослідженнях;

– розв'язання проблем «інформаційної екології», вважаємо, сприятиме усуненню можливих перешкод на шляху розбудови суспільства знань як основи інноваційного розвитку України.

Попередження деструктивних впливів як напрям інформаційної політики.

Неможливо не погодитись з тим, що інформація в сучасному світі стає стратегічним ресурсом на рівні з енергією чи корисними копалинами. За ступенем споживання цього стратегічного ресурсу нині у світі оцінюється ступінь розвинутості країни, її економічний та політичний потенціал [4]. Саме тому формування чіткої інформаційної політики (далі – ІП) є першочерговим завданням юридичної науки. В сучасній науковій доктрині існують поняття «інформаційна політика держави» та «державна політика розвитку інформаційного суспільства», які можуть помилково ототожнюватися. Зазначимо, що друге є інтеграційною частиною першого, оскільки включає в себе лише напрями формування нових підходів до реалізації прав у ІС, в той час як ІП держави охоплює цілий комплекс заходів, у тому числі безпекових.

Розглядаючи явище новацій у праві Матвєєва Л.Г. зазначає: «неминучою є юридикація електронних соціальних відносин, навіть ширше – поведінки в кіберпросторі або віртуальної правової поведінки» [7, с. 29]. Механізм реалізації державної політики повинен бути спрямованим на досягнення конкретних цілей (розв’язання соціальних суперечностей) шляхом впливу на конкретні фактори (елементи управління та їхні зв’язки) [5]. Зараз Україні вкрай потрібна науково обґрунтована та дієва загальнонаціональна ІП. Довгострокова стратегічна мета цієї політики – формування в Україні відкритого ІС шляхом ефективного забезпечення інформаційної безпеки (далі – ІБ) на внутрішньодержавному й міжнародному рівнях [3, с. 126]. Соснін О.В. тісно пов’язує ІП з процесом інформатизації як глобальним процесом, який впливає на більшість сфер суспільної діяльності [13, с. 35-38].

Загалом, під «політикою» розуміють «сферу взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів публічної

влади задля реалізації своїх суспільно значущих інтересів та потреб» [9, с. 6]. Почепцов Г.Г. акцентує увагу на тому, що з усіх аспектів ІІ особливої уваги варто приділяти ІБ [11, с. 12]. Набруско В.І. зазначає, що державна ІІ – це передовсім національна інформаційна самодостатність і можливість реагувати мобільно й наступально як на внутрішні соціально-економічні виклики, так і на різного характеру зовнішні загрози [2]. Також її розглядають як сукупність основних напрямів і способів діяльності держави з одержання, використання, поширення та зберігання інформації [12, с. 36]. Державна ІІ – це регулююча діяльність органів державної влади, спрямована на розвиток інформаційної сфери суспільства, яка охоплює всю сукупність виробництва і відносин пов'язаних зі створенням, зберіганням, розповсюдженням, передачею інформації у всіх її видах та всіма засобами масової інформації [6, с. 7]. Виноградова Г.В., розкриваючи зміст державної ІІ, розглядає її як сукупність напрямів і способів діяльності держави з одержання, використання, поширення та зберігання інформації [1, с. 18]. Однак зараз більш доречно розглядати ІІ як сукупність намірів і засобів її реалізації, звертаючи увагу й на інші об'єкти необхідної охорони в інформаційній сфері, окрім інформації як такої. В даному випадку доречно зауважити на потребі управління інформаційною сферою життєдіяльності суспільства та процесів, що в ньому відбуваються з точки зору захисту суспільної та індивідуальної свідомості. Зокрема, Пашкова В.С. підкреслює, що політичне управління інформаційною сферою впливає на шляхи, якими окрема особа і суспільство в цілому робить політичний, економічний та соціальний вибір [8, с. 4].

Отже, національна інформаційна політика – це стратегічний напрям, що проявляється при використанні інститутів публічної влади, спрямований на забезпечення та розвиток інформаційної сфери суспільних відносин, становлення ІС та пов'язаний, зокрема, із будь-якими діями щодо

конкретних відомостей при застосуванні всіх можливих способів та засобів, а також забезпечення безпекового аспекту існування та взаємодії людини, суспільства та держави в процесі реалізації їх значущих інформаційних інтересів та потреб.

Період після Євромайдану ознаменувався серйозними зрушеннями в сфері ІП, зокрема щодо діяльності Міністерства інформаційної політики України у сфері забезпечення інформаційного суверенітету нашої держави та поширення суспільно важливої інформації, про що йдеться у однойменному Положенні [10]. Зазначимо, що існувала серйозна критика з приводу формування даного органу з боку представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ Дуньої Міятович. Вона зазначала, що дана ініціатива є загрозою свободі медіа в Україні. Однак, як показує аналіз щомісячних звітів Міністерства, його діяльність покликана реалізовувати фактичну протидію зовнішній пропаганді та відповідні законодавчі ініціативи, а не ініціювати утиски діяльності медіа.

Отже, потребою сьогодення є формування ІП з урахування специфіки суспільних та національних інтересів, дотримання балансу між ними, особливо у сфері гарантування та забезпечення ІБ людини. Взаємна узгодженість заходів інформаційно-правового забезпечення та захисту є запорукою успішної ІП, яка має врахувати всі аспекти розвитку ІС, особливо з огляду на його динамічність.

Література

1. Виноградова Г. В. Правове регулювання інформаційних відносин в Україні. – К.: Видавництво «Юстиніан», 2006. – 176 с.
2. Віктор Набруско: Парадокси та реалії національного інформаційного поля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/daidzhest/2012-04-15/71231>. – Заголовок з екрана.

3. Дзьобань О.П., Пилипчук В.Г. Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти: Монографія / За заг. ред. проф. В.Г. Пилипчука. – Харків.: Майдан, 2011. – 244 с.
4. Іванченко Ю.М. Сутність, головні напрями та способи державної інформаційної політики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05ijmipu.pdf>. – Заголовок з екрана.
5. Ільченко Н. М. Деякі аспекти формування механізму реалізації державної політики України в галузі засобів масової інформації / Н. М. Ільченко // Державне будівництво [Електронний ресурс]. – 2007. – № 2. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book. – Заголовок з екрана.
6. Конах В.К. Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання / Конах В.К. / Аналітична доповідь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_table/1119_dop.pdf. –
7. Матвєєва Л.Г. Новація як вияв транзитивності у праві / Л.Г. Матвєєва // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2015. – Том 1. – Вип. 1. – С. 27-30.
8. Пашкова В. С. Інформаційна політика і бібліотека // Бібліотека і влада. Збірник статей до Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2000. – С. 4-16.
9. Політологія: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. В. Бабкіної. – К.: Видавничий центр «Академія», 1998. – с. 369.
10. Положення про Міністерство інформаційної політики України. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 2 від 14 січня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mip.gov.ua/documents/7.html>. – Заголовок з екрана.
11. Почепцов Г.Г., Чукут С.А. Інформаційна політика: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 663 с.

12. Синєокий О. В. Інформаційне право України та електронне право високих технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/books/2010/10sovipu.pdf – Назва з екрана.

13. Соснін О. В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 572 с.

-----***-----

*А. А. Мельниченко,
к.ф.н., доцент, декан
ФСП НТУУ «КПІ»*

ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В СУСПІЛЬСТВО ЗНАНЬ

Дискусія про перехід від інформаційного суспільства до суспільства знань має певні особливості. Адже, незважаючи на проникнення інформаційних технологій практично у всі царини нашого суспільного життя, в Україні рівень розвитку продуктивних сил є вкрай низьким і не відповідає навіть тому етапу цивілізаційного розвитку, який заведено називати інформаційним суспільством. Наявний стан суспільного розвитку можна з впевненістю охарактеризувати як стадію деіндустріалізації, за умов якої відбувається переважання спекулятивно-торгового капіталу над промисловим. Вже декілька років нам доводиться спостерігати як індустріальні гіганти минулого з легкістю перетворюються на торгівельно-розважальні центри, бізнес-центри тощо. Здавалося б, класики концепції інформаційного (постіндустріального) суспільства (Д. Белл, У. Тофлер, З. Бжезинський) пророкували, що сфера послуг в інформаційному суспільстві буде домінувати над виробничою сферою, проте вони жодним чином не вказували, що розвиток індустрії послуг буде розвиватися за рахунок свідомого знищення індустрії високотехнологічного

промислового виробництва. В такому разі розмова про суспільство знань набуває суто футурологічного і, часто, спекулятивного характеру. Це жодним чином не означає, що таку дискусію не варто проводити. Дослідження перспектив майбутніх горизонтів поступу суспільства є вкрай важливими з огляду на необхідність побудови прогнозів і ймовірних сценаріїв розвитку майбутньої цивілізації. Більше того, розглядаючи право як один з головних регуляторів суспільних відносин, ми переконані, що дослідження правових засад функціонування інформаційного суспільства та суспільства знань є надзвичайно актуальним завданням, адже «правовий ідеал інформаційного права сьогодні лежить в сфері забезпечення прав і свобод особистості в інформаційному суспільстві, в створенні правових основ «інформаційної екології», орієнтованої на збереження балансу в складній системі інформаційних свобод та їх обмежень» [Белов Г.В. Парадигма информационного общества и становление информационного права // Теория и практика общественно-научной информации. – №18. – 2002. – С.39-54].

На відміну від багатьох дослідників суспільства знань ми обминемо розгляд його суто зовнішніх форм прояву і зосередимося на змістовних. Головний фокус дослідження ми спрямовуємо на систему суспільного відтворення, яка властива суспільству знань. Пам'ятаючи, що стадіями суспільного відтворення є виробництво, розподіл, обмін та споживання, а відтак – головними сферами діяльності має стати виробництво знань, розподіл знань, обмін знаннями та споживання знань. В такому випадку основними «китами» суспільства знань є: сфера науки, яка покликана продукувати і примножувати знання; сфера освіти, яка передбачає трансляцію накопичених знань, тим самим формуючи якісний людський капітал; інноваційна сфера, покликана на основі впровадження отриманих знань підвищувати якість та безпеку життя людини. Відтак, в суспільстві знань закони на кшталт наших вітчизняних законів «Про освіту»,

«Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», повинні будуть отримати нове наповнення, адже будуть повинні регулювати новий тип – відносин, пов'язаних з виробництвом, обміном та використанням знань та інформації. Домінантними галузями права, які сьогодні ще не отримали відповідного розвитку, мають стати інформаційне право та право інтелектуальної власності. В цьому контексті дослідниця Абізова Р.Є. акцентує увагу на таких напрямках модернізації законодавства в світлі розвитку інформаційно-комунікаційних технологій: «1) формування системи гарантій доступу до сучасних інформаційно-комунікаційних мереж; 2) регламентація присутності держави і місцевого самоврядування в таких мережах; 3) розвиток спеціальних процедур юрисдикційного і неюрисдикційний характеру, пов'язаних з врегулюванням конфліктів при використанні електронно-обчислювальної техніки, інформаційних систем та інформаційно-комунікаційних технологій; 4) формування інститутів саморегулювання інформаційного співтовариства» [Абызова Е.Р. Правовая институализация электронного государства // Вестник Алтайской академии экономики и права. – №1 (43). – 2016. – С.35-38].

В соціально-професійній структурі суспільства знань на перший план виходять агенти роботи зі знаннями – когнітивні працівники (knowledge workers), до яких відносяться: виробники знань, що генерують нові знання; користувачі знань; організатори користування та роботи зі знаннями. В цьому випадку знову постають питання регулювання трудових відносин, в яких братимуть участь такі працівники, а відтак – постає питання реформування системи трудового законодавства згідно вимог інформаційного суспільства та суспільства знань.

В сучасних наукових дослідженнях існують критичні підходи до інтерпретації концепції суспільства знань, які акцентують увагу на загрозі використання правових механізмів для обмеження циркуляції нових

наукових знань в суспільстві через наявність приватної власності корпорацій на ці знання. Наслідком таких обмежень є можливе гальмування соціального прогресу.

На відміну від терміну «інформаційне суспільство», термін «суспільство знань» не закріплений в національному законодавстві України.

-----***-----

С. В. Глібоко,
*к.ю.н., доцент, в.о. директора
Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України, доцент
кафедри господарського права НЮУ
ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО БАНКІНГУ

Відповідно до баз даних Державних реєстрів патентів України на винаходи, корисні моделі та промислові зразки [1] банківські установи України здійснювали захист прав на належні їм об'єкти інтелектуальної власності, шляхом одержання патентів. Станом на 25 квітня 2016 року було зареєстровано, пов'язаних з банківською діяльністю 12 (4 з яких нечинні) патентів на винаходи, 19 (1 з яких нечинний) патентів на корисні моделі, та 41 патент на промисловий зразок (26 з яких нечинні). Більшість винаходів та корисних моделей передбачають системи, способи або процеси здійснення банківських операцій, частин банківських операцій або виконання певних дій, пов'язаних з проведенням таких операцій. Їх можна класифікувати за різними критеріями. На наш погляд, найбільш доцільно розподілити їх як об'єкти інтелектуальної власності відповідно до Міжнародної патентної класифікації [2] (далі – МПК) та співвіднести з

класифікацією їх як банківських інновацій по певних групах відповідно до наукових джерел.

Класифікація перелічених винаходів показує, що вони відносяться виключно або одночасно з іншим кодуванням до: систем або способів оброблення даних, спеціально пристосовані для адміністративних, комерційних, фінансових, управлінських, спостережних або прогнозувальних цілей. При цьому, як додаткові критерії використовуються такі способи або критерії для маркування патентів (відповідно до МПК):

структури оплати, схеми або протоколи;

торгівля, наприклад за купування або електронна комерція;

фінанси; страхування; податкові стратегії; оброблення корпоративних податків або податків на прибуток;

системи або способи, які спеціально пристосовані до адміністративних, комерційних, фінансових, управлінських, спостережних або прогнозувальних потреб, без здійснення значного оброблення даних.

Безпосередньо за змістом такі системи та способи можливо класифікувати по наступним напрямкам:

способи дистанційної ідентифікації або аутентифікації клієнтів банку для здійснення банківських операцій;

системи для проведення трансакцій, які відносяться тільки до банківських операцій або також до електронної комерції;

способи здійснення електронних розрахунків або способи оплати рахунків;

система віддаленого одержання інформації у відносинах «банк-клієнт».

Відповідні операції та дії науковці [3, С. 63, 89] відносять:

– за предметом та сферою застосування: до продуктових банківських інновацій, пов'язаних з традиційною діяльністю банків;

до процесних, які є інноваціями технологічних процесів, власне процесними або сервісними інноваціями;

- за ступенем новизни: інновації на рівні окремого банку або інновації на національно-банківському рівні;
- за характером потреб, що задовольняються: орієнтовані на існуючі потреби або орієнтовані на формування нових потреб;
- також, з посиланням на іноземних науковців, класифікація фінансових інновацій здійснюється по нових методах надання послуг.

Як відмічається в економічній літературі, фінансові інновації є чимось новим, що знижує витрати, зменшує ризики, забезпечує покращення продукту/ послуги/інструменту і вимагає краще задовольняти учасників фінансової системи. Такі фінансові інновації можуть бути згруповані і якості нових продуктів або послуг, виробничих процесів або нових організаційних форм [4].

Перелічені винаходи та корисні моделі українських банків можуть бути віднесені до таких окремих видів фінансових інновацій: - комерційні банки надають послуги банківського обслуговування на дому, які дозволяють клієнтам оплачувати рахунки, переказувати кошти, а також переглядати стан рахунків за допомогою мікрокомп'ютерів; - пропонуються послуги фінансового планування та інвестиційні послуги в філіях – фінансових супермаркетах; - домашній банкінг, включаючи інтернет-банкінг; - запровадження банків, що представлені лише в Інтернеті; - пред'явлення до оплати рахунків в електронному вигляді [5].

Разом з тим, правильно відмічається, що у багатьох випадках інновації в області роздрібних платежів є лише вдосконаленням існуючих та закріплених платіжних послуг. Однак, великі скачки можуть статися, особливо в тих країнах, де платіжна інфраструктура недорозвинена [6].

Перелічені форми інновацій надають змогу віднести фінансові та банківські інновації до технологій та послуг, які є елементами інновацій

відповідно до Законів України «Про інноваційну діяльність» та «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій».

При фінансових інновацій постає декілька проблем при їх застосуванні. Виникають питання щодо узгодження технічних рішень та необхідності стандартизації і функціональної сумісності. Для регуляторів, в тому числі центральних банків, постають питання визначення їх політики – в напрямку розвитку світових стандартів, приєднання до них, організації співпраці з зацікавленими сторонами, чи в напрямку участі і підтримки вітчизняних стандартів.

Таким чином, розвиток інновацій та/або технологій на ринку банківських послуг та на інших ринках фінансових послуг повинен чітко пов'язуватися з вирішенням наступних завдань:

1. Стимулювання використання новітніх технологій в банківській діяльності.
2. Розроблення правового механізму для публічного визначення пріоритетів в розвитку технологій на ринках фінансових послуг.
3. Вирішення правової проблеми щодо співвідношення механізмів патентного захисту технологій та їх масового застосування, вирішення конфлікту публічних та приватних інтересів.
4. Визначення загальних технологічних норм і стандартів щодо проведення банківських операцій та інших фінансових послуг для усунення конфліктів.
5. Усунення проблеми антиконкурентного застосування інновацій на ринках фінансових послуг.

Література

1. Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/registers.html>;

2. Міжнародна патентна класифікація (Версія 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://base.ukrpatent.org/mpk2009/index.html?level=c;>

3. Єгоричева С. Б. Інноваційна діяльність комерційних банків: стратегічні аспекти [Текст]: монографія / С. Б. Єгоричева; ВНЗ у кооперації «Полтавський університет економіки і торгівлі». – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2010. – 348 с;

4. W. Scott Frame & Lawrence J. White, (2014). Technological Change, Financial Innovation, and Diffusion in Banking. Working Papers 2, New York: New York University, Leonard N. Stern School of Business, Department of Economics;

5. Finnerty, J. D. (1988). Financial Engineering in Corporate Finance: An Overview. Financial Management, 17(4), 14–33. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/3665764>;

6. Innovations in retail payments. 2012. Report of the Working Group on Innovations in Retail Payments. Bank for International Settlements. . Retrieved from <http://www.bis.org/press/p120529.htm>.

-----***-----

І. Ф. Корж,

д.ю.н., с.н.с., завідувач науковим
сектором НДІП НАПрН України

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПЕРІОД ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЇ

1. *Iuris effectus in executione consistit* (лат.) – ефективність закону – у його виконанні.

2. *Inde datae leges ne fortior omnia posset* (лат.) – закони були створені для того, щоб більш сильний не став всемогутнім.

На всіх етапах свого історичного буття людина завжди прагнула осмислити, зрозуміти, досягнути як саму себе, так і світ навколо себе, себе у

світі і світ у собі. В цьому і полягає сутність людського буття. Людство здавна цікавили і цікавлять природа і сутність людських взаємовідносин, норм, правил, які визначають їхній характер та властивості. У колі людського осмислення завжди були і є такі поняття як «рівність», «справедливість», «обов'язок», «свобода», «закон», зміст яких проливає світло на специфіку природи права, його онтологічні основи, цінності та значимість як у житті людини, так і суспільства в цілому [1, с. 26].

Правове життя сучасного українського суспільства зазнає кардинального впливу, що викликаний потужним впливом глобалізації, зростанням споживацьких настроїв та персоналізацією суспільства. Розбудова сучасного українського суспільства, як інформаційного суспільства (Informative Societie), виражає ідею нової фази в історичному розвитку країни, створення нового соціального зразка, що є результатом «другої індустріальної революції», яка в основному ґрунтується на мікроелектронній технології. Головними складовими поняття «інформаційне суспільство» визначають: інформаційну економіку, індустрію інформаційних послуг, сучасні інтелектуальні інформаційні технології та технології зв'язку, значний потенціал науки, матеріально-технічне забезпечення різноманітних послуг [2, С.122].

Не зупиняючись на позитивних моментах правового життя, звернемо свою увагу на негативну правову дійсність, яка створює виклики і загрози подальшому правовому розвитку українського суспільства, оскільки, як зазначають дослідники, «негативні юридичні явища ... не в меншій мірі, чім «позитивні компоненти правової дійсності» характеризують, хоч і з негативного боку, рівень розвитку правового життя суспільства тої чи іншої соціально-економічної формації» [3, с. 33]. Саме із цією стороною правового життя право і вся правова система призвані боротися.

Феномен ненормативності існує разом із нормою, проте реалізує себе як виклик правовій нормі, як таке, що відбувається проти встановленого і прийнятого правила, або діє всупереч йому. Оскільки тіньовий сегмент правового життя займає в Україні значне місце, саме цей пласт юридичної дійсності і потребує особливої уваги спільноти. Мова йде про: зростання злочинності у різних сферах життєдіяльності; «тіньову» економіку; «тіньові» виборчі технології («чорний піар»); «тіньову» правотворчість (вузькокорпоративні лобістські тенденції); «тіньову» юстицію (вирішення правових спорів за допомоги злочинних угруповань); «тіньове» виконання покарання (замовні вбивства); рейдерство тощо. Зазначене є наслідком так званих «реформ», коли державу, образно кажучи, вивели із рівноваги деструктивні сили т.зв. «демократичної» політичної еліти.

Правове життя залежить від рівня знання суспільством законодавства, тобто правової культури, і від рівня його правосвідомості, і його моральності. Правова культура, тобто знання чинного законодавства України, передбачає досконале орієнтування у змісті основних законів і глибоке знання юридичних норм з метою ефективної реалізації громадянами своїх прав і виконання обов'язків. Наявність навичок реалізації законодавства означає, що громадянин вміє тлумачити закони, тобто розуміти їхній зміст та застосовувати юридичні норми в конкретних життєвих ситуаціях. Зазначене сприяє повазі і дотриманню чинного законодавства.

Складовою правової культури є правосвідомість, тобто належний рівень знання права, а також психічні почуття, емоції про існуюче чи бажане право. Однак в сучасному українському суспільстві зловживання знаннями права на сьогоднішній день є одною із актуальних проблем. Юридична категорія «зловживання правом» у правовій науці традиційно пов'язано із правом Німеччини. Саме там вперше появилось поняття

«шикана», що полягає у здійсненні навмисних дій із наміром нанести шкоду іншій особі.

Передумови виникнення на практиці випадків зловживання правом – наявність прогалин у законодавстві або недостатня чіткість правової регламентації тих чи інших суспільних відносин (Для прикладу: відсутність закону про детективну діяльність; підзаконне регулювання суспільних відносин, пов'язаних із обігом зброї в Україні тощо). Зловживання суб'єктивним правом – це використання суб'єктивного права з порушенням меж його дії, ненормальне (марне, незвичайне, шкідливе, аморальне) здійснення права, яке виражається в недозволених конкретних діях, що заподіюють шкоду іншій особі чи загрожують чужому праву.

Види зловживання правом за правовою кваліфікацією:

- правомірне (легалізоване, але аморальне чи недоцільне – замовчування ЗМІ суспільно значущої інформації або передбачення в публікації судового рішення);
- протиправне (неправомірне, не легалізоване – журналіст, зловживаючи свободою ЗМІ, може здійснити такі злочини, як наклеп, образа, породження національної, расової або релігійної ворожнечі).

Правосвідомість – це форма чи сфера свідомості, яка відображує правову дійсність у формі юридичних знань і оціночного відношення до права і практики його реалізації, правових установок і ціннісних орієнтацій, які регулюють поведінку (діяльність) людей в юридично значимих ситуаціях. Правосвідомість не тільки виражає ставлення індивіда до правової дійсності, а й спрямовує її на певні зміни в правовому середовищі, прогнозує і моделює їх [4].

Розглядаючи стан правосвідомості громадян України, треба розуміти, що тут накопичилася низка проблем. Так, рівень суспільної довіри до судово-правової системи досі залишається надзвичайно низьким. При зверненні до таких інституцій, як міліція, суд, прокуратура,

адвокатура громадяни України не повністю впевнені на позитивне вирішення питань, а особливо на справедливі, обґрунтовані, доцільні та законні. Кожного дня у засобах масової інформації з'являються нові відомості про беззаконня, що відбувається в державі, корупцію, криміналізацію суспільства. Як наслідок у законослухняних громадян формується зневажливе ставлення до органів державної влади, виникає соціальна напруга, спостерігається ігнорування норм права, самовільне тлумачення загальноприйнятих принципів, що часто призводять до спотвореного розуміння дозволеного та забороненого [5, с. 77].

Адже неефективність національної системи захисту прав громадян впливає на правосвідомість громадян України. Все це свідчить про те, що сучасна правова правосвідомість українського соціуму частково деформована. Така деформація виявляється у викривленні уявлень про цінність права. Проявами дефектної правосвідомості є: правовий інфантилізм (відсутність знання про будь-який елемент правової дійсності); правовий нігілізм (негативне, нешанобливе ставлення до права, заперечення закону і нормативного порядку); правовий ідеалізм (фешитизм) (форма деформації правосвідомості, що виражається в абсолютизації ролі права і правових інститутів у регулюванні суспільних відносин); правовий дилетантизм (вільне поводження з законом або оцінкою юридичної ситуації, що в цілому зумовлено легковажним ставленням до права); правова демагогія (легковажне або свідоме ставлення такого впливу окремої особи або громадських об'єднань на свідомість людей, наслідком якого стає формування однобічного чи викривленого уявлення про правову дійсність); «переродження» правосвідомості (вид її деформації, що виявляється в усвідомленому ігноруванні і запереченні закону і супроводжується наявністю у носіїв наміру на здійснення правопорушень) [6, с. 544-546].

Правосвідомість українських громадян нинішнього періоду розвитку нашого суспільства можна охарактеризувати як неординарну та суперечливу, в якій дивним чином поєднуються чи й химерно переплітаються паростки нових демократичних цінностей із залишками старого, тоталітарного минулого. Найбільш негативною установкою масової свідомості громадян України є правовий нігілізм, який руйнує провідні принципи демократичної свідомості й відчутно гальмує процес розбудови громадянського суспільства. Рівень правової свідомості громадян України, що існує на цей час, потребує значного підвищення і доведення на найближчу перспективу до рівня правової свідомості демократичного суспільства. А це передбачає удосконалення правових норм, практики діяльності юридичних інститутів та правовідносин, політичної оцінки права, законотворчої і правозастосовної діяльності, покращення правового виховання [7].

Моральність – це внутрішня установка індивіда діяти відповідно до своєї совісті і свободи волі. З нею пов'язано розрізнення добра і зла. За даними опитування, проведеного Інститутом Горшеніна у 2013 році, 60,2% українців вважають рівень суспільної моралі низьким, 29,4% охарактеризували його як середній, і лише 2,1% українців вважають сьогоdnішній рівень моралі в українському суспільстві високим [8]. Наведені дані свідчать про те, що протягом останніх 30 років в Україні, в суспільній свідомості населення відбувся перехід від позитивного уявлення про існування «моральної більшості» до негативного уявлення про існування «аморальної більшості». Для прикладу: Українські судна, виходячи з портів Южного, Херсона, Миколаєва і прямо йдуть у Керч, доправляючи в анексований Крим вітчизняні матеріали для будівництва Керченського мосту і руду для заводів Фірташа. Про це заявив на прес-конференції в рамках проекту Free Crimea колишній урядовий

уповноважений у справах Європейського суду з прав людини Борис Бабін [9].

Про рівень аморальності українського суспільства свідчить високий рівень корупції, насамперед української влади. Україна займає 130-е місце з 168 позицій у Світовому рейтингу сприйняття корупції CPI. Про це говориться у повідомленні прес-служби міжнародної правозахисної організації Transparency International. В минулому році Україна була на 142 місці з 175 позицій [10].

Тому боротьба з цими негараздами у правовому житті України має здійснюватися, насамперед, за умови прояву політичної волі з боку влади, і бути цілеспрямованою, мати системний характер. Вагому роль у зазначеному належить молодому громадянському суспільству, яке зародилося в Україні.

Література

1. Ткаченко Л. Г. Правосвідомість як соціально-філософська категорія світоглядного знання // Правове життя сучасної України : Матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького складу, присвяченої 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права (20-21 квітня 2012 р.). – Т. 1. / Л. Г. Ткаченко. – О.: Фенікс, 2012. – С. 26-28.

2. Марущак А. І. Інформаційне право України : Підручник. / А. І. Марущак. – К. : Дакор, 2011. – 456с.

3. Семитко А. П. Правовая культура социалистического общества: сущность, противоречия и прогресс : монография / А. П. Семитко. – Св.: 1990. – 318 с.

4. Скаун О. Ф. Общее сравнительное правоведение : Основные типы (семьи) правовых систем мира : Учебник для студентов вузов / О. Ф. Скаун. – К. : Ин юре, 2008. – 840 с.

5. Макарова О. Правовий нігілізм і правовий ідеалізм: реалії сьогодення / О. Макарова // Підприємство, господарство і право. – 2009 . – № 1. – С. 76-78.

6. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. / За ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.

7. Сухицька Н. В. Правосвідомість громадян України: стан та напрямки розвитку. – Режим доступу: http://sn-jurid.crimea.edu/arhiv/2012/25_1law/008_suxi.pdf.

8. Опитування: Більш як половина українців вважає, що рівень суспільної моралі в країні низький. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/1152770-opituvannya-bilsh-yak-polovina-ukrayinciv-vvazhae-shcho-given-suspilnoyi-moralii-v-krayini-nizkij>.

9. Матеріали для будівництва кримського мосту везуть з Южного, Херсона та Миколаєва, – експерт. – Режим доступу: <http://mk.depo.ua/ukr/nikolaev/materiali-dlya-budivnitstva-krimskogo-mostu-vezut-z-yuzhnogo-17042016121000>.

10. Уровень коррупции в Украине и мире (Инфографика). – Режим доступу: http://24tv.ua/ru/uroven_korruptcii_v_ukraine_i_mire_infografika_n652233.

-----***-----

В. М. Фурашев,
к.т.н., с.н.с.

**РОЛЬ ТА МІСЦЕ ПРАВА В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ
«ІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА»
ДО «СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ»**

Пропонується розглянути декілька тез з питання, яке винесене у назву:

1. Головною відмінною рисою чи ознакою «індустріального суспільства» є спрямованість на максимальний розвиток матеріальної

складової життєдіяльності суспільства. Саме це визначало спрямованість та темпи науково-технічного прогресу, а також обумовило боротьбу за ресурси (природні, людські та ін.) та багато інших подій у історії людства, починаючи з першого ткацького станка.

Саме ступень матеріального виробництва був найважливішим показником економічного розвитку суспільства, його могутності.

Саме матеріальне виробництво здійснювало домінуючий вплив на формування, розвиток та регулювання суспільних відносин.

2. Сама сутність «індустріального суспільства» та його розвиток привели до об'єктивної, еволюційної необхідності переходу до якісно нової організації та системи забезпечення життєдіяльності суспільства, утворила і продовжує утворювати всі необхідні для цього умови – до того, що ми називаємо «суспільством знань»⁴.

Характерною ознакою цього суспільства, за логікою речей, повинно бути домінуюча роль знань та інформації у системі забезпечення життєдіяльності суспільства та його розвитку.

Матеріальне виробництво нікуди не зникає, але воно буде базуватися на принципово нових засадах – людині-то їсти потрібно?, десь жити потрібно?, одягатися потрібно?, захищати й себе, й державу потрібно? та існує багато потреб, які можливо задовольнити предметами матеріального світу. Тому без матеріального виробництва жодне суспільство, як його не називай, не обійдеться.

Інша справа, що знання та інформація перейдуть у ключову економічну категорію. Саме знання та інформація будуть визначати ступень розвитку суспільства, його соціально-економічної, оборонної, духовної та ін.

⁴ Дефеніція «суспільство знань», на даний час, є суто умовною, поки не визнаною науковою спільнотою. Ця дефеніція може бути зовсім іншою, наприклад, «кіберцивілізація», «електронне суспільство», «епоха кібернізації», «кібернетична епоха» або будь-яке інше. Головне, вона повинна вображати сутність того періоду, сталою періоду суспільства та його розвитку, якій прийде на зміну «індустріальному суспільству», «індустріальній епохи». Поки така усталена дефеніція відсутня – користуємося тією, яка найбільше наближена до сутності суспільства майбутнього.

потужності. Саме знання та інформація будуть здійснювати домінуючий вплив на формування, розвиток та регулювання суспільних відносин.

3. Те, що ми зараз називаємо «інформаційним суспільством», є не більше ніж перехідний період від «індустріального суспільства» до якісно нового - «суспільства знань» (або з іншою назвою – головна не назва, а сутність). Цей перехідний період, якій доречно було би назвати, на погляд автора, «періодом інформатизації», характеризується забезпеченням умов створювати і накопичувати інформацію та знання кожною людиною, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя. Виконання цього завдання можливо лише за умови сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних ІКТ можливостей створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, повною мірою реалізовуючи свій потенціал, підвищуючи якість свого життя і сприяючи сталому розвитку країни.

Тобто цей перехідний період є, більшою мірою, накопичувально-інформатизаційним, техніко-технологічним, організаційно- та психологічно- підготовчим, що є його головною ознакою.

Підтвердженням тому є ті положення Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки»⁵, які характеризують ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно із світовими тенденціями.

У зв'язку з цим зазначений Закон України визначає наступні основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні, що також підтверджує перехідність даного періоду:

⁵ Джерело інформації: Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки [Електронний ресурс] : закон України від 09.01.2007 р. № 537-16. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>. – Назва з екрану.

«прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя, зокрема в економіку України і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості;

розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція із світовою інфраструктурою;

державна підтримка нових «електронних» секторів економіки (торгівлі, надання фінансових і банківських послуг тощо);

створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля;

збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування;

державна підтримка використання новітніх ІКТ засобами масової інформації;

використання ІКТ для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами;

досягнення ефективної участі всіх регіонів у процесах становлення інформаційного суспільства шляхом децентралізації та підтримки регіональних і місцевих ініціатив;

захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику «інформаційної нерівності»;

вдосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин;

покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ.»

Реалізація означених цілей, без сумніву, приведе до визначної трансформації у системі суспільних відносин та спрямованості і принципів їх регулювання.

4. Будь-які трансформаційні процеси несуть за собою не лише визначені нові досягнення, «блага», а й нові виклики та загрози, як реальні, так й потенційні.

Будь-які трансформаційні процеси, тій чи іншою мірою, впливають на сталі вже суспільні відносини, викликають їх зміни.

Не виключенням є й перехідний період від «індустріального суспільства» до «суспільства знань».

5. Право, як основний офіційний регулятор суспільних відносин, має дві основні складові – теоретичну та практичну.

Практична складова – створення та забезпечення необхідного ступеня функціонування системи соціальних загальнообов'язкових норм, дотримання яких забезпечується державою, тобто нормотворча робота – розробка, впровадження та забезпечення виконання законів та підзаконних актів. Практична складова права, як правило, реагує на регулювання суспільних відносин, які вже склалися або їх складання є очевидними.

Теоретична складова – правова наука, яка повинна забезпечувати стале функціонування та розвиток системи соціальних загальнообов'язкових норм. Теоретична складова права повинна передбачати заздалегідь спрямованість та характер майбутніх соціальних відносин.

6. Правова наука, користуючись, в тому числі й методами соціально-правового та інформаційного моделювання, повинна не лише передбачати заздалегідь спрямованість та характер майбутніх соціальних відносин, а й готувати підґрунтя підготовки суспільства до нових суспільних відносин.

Правова наука повинна не відставати ні на йоту від науково-технічного прогресу, оцінюючи всі його складові з точки зору їх впливу на суспільні відносини та необхідності і ступеня корегування даних відносин. Саме в цьому полягає вклад права, причому дуже суттєвий, в інноваційний розвиток України.

Для прикладу, недарма та своєчасно відомий український учений О.А. Баранов піднімає питання правових проблем, пов'язаних з «інтернет речами»⁶.

Вже настає час коли людству потрібно замислитися не лише про майбутні суспільні відносини, про шляхи та методи регулювання, а й про відносини людини із створеними їм «думних» речах (роботах із штучним інтелектом; засобами, які оснащені процесорами запрограмованими на відносно самостійній прийом, обробку та передачу інформації з використанням інформаційно-комунікаційних технологій як людині, так й собі подібним.

Висновок: Право у сучасності повинно стати не лише і не стільки констатуючої складовою розвитку суспільства, скільки одним з важливих його двигунів, спонукальних мотивацій, основою формування нових соціальних відносин, одним з елементів основи інноваційного розвитку суспільства.

-----***-----

УДК 34.096

Г. М. Красноступ,
к.ю.н., с.н.с. Науково-дослідного
інституту інформатики і права
НАПрН України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В СУСПІЛЬСТВО ЗНАНЬ

⁶ О.А. Баранов. Правові проблеми інтернету речей в контексті захисту персональних даних // Проблеми захисту прав людини в інформаційному суспільстві : Матеріали науково-практичної конференції / 01 квітня 2016 р. м. Київ // Упорядн.: В.М. Фурашев, С.Ю. Петряев. – К.: НДІП НАПрН України, НТУУ «КПІ», 2016. – С. 14 -18.

Якщо в щось вірить 1 людина, це – шизофренія. Якщо в щось вірить 100 чоловік, це – секта. Якщо в щось вірить 100000 чоловік, це – політична партія. Якщо в щось вірить 1000000 осіб, це – глядачі, які дивляться один і той же телевізійний канал. Якщо в щось вірить 1000000000 чоловік, це – релігія [1]. Вбачається очевидним серйозний вплив телебачення на свідомість громадськості.

Статтею 3 Закону України «Про інформацію» визначено основні напрями державної інформаційної політики, до яких віднесено: забезпечення доступу кожного до інформації; забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів; забезпечення інформаційної безпеки України; сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору [2]. Наведені принципи є актуальними під час реалізації державної політики у сфері телебачення і радіомовлення.

Статтею 4 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» окремо визначено основні принципи державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, згідно з якими держава: проводить політику протекціонізму щодо розповсюдження програм і передач вітчизняного виробництва; створює умови для забезпечення засобами телерадіомовлення культурних та інформаційних потреб громадян України, а також потреб етнічних українців, які проживають за межами України; підтримує об'єднання суб'єктів інформаційної діяльності в галузі

телебачення і радіомовлення (телерадіоорганізацій та провайдерів програмної послуги) у самоврядні організації; не чинить перепон прямому прийому телевізійних і радіопрограм та передач з інших країн, які транслюються мовою національної меншини або подібною до неї регіональною мовою; встановлює дієві обмеження щодо монополізації телерадіоорганізацій промислово-фінансовими, політичними та іншими групами чи окремими особами, а також гарантує захист телерадіоорганізацій від фінансового і політичного тиску з боку фінансово-політичних груп та органів державної влади і органів місцевого самоврядування; гарантує реалізацію прав на інформацію, на вільне і відкрите обговорення суспільно важливих проблем із застосуванням телебачення і радіомовлення; всіма можливими законними засобами не допускає в інформаційних та інших телерадіопрограмах систематичного цілеспрямованого безпідставного загострення уваги на війні, насильстві і жорстокості, розпалюванні расової, національної та релігійної ворожнечі або позитивного їх подання (трактування), а також забезпечує ідеологічний і політичний плюралізм у сфері аудіовізуальних засобів масової інформації; законодавчо визначає органи влади, які здійснюють реєстраційні та регулюючі функції у галузі телерадіомовлення і не допускає створення нових чи наділення існуючих державних органів тотожними або дублюючими повноваженнями щодо аудіовізуальних засобів масової інформації [3].

Розвиток інформаційного суспільства змінив та удосконалив механізм отримання знань, створив сприятливі умови для аналізу великої кількості інформації.

Власики аудіовізуальних засобів масової інформації отримують реальну можливість маніпулювати суспільною думкою, формуючи при цьому певні уявлення населення про реальні події та явища, що відбуваються в суспільному житті.

На жаль, не всі суспільні відносини можна врегулювати на правовому рівні. У деякі сфери суспільного життя держава не може втручатися, а будь-який вплив буде оцінено світовою спільнотою, як цензуру.

Водночас хочеться зупинитися на таких важливих питаннях, як правове регулювання поширення аудіовізуальної інформації та виховання навичок населення її критично сприймати.

Наведемо приклад. Сьогодні майже щодня різні телеканали оперують статистичними даними та результатами соціологічних досліджень. При цьому, не завжди зрозуміло, хто проводив відповідні спостереження та звідки запозичено дані. В результаті цього населення отримує інформацію, вигідну певним фізичним особам, промислово-фінансовим групам та політичним партіям.

Відповідно до статті 19 Закону України «Про інформацію» соціологічна інформація – будь-які документовані відомості про ставлення до окремих осіб, подій, явищ, процесів, фактів тощо. Правовий режим соціологічної інформації визначається законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

Слід зазначити, що відповідно до попередньої редакції Закону України «Про інформацію» основними джерелами соціологічної інформації було визначено документовані або публічно оголошені відомості, в яких відображено результати соціологічних опитувань, спостережень та інших соціологічних досліджень. Тобто, чинний Закон більше не пов'язує соціологічну інформацію із соціологічними дослідженнями та їх результатами.

Схожа ситуація склалася із наведенням у телепередачах різного характеру статистичних даних. Автор цієї доповіді не погоджується з твердженням, що статистика – це друга наука за рівнем достовірності після

«прогнозу погоди». Разом з цим, необхідно констатувати факт систематичної маніпуляції на телебаченні статистичними даними, не підкріпленими жодними дослідженнями. Хоча телеглядачу, на наше переконання, було б цікаво розуміти, хто та за які кошти проводив певні дослідження.

На цьому етапі важливо зрозуміти, про яке регулювання йде мова. Державне регулювання чи саморегулювання, коли на варті достовірності інформації стоять журналістська етика та професійні стандарти.

Протягом останніх двадцяти п'яти років в Україні спостерігається сталий розвиток інформаційної сфери як особливої системи суспільних відносин, що виникають в усіх сферах життя і діяльності суспільства та держави в результаті створення, використання, поширення та зберігання інформації, насамперед у сфері законодавчого закріплення права особи на інформацію. Саме тому, формування державної політики у сфері телебачення і радіомовлення є дуже важливим під час реалізації державної інформаційної політики в цілому.

Вважаємо, що формування та реалізація державної політики у будь-якій сфері не має відбуватися хаотично та не виважено. Такій діяльності має передувати глибинний аналіз суті правових відносин, практики інших країн щодо їх регулювання, а також пропозицій інститутів громадянського суспільства стосовно напрямів удосконалення відповідних положень законодавства.

Цимбалюк В.С. пропонує звернути увагу на казуси щодо визначення змісту інформації, інформаційної безпеки, суспільної моралі як предмета права, визнання Інтернету як засобу масової інформації на рівні з пресою, радіо, телебаченням [4, с. 158]. Саме тому, визначенню напрямів правового регулювання має передувати аналіз проблем у відповідній сфері суспільних відносин.

На думку А.М. Новицького, в Україні слід звернути увагу на комплексний підхід до інформаційної сфери, як однієї із найактуальніших у частині формування інформаційного суспільства. Інформаційна політика держави повинна включати в себе весь спектр завдань, що стоять перед державою для побудови інформаційного суспільства. Тому необхідно звернути увагу на це у формуванні нормативно-правової бази регулювання інформаційних відносин, здійснити розробку відповідної Концепції правового забезпечення інформаційної політики держави, в якій передбачити всі напрями розвитку та відповідного правового регулювання інформаційних відносин у державі [5, с. 369].

Водночас має відбуватися «виховання в аудиторії навичок критичного сприйняття інформації». Такий напрям державної політики можна реалізувати шляхом підготовки та впровадження комплексного плану заходів, спрямованого на формування суспільства знань.

Разом з цим, треба розуміти, що впровадженню цього плану та внесенню будь-яких змін до чинного законодавства про інформацію має передувати проведення їх широкого громадського обговорення із залученням медіа експертів та представників галузі телебачення.

Література

1. М. Д. Красноступ. Віра та її різновиди. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.krasnostup.com/ru/blog-ru/>
2. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – ст. 650.
3. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 18. – ст. 17.

4. Цимбалюк В.С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : [монографія] / В.С. Цимбалюк. – К. : Освіта України, 2011. – 426 с.

5. Новицький А.М. Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні : [монографія] / А.М. Новицький. – Ірпінь : НУ ДПС України, 2011. – 444 с.

-----***-----

***В. М. Поперечнюк,**
Науково-дослідний інститут
інформатики і права Національної
академії правових наук України*

СУСПІЛЬСТВО ЗНАНЬ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Якісні трансформації життя суспільства, які пов'язані із активним розвитком ІКТ, глобального інформаційного простору та їх використання значною частиною населення земної кулі, у роботі та повсякденному житті дали підстави світовій спільноті говорити про становлення інформаційного суспільства, як нового етапу цивілізаційного розвитку. Проте, не встигнувши дійти згоди щодо розуміння його концепції вчені почали говорити про суспільство знань протиставляючи його інформаційній соціально-економічній формації.

В 2003 році на 32-й Генеральній конференції ЮНЕСКО було рекомендовано використовувати термін «суспільство знань», бо це поняття є ширшим і включає в себе й «інформаційне суспільство» [1]. Хоча лише у 2004 р. Генеральний директор ЮНЕСКО з питань комунікації та інформації А. Хана, розкриває сутність суспільства заснованого на знанні визначаючи, що воно має соціальне, культурне, економічне, політичне та інше підґрунтя, на відміну від інформаційного суспільства, концепція

якого ґрунтується на розвиткові технічних інновацій [2]. Дотримуючись зазначеної позиції І.В. Арістова зауважує, що основу суспільства знань становить можливість знаходити, виробляти, обробляти, перетворювати, поширювати та використовувати інформацію з метою отримання й застосування необхідних для людського розвитку знань [3, с. 9-10].

Дійсно, якщо проаналізувати базові міжнародні акти, що визначають основи розвитку інформаційного суспільства, то прослідковується чітка тенденція парадигми його розвитку на базі технічних та комп'ютерних інновацій:

Рекомендації Комісії Європейського Союзу (1993 р.)	Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства (2000 р.)	Женевська декларація принципів «Побудови інформаційного суспільства: глобальна задача в новому тисячолітті» (2003 р.)
«інформаційне суспільство – суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі <u>використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв’язку</u> » [4].	«інформаційне суспільство дозволяє людям ширше використовувати свій потенціал та реалізовувати свої прагнення, <u>для цього необхідно створити умови щоб інформаційні технології служили взаємодоповнюючими цілями забезпечення стійкого економічного розвитку, підвищення суспільного благоустрою, стимулювання соціальної згоди і повної реалізації їх потенціалу в галузі укріплення демократії, транспарентного та відповідального управління, прав людини розвитку культурного багатоманіття і укріплення міжнародного миру та стабільності</u> » [5].	«побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток <i>інформаційне суспільство</i> , у якому кожен може <u>створювати інформацію і знання, мати до них доступ, використовувати й обмінюватися ними</u> , для того, аби дати окремим особам, общинам і народам можливість повністю реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвитку та підвищуючи якість свого життя» [6].

Не дивлячись на тривалі роки дискусій, що точаться навколо сутності суспільства знань, даний термін поки не фігурує у міжнародних актах (у т.ч. й декларативного характеру). Хоча національна нормативно-правова база має згадку про суспільство знань, а саме Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні», яка рекомендує Кабінету Міністрів України щодо технічного забезпечення розвитку телекомунікацій та зв’язку: «Організувати та

забезпечити розробку наукових і прикладних засад *трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань* як інноваційну основу подальшого суспільно-економічного розвитку України» [7].

Із аналізу даної норми можна припустити, що законодавець не лише вважає суспільство знань продовженням інформаційного, при цьому остатнє є базовою основою переходу людської спільноти на вищий, якісніший рівень розвитку – суспільство знань. Окрім того, суспільство знань може бути досягнуто не лише за умови побудови інформаційного суспільства, як його наступний етап, а реалізовуватись паралельно із провадженням заходів направлених на розвиток останнього.

Із цього слідує, що можливо одночасно розбудовувати, як інформаційне так і знаннєве суспільство, адже основною суспільства заснованого на знанні є базові параметри інформаційного, з додаванням деяких інших характерних рис та особливостей, орієнтованих, у першу чергу, на високий рівень інтелектуального, культурного та духовного розвитку людини, активне впровадження наукоємних сфер виробництва та ін. Парадигма побудови суспільства знань повинна ґрунтуватись на нових засадах і принципах, що має забезпечувати поширення, використання та продукування нового знання, яке й має стати базою розвитку соціуму.

Концепція інтелектуалізації суспільства може стати основою для створення умов не лише розвитку суспільства заснованого на знанні, але й для трансформації інформаційного в знаннєве суспільство. Адже, інтелектуалізація суспільства – це сукупність різнонаправлених заходів спрямованих на підвищення загального рівня освіченості, розумового, творчого, наукового, культурного та духовного потенціалу людини, що реалізується за допомогою поширення та популяризації ІКТ, а також їх якісного контентного наповнення та є основою для гармонійного, різностороннього розвитку особистості, формування у неї критичного мислення та спонукання до пізнавальних процесів навколишньої дійсності.

Тобто, інтелектуалізація суспільства ґрунтуючись на використанні ІКТ та інформаційних ресурсів дає можливість кожному, не лише, мати доступ до інформації будь-де і будь-коли, але й повинна стимулювати населення до продукування нових знань та підвищення власного рівня інтелектуального потенціалу як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Отже, ІКТ є базовим ключем до становлення і розвитку інформаційного суспільства, а створення інформаційного простору з якісним контентом, доступ до якого отримує кожен за допомогою новітніх технологій та глобальної мережі, розкриває широкі перспективи для інтелектуального та особистісного розвитку кожної людини, сприяючи продукуванню нових соціально важливих знань, що і є основою суспільства заснованого на знанні.

Література

1. От информационного общества – к обществам знания. ЮНЕСКО // Всемирный саммит по информационному обществу: информационное издание / Сост. Е.И. Кузьмин, В.Р. Фирсов. – СПб., 2004. – С. 82-84

2. На пути к обществам знаний: Интервью с заместителем Генерального директора ЮНЕСКО по вопросам коммуникации и информации г-ном. А.В. Ханом // Наука в информационном обществе: Информационное издание / Сост. Е.И. Кузьмин, В.Р. Фирсов. – СПб., 2004. – С. 22-26.

3. Арістова І.В. Розбудова правової держави в Україні: правовий механізм забезпечення права на доступ до інформації в суспільстві знань / І.В. Арістова // Правова інформатика. – № 1(25) – 2010. – С. 3-13.

4. Європа і всесвітнє інформаційне суспільство. Рекомендації Європейської Ради: звіт групи Мартіна Бангемана від 05.12.93 р. Комісії Європейського Союзу”. – Системна інформатизація правоохоронної діяльності: європейські нормативно-правові акти упорядкування інформаційних відносин у зв’язку з автоматизованою обробкою даних :

посібник / [В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець]. – Кн. 2. – К. : ТОВ “ПанТот”, 2006. – С. 444-448. – ISBN 966-96731-1-9. – Режим доступу : [//www.europa.eu.int/comm](http://www.europa.eu.int/comm).

5. Окинавская хартия глобального информационного общества [Електронний ресурс]: прийнята від 22.07.2000 р. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_163 – Назва з екрану.

6. Побудова інформаційного суспільства: глобальна задача в новому тисячолітті [Електронний ресурс]. – Декларація принципів від 12.12.2003. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c57 – Назва з екрану.

7. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» [Електронний ресурс]. – Постанова Верховної Ради України від 03.07.2014 № 1565-VII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1565-18> – Назва з екрану.

-----***-----

УДК 130.2. 001-029. 130.2: 351

М.А.Ожєван,
д.ф.н., професор, Заслужений діяч
науки й техніки України, головний
науковий співробітник відділу
інформаційної безпеки та розвитку
та розвитку інформаційного
суспільства Національного
інституту стратегічних
досліджень при Президентові
України

ТЕХНОЛОГІЧНА СИНГУЛЯРНІСТЬ: МІЖ МІФОМ ТА РЕАЛЬНІСТЮ

Популярність феномену *сингулярності* й похідного від нього феномену *трансгуманізму* засвідчує той факт, що Інтернет-пошуковик

Google, станом на травень 2016 р., на запит «singularity» пропонував 14,5 млн. (14 500 000) результатів, а на запит «transhumanism» - майже півмільйона (480 000).

Проблема у більшості випадків розглядається із суто технологічних й бізнесових позицій та пропозицій, внаслідок чого складається враження, що йдеться не про «метафізику» й нову світську релігію, а про речі виключно утилітарні.

Справді, передусім йдеться про четверту індустріальну революцію (Industry 4.0) та пришвидшений перехід до «конвергентних технологій», які зазвичай «шифруються» аббревіатурою NBIC (N - nanotechnology; B - biotechnology; I - information technology; C - cognitive science), або ж аббревіатурою GNR (від «genetics», «nanotechnology», «robotics»). У будь-якому разі ці проблеми віддавна вийшли за межі фантастичних оповідей й лабораторних досліджень, перетворившись на артефакти масової свідомості.

Сингулярність у технологічному сенсі (technological singularity), синонімами якої є «емерджентність», «трансцендування» тощо, – це та умовна точка, в якій «інтелектуальні машини» або зрівняються у своїх здібностях й можливостях з людьми або навіть перевищать людей, що позначається поняттями *трансгуманізму* й *постгуманізму* [1]. *Технологічна сингулярність* описує період надзвичайно швидких перетворень, які настільки кардинально поміняють людську природу, що згодом не доведеться навіть ставити питання про «природу людини», оскільки йтиметься про надприродний феномен щодо добре нам відомої «першої людської природи», - *технологічний супранатуралізм* [2]. У даному контексті передусім дискутуються перспективи створення штучного інтелекту, могутнішого від людського («smarter-than-human artificial intelligence»). Надалі, якщо рухатися за тією ж логікою, настане черга

машинних «буцімто-людських» якостей: емоційності й моральності, волевиявлення й цілепокладання тощо.

Настання ери «artificial intelligence» (AI) призначаються адептами трансгуманізму на 2020, 2030, 2045 роки та інші «круглі дати» з такою ж есхатологічною послідовністю, з якою послідовники певних релігійних віровчень призначають «круглі дати» кінця світу до різних «мілленіумів», що дає підстави стверджувати існування певного квазірелігійного й квазіполітичного руху, - *сингулярітаріанізму* [2].

У світі існують десятки організацій, які не просто проповідують ідеї й ідеали сингулярності й трансгуманізму але й намагаються втілювати ці ідеї у життя, залучаючи при цьому чималі інвестиції. Це, зокрема, Світова трансгуманістична асоціація (*The World Transhumanist Association*), Російський трансгуманістичний рух, Товариство українських трансгуманістів тощо.

У 2000 р. найбільш самовідданим адептом «сингулярності» Раймондом Курцвейлем було створено Інститут сингулярності з питань штучного інтелекту (*The Singularity Institute for Artificial Intelligence*), який від 2008 р. функціонує як університет й має офіційне представництво в Інтернеті [3].

Трансгуманістів ще називають іморталістами (від лат. «*mors* – *mortem*» – «смерть» та «*im*» – частка заперечення). А, оскільки біологічна смерть є не чим іншим як наслідком дії закону наростання ентропії, то іншим популярним позначенням трансгуманізму є «екстропіанство», а представників відповідного руху іменують «екстропіанцями». Один з таких рухів іменує себе «*The Extropian movement. The Society for Venturism*».

У «Трансгуманістичній декларації», остаточно ухваленій у березні 2009 р. як своєрідний символ віри Світової трансгуманістичної асоціації,

ставиться мета пошуків перспектив «персонального зростання поза нинішніми біологічними обмеженнями» [4].

Сингулярність (лат. «singulus» - «єдиний», «одиначний») є антонімом *множинності, плюральності* (лат. «pluralis» - множинний). В філософії така характеристика означає одиничність, неповторність істоти, події, явища. Себто йдеться про неможливість редукувати певні характеристики до категорій загального й особливого, якими, власне, оперують різноманітні «закони розвитку», «закони функціонування» тощо. Отже сингулярне у цьому розумінні завжди означає «чудо», - порушення законів, протиприродність. У вищенаведеному розумінні сингулярністю є Бог і будь-яка людська Особистість, створена, згідно юдеохристиянського віровчення, за його Божественним образом і подобою. Сингулярністю є *Історія* як сукупність унікальних подій, явищ, процесів, постатей, а не уявлень та міфів з цим усім пов'язаних.

Загалом, протиставлення двох типів буття, - одиничного (умовно номінованого) й універсального було характерною ознакою середньовічної схоластики, яка ознаменувалася, як відомо, поділом філософів на номіналістів й реалістів. Згодом таке протиставлення сингулярного (унікального) й плюрального (повторюваного, рутинного) перетворилося на протиставлення двох типів знань і наук, – «розуміючих» і «нерозуміючих», гуманітарних та природничих, неточних й точних (natural sciences & human sciences).

Сингулярність – це «революційна» точка, в якій всі зміни, які уповільнено відбувалися мільйонами або мільярдами років раптово міняються на радикальні зміни, які відбуваються впродовж трьох-п'яти хвилин. Саме цю обставину мав на увазі Стівен Вайнберг, який назвав свою популярну книгу, присвячену космологічній сингулярності (Великому Вибухові) «Перші три хвилини» [5].

Сингулярність математична означає значення або діапазон значень функції, для якої не існує похідної. Йдеться про точку, в якій математична функція «ламається» й прямує до нескінченності або ж виявляє інші відхилення від «правильної поведінки». Це спостерігається зокрема тоді, коли графік функції підходить до часової точки «нуль» (будь-яке число, яке описує цю функцію, поділене на «нуль», набуває вимірів нескінченності).

Сингулярність геометрична означає точку, в якій перетинаються (зустрічаються) усі паралельні лінії.

Сингулярність фізична – точка, в якій усі вимірювальні змінні досягають значень невимірювальних або нескінченних.

Сингулярність гравітаційна (просторово-часова) – це область простору-часу, в якій гравітаційні сили спричинюють утворення речовини нескінченної щільності; що зазвичай пов'язують з чорними дірами. Гравітаційна сингулярність – це область, через яку неможливо «гладко» продовжити геодезичну лінію, яка в неї входить.

Сингулярність космологічна описує стан Всесвіту в початковий момент гіпотетичного Великого вибуху, що характеризувався нескінченною щільністю і температурою праречовини [6].

У будь-якому разі, інтерес до «екзотики» NBIC або GNR підігривають не стільки автори фантастичних та напівфантастичних оповідей й засновники нетрадиційних релігійних культів, скільки організатори рекламних маркетингових кампаній, які розраховують на величезні зиски від впровадження новітніх технологій. Зокрема йдеться про створення на базі конвергенції новітніх інформаційних та біологічних технологій, нанотехнологій та робототехнологій систем штучного інтелекту (*AI – artificial intelligence*).

Водночас технології NBIC мають безпосереднє відношення до футурології, у якій широко представлені роботи з аналізу методів,

критеріїв, систем прогнозування майбутнього. Зокрема, це характерно для праць Ф. Фукуями [8; 9], Е. Тоффлера [10; 11; 12], С. Лема [13; 14; 15], у яких міститься чимало апагогічних міркувань про «правильний метод» пізнання майбутнього шляхом обґрунтування хибності «неправильних методів», доведення тези шляхом зведення до абсурду аргументів на користь протилежного, - антитези.

Відтак, футурологи конструюють об'єктивні передумови суспільних процесів і в подальшому застосувати «правильні» методи і критерії для пришвидшення або уповільнення процесів, які ведуть до бажаного або небажаного майбутнього. Звичайно у таких побудовах найважливішими є уявлення про бажане й дійсне майбутнє. Звідси й чисельні «контури майбутнього», які заперечують один одного, залежано від суб'єктивних вподобань футурологів [16].

Але в яких додатних до машин «гвинтиків» не перетворювали людей автори філософських трактатів й фантастичних оповідей «гвинтики» все рівно їх погляди є антропоцентричними, бо так або інакше обслуговують людські потреби інших людських істот (фараонів, імператорів, капіталістів), які намагаються самоутвердитися, підняти продуктивність праці, використовуючи машини й людино-машинні комплекси. А тому «яку б ступінь відчуження свободи не змальовували філософи, *cause finales* є людськими, антропоцентричними» [16].

У цьому намаганні зобразити людське буття «по той бік точки сингулярності» як постлюдське, не втративши водночас людських гуманістичних орієнтирів й полягає найголовніша суперечність «сингулярного» трансгуманістичного руху.

Література

1. Technological singularity // Wikipaedia. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://en.wikipedia.org/wiki/Technological_singularity

2. Hughes, James J. The politics of transhumanism and the technomillennial imagination, 1626–2030 [Электронный ресурс]. // Zygon, vol. 47, no. 4 (December 2012). P.757-776. – Режим доступа: <http://www.trincoll.edu/Academics/centers/TIIS/Documents/Hughes--April%203.pdf>
3. The Singularity University. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://singularityu.org>
4. Transhumanist Declaration [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://humanityplus.org/philosophy/transhumanist-declaration/>
5. Weinberg, Steven. The First Three Minutes: A Modern View of the Origin of the Universe. Second edition. 1993. – 168 pp.
6. Singularity [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://en.wikipedia.org/wiki/Singularity>
7. Делез Ж. Складка. Лейбниц и барокко. М.: Логос, 1998.
8. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. М. 2004.- 588 с.
9. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее. Последствия биотехнологической революции. 2004. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.e-reading.club/book.php?book=143497>
10. Тоффлер Э. Шок будущего. М. 2002. – 256 с.
11. Тоффлер Э. Метаморфозы власти. 2003. - 669с.
12. Тоффлер Э. Тоффлер Х. Революционное богатство. Как оно будет создано и как оно изменит наше будущее. М. 2008. – 569 с.
13. Лем С. Сумма технологий. - М. Мир, - 1970. 270 с.
14. Лем С. Фантастика и футурология: В 2 кн. Кн. 1 - М.: ООО "Издательство АСТ": ЗАО НПП "Ермак", 2004. - 591с.
15. Лем С. Фантастика и футурология: В 2 кн. Кн. 2 - М.: ООО "Издательство АСТ": ЗАО НПП "Ермак", 2004. – 667 с.

Бескаравайный С.С. Антропоцентричность представлений о технике как недостаток футурологии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://samlib.ru/b/beskarawajnyj_stanislaw_sergeewich/beantrpos.html

-----***-----

С. Ю. Петряев,

*к.ю.н., доцент кафедры информационного права
и права интеллектуальной собственности
ФСП НТУУ «КПИ»*

ЭВОЛЮЦИЯ ИНФОРМАЦИИ НА ПУТИ К «ОБЩЕСТВУ ЗНАНИЯ»

Сегодня ученые склоняются к мысли, что информационная эпоха (или цифровая, или эпоха информационных технологий, как угодно) вовсе не эпоха, а всего лишь переходный период от индустриального общества к «обществу знания».

Можно много говорить об «обществе знания», как динамично развивающемся обществе; осознании роли знания как условия успеха в любой сфере деятельности; постоянной потребности в новых знаниях, необходимых для решения новых задач; создании новых видов продуктов и услуг; эффективном функционировании систем производства знаний и передачи знаний; взаимном стимулировании предложения знаний и спроса на знания; и т.д. [1].

Однако, загнать в цифру наши знания и, тем самым, ускорить процесс их обработки – это еще не значит получить «общество знаний». С таким же успехом можно было бы объявить «обществом знания» период, когда человек массово стал «загонять» накопленные знания в книгу. А еще раньше наши предки накапливали и передавали знания из уст в уста. И даже Хомо Сапиенс, впервые взявший палку в руки, чтобы отогнать, а

затем убить зверя, сделал первый шаг на пути к «обществу знания». То есть любая новая эпоха, включая и переходные периоды, является своего рода новым обществом знания по сравнению с предыдущей, а вместе они составляют эволюцию человека разумного от неосознанных инстинктов к все более и более осознанным знаниям.

На наш взгляд, «обществом знания» можно назвать только тот период, когда человек сумеет понимать, объяснять и использовать любые явления бытия, их первопричины и следствия, во всех формах взаимосвязи и развития. Возможно, что после этого, он (то бишь, человек) перестанет быть человеком, а станет сверхчеловеком, т.е. Богом, ибо, приобретая сверхзнания (или абсолютные знания), он может потерять человеческие чувства или даже облик, растворившись в океане знаний.

Воспользовавшись шуткой про суслика⁷, эволюцию информации на пути к обществу знания можно представить в виде следующих этапов:

Первый этап - мы суслика никогда не видели и ничего не знаем о его существовании, но объективно он есть.

Коль скоро мы считаем, что информация есть продукт человеческого сознания, то данное понятие (в нашем случае первый этап информации) не позволяет нам выйти за рамки сознания о допустимости существования информации вне человеческого сознания.

Второй этап - мы суслика никогда не видели, но информированы о его существовании.

Мы владеем информацией, но не владеем знаниями о сущности тех или иных явлений окружающего нас мира. Эти знания можно назвать больше созерцательными, механическими, нежели сущностными.

Третий этап - мы суслика видели, но ничего о нем не знаем.

⁷ Художественный фильм «ДМБ» 2000 года.

– Видишь суслика?

– Нет.

– И я не вижу, а он есть.

Информацию можно представить, как оболочку знания, своего рода, его носитель. Видеть – это еще не означает знать. Любое знание мы можем рассматривать как информацию, но не любая информация может быть знанием. Мы знаем о диалектике познания и стремимся к ее реализации, но наши знания остаются метафизическими.

Четвертый этап - мы суслика видели, его изучили и все о нем знаем.

Вот это и есть «общество знаний».

«Общество знания» – это, прежде всего, понимание природы того или иного знания, а не накопление, обработка, систематизация и использование его в качестве продукта хозяйственных отношений, что есть всего лишь техническая составляющая в процессе познания, т.е. как свойства информации. «Общество знания» – есть использование этого знания через растворение человеческого сознания в бытии, без ущерба для себя и окружающего мира, без оценки в каком-либо эквиваленте. Процесс полного погружения в знания будет формировать рождение нового человека, свободного от сострадания, любви и других чувств, присущих человеку, ибо сознание будет «заточено» исключительно на знания.

Невольно вспомнишь Ницше.

Коль скоро, познание есть процесс бесконечный, как бесконечна Вселенная, то и «общество знания» мы можем рассматривать как идею бесконечности. Поэтому, «общество знания» – абстракция. Только тогда, когда наступит равновесие между информацией и знаниями, когда эти два понятия сольются, можно говорить о наступлении «общества знания». Но это уже не из нашей жизни...

В последние годы обозначился еще один период, который расширяет наше представление об информации – мы суслика никогда не видели, но можем спрогнозировать (выдвинуть версии), что он может существовать.

Данное представление об информации вытекает из современного развития информационных технологий, астрофизики, биомеханики и уже

реальных идей о создании искусственного интеллекта, которые расширяют наше представление о понятии информации, выходящее за рамки исключительного продукта человеческого сознания.

На стыке разных наук сегодня делается много новых научных открытий и технических решений, пронизанных информационными технологиями, которые направлены на максимальную роботизацию производства материальных благ. Грядущее «роботизированное» общество (или что-то в этом смысле), может стать фундаментом для следующего общества - «космического», связанного с его освоением.

Литература

И. Ю. Алексеева. Общество знаний и гуманитарные технологии. - [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://iph.ras.ru/uplfile/root/biblio/ps/ps16/11.pdf>

-----***-----

УДК [001.895:111.6]:
006.015.5 =(477)=161.2

С. Г. Гордієнко,
д.ю.н., доцент кафедри
інформаційного права та права
інтелектуальної власності ФСП
НТУУ «КПІ»

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ПРОТИРІЧЧЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Для того, щоб створити те чи інше виробництво, необхідно чітко знати, що і як робити, хто це робитиме та за які гроші. Інакше кажучи, виробництво стоїть на трьох китах: продуктах і технологіях їх виробництва, людях та фінансуванні. А щоб виробництво було конкурентоспроможним, треба випускати нову продукцію за сучасними технологіями, мати висококваліфікованих фахівців, обізнаних із такими технологіями, і мати гнучкі й доступні механізми фінансового забезпечення. Аналіз цих компонент свідчить, що ключовим елементом їх

є наука. Тільки наука створює нові продукти й технології, тільки люди, котрі займаються науковими дослідженнями на світовому рівні, здатні підготувати спеціалістів, які знають сучасний стан будь-якої галузі знань, і тільки спеціалісти, не з чуток обізнані зі світовим досвідом, у змозі створити необхідні фінансові інструменти та підтримувати їх працездатність. Саме розуміння цих взаємозв'язків є основою процвітання економік усіх провідних країн світу: *економіка в них багата, тому що наука сильна, а не навпаки.*

Таким чином, головним джерелом загроз існуванню України як держави, вбачається різке падіння наукового й інтелектуального рівня суспільства, наслідком чого може стати повна залежність економіки, армії, населення від допомоги та прихильності сильних цього світу. *Країна, яка не береже й не підтримує свою науку, потрапляє у васальну залежність від науки та економіки інших країн і втрачає здатність більш-менш самостійно гарантувати свою безпеку.*

Тому одним із головних пріоритетів діяльності державної влади в Україні має стати науково-технічна сфера. Причому починати слід з системи державного управління, що забезпечує одночасно і цілеспрямованість державної політики в цій галузі, і диверсифікованість інструментів підтримки та стимулювання науки.

Без цього успішне і безпечне завтра в Україні не настане[1].

Для зміни цієї тенденції необхідно проводити реформи у законодавчій сфері [2].

Останнє в першу чергу стосується проблематики інноваційної діяльності, адже Україна вичерпала сировиннопереробні та низькотехнологічні напрями свого розвитку. Переорієнтовуючись на високотехнологічний шлях подальшого розвитку, держава повинна зробити ставку винятково на людський капітал, а не на природні, інфраструктурні

або промислові ресурси, включити конкурентоспроможну науку у число головних двигунів своєї економіки.

Головний механізм забезпечення інноваційного розвитку економіки й суспільства потребує посилення взаємодії між творчістю, наукою, бізнесом і владою на основі їх зацікавленості в співробітництві [3].

У світовій суспільно-науковій думці усе активніше ведеться мова про побудову *нової соціальної реальності — інноваційного світу*.

Термін «інновація» у сучасному світі придбав саме найширше застосування на сторінках наукової періодики (практично витиснувши з наукового обороту попередні аналогові визначення - «науково-технічний прогрес», «науково-технічна творчість»), у засобах масової інформації, у середовищі менеджерів, бізнесменів, керівників різних галузей і т.д. Слово «інновація» стало «рейтинговим». Використовувати в структурі своєї діяльності інноваційні технології й методи означає встигати «у ногу з часом».

На сучасному етапі розвитку світової економіки все більше значення набувають інновації, оскільки саме вони багато в чому визначають конкурентоспроможність країн на світових ринках і стають новими джерелами економічного росту, заснованого на знаннях.

Національна інноваційна система і національна стратегія розвитку інституту інтелектуальної власності є невід'ємними складовими механізму управління інноваційним потенціалом і регулювання відносин інтелектуальної власності [4].

Загалом, у науково-публіцистичних виданнях інновацію описують як:

— процес, у якому винахід або ідея набувають економічного змісту; процес застосування нових технологій та виробів; суспільно-технологічний та економічний процес, який завдяки практичному використанню ідей та винаходів сприяє створенню кращих за своїми характеристиками виробів і

технологій; процес у ході якого винахід чи відкриття доводиться до стадії практичного застосування і починає давати економічний ефект, новий поштовх науково-технічних знань, що забезпечують ринковий успіх; процес, спрямований на створення, виробництво, розвиток та якісне удосконалення нових видів виробів, технологій, організаційних форм; складний процес, що представляє собою «ланцюг» взаємозалежних і змін, що свідомо ініціюються, що бере початок у сфері фундаментального знання, що існує в науково-технічній сфері та завершується в сфері споживання (новим способом задоволення вже наявних потреб;

— сукупність технічних, виробничих і комерційних заходів, що спричиняють появу на ринку нових товарів, промислових процесів та устаткування;

— результат, який дістав втілення у вигляді нового або удосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або удосконаленого технологічного процесу, що знайшов використання у практичній діяльності, як будь-яку зміну у внутрішній структурі господарського організму; результат у вигляді нових методів, продукції, технологічних процесів; результат взаємодії між її творцями і споживачами; результат інтелектуальної діяльності, що є об'єктом цивільно-правових відносин, що володіє ознаками новизни, практичної застосовності і економічної конкурентоспроможності; результат інтелектуальної, в тому числі наукової та науково-технічної, діяльності, оформлений у встановленому законом порядку як об'єкт права інтелектуальної власності та доведений до рівня інноваційного продукту зі здійсненням науково-дослідних та/або дослідно-конструкторських робіт та виготовленням дослідних зразків, пробних партій продукції та/або запровадженням експериментального виробництва;

— новий продукт або послуга, спосіб їх виробництва, нововведення в організаційній, фінансовій, науково-дослідній та інших сферах, будь-яке

удосконалення, що забезпечує економію витрат або створює умови для такої економії і характеризуються насамперед ефективністю вкладених коштів, розвитком винахідництва та раціоналізаторства;

— оригінальне рішення, що володіє світовою новизною і одержало втілення в доступних споживачам продуктах, послугах або технологіях, які щонайкраще задовольняють (а в деяких випадках і формують) нові суспільні або виробничі потреби, задовольняють їх по-новому або суттєво більш повним чином;

— нові або вдосконалені конкурентоздатні технології, види продукції або послуг, а також організаційно-технічні рішення.

Інноваційна діяльність — це:

— діяльність, в результаті якої народжується щось нове (новація), яке відзначається неповторністю та оригінальністю і якого до того не існувало в природі, суспільстві з метою отримання комерційного та/або соціального ефекту;

— діяльність, що забезпечує створення й реалізацію (уведення в цивільний оборот) новацій (нововведень) і одержання на їхній основі практичного результату (нововведення) у вигляді нової продукції (товару, послуги), нового способу проведення (технології), а також реалізованих на практиці результатів (заходів) організаційного, виробничо-технічного, соціально-економічного й іншого характеру, що виявляють позитивний вплив на сферу проведення, суспільні відносини й сферу керування суспільством;

— діяльність, що забезпечує створення й реалізацію інновацій;

— сукупність заходів, спрямованих на створення, впровадження, поширення та реалізацію інновацій з метою отримання комерційного та/або соціального ефекту;

— вид діяльності, пов'язаний із трансформацією ідей (звичайно результатів наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних

досягнень) у технологічно нові або вдосконалені продукти або послуги, впроваджені на ринку, у нові або вдосконалені технологічні процеси або способи проведення (передачі) послуг, використані в практичній діяльності;

— діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Тобто, основними ознаками інноваційної діяльності є: впровадження, використання та комерціалізація результатів наукових досліджень й розробок у виробництво і соціальну сферу; нематеріальні блага – результати інтелектуальної діяльності (результати наукових досліджень і розробок), які доводяться до стану інноваційного продукту та впроваджуються як інновації; довгостроковий характер; високий ступінь непередбачуваності наслідків та результатів, тобто ризиковий характер; супроводжується інвестуванням коштів у нематеріальні об’єкти – результати наукових досліджень і розробок – з метою їх впровадження та/або використання; позитивні соціально-економічні зрушення; підвищення конкурентоздатності суб’єктів господарювання та продукції, що ними випускається на базі реалізації інновацій.

Вжиття заходів для впровадження об’єктів права інтелектуальної власності в економічний обіг є першим кроком на шляху здійснення інноваційної діяльності.

Тобто без глибокого вивчення проблематики дати визначення ІД за суттю досить складно. Але застосувавши наші попередні наробки ми можемо зазначити наступне.

Інноваційна діяльність є підставою створення нового знання та інтелектуальних продуктів визнаних на державному, регіональному та світовому рівнях, на які у подальшому поширюється право власності.

Це формулюванням дає підстави зазначити, що на підставі аналізу інформації людським інтелектом створюється нове знання, тобто взагалі щось нове. Нове знання визнане на державному, міждержавному, регіональному чи світовому рівнях є інноваціями, які у подальшому визначаються нематеріальними і матеріальними.

Творцем нематеріального інноваційного продукту є конкретний автор.

Надто часто для матеріалізації інноваційного продукту також потрібен автор методики, чи технології його матеріалізації.

В залежності від фінансування (державне та недержавне) визначається – право власності на нематеріальний інноваційний продукт - інтелектуальну власність та матеріалізований інноваційний продукт - фізичну власність.

Аналіз масштабів та результативності інноваційної діяльності в економіці України свідчить про відносно низьку активність використання на виробництві науково-технічних досягнень, їх слабе залучення до вирішення основних завдань відновлення вітчизняної економіки.

Інновації ще не мають вирішального значення для розвитку економічної діяльності і забезпечення економічної стабільності держави, хоча інноваційна діяльність є сьогодні чи не найважливішою умовою створення конкурентоспроможних товарів та послуг як фактора зростання економіки нашої країни і держава повинна здійснювати пряме фінансування інноваційних проектів, стимулювати інвестиції в інноваційні проекти з боку приватних і державних підприємств через створення пільгових умов для тих підприємств, які впроваджують прогресивну техніку і технології, а також займаються науково-дослідною діяльністю.

Проведення інноваційних заходів у складних умовах сучасної економічної ситуації об'єктивно пов'язане зі значними труднощами та фінансовими ризиками. Аналіз статистичних даних свідчить, що фінансові

труднощі найбільше впливають на процес науково-технічного розвитку виробництва.

Негативний вплив на інноваційну діяльність зовнішніх факторів посилюється дією внутрішніх негараздів господарювання, а також відставання організації виробництва від розвитку умов та потреб ринкового середовища.

Також в Україні на даний час відсутні достовірні схеми, чи адекватні сучасним умовам методи оцінювання інноваційного потенціалу. Через це багато наших підприємств у процесі приватизації втрачають вдвічі, а то і втричі від своєї реальної вартості.

Важливо зрозуміти, що інноваційний розвиток — це довготривалий національний проект. Його реалізація не повинна залежати ні від політичних, ні від будь-яких інших впливів [5].

На основі дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду переходу економік на інноваційний шлях розвитку пропонується при формуванні державної економічної політики перенести центр уваги на роль знаннєвого фактору в забезпеченні переходу від індустріального до інформаційного суспільства [6].

У ході аналізу нормативно-правових актів про інноваційну діяльність виявлено відсутність системності до регулювання відносин, що виникають у зв'язку із розробленням, створенням, розповсюдженням інноваційних продуктів та їхнім упровадженням як інновацій, — чинне інноваційне законодавство відокремлено врегульовує різні види відносин в інноваційній сфері, не враховує положень інших законодавчих актів, пов'язаних зі здійсненням інноваційної діяльності, що дозволяє говорити про необхідність його удосконалення в напрямку запровадження та забезпечення системного правового регулювання відносин в інноваційній сфері.

Інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність зі створення на підставі об'єктів права інтелектуальної власності інноваційних продуктів, готових до безпосереднього впровадження (використання) в умовах конкретного виробництва чи господарської діяльності, їх комерціалізації та впровадження (використання) як інновацій у виробництві та соціальній сфері, що здійснюється на основі реалізації інвестицій, з отриманням нової або суттєво удосконаленої продукції, виконанням інноваційних робіт, наданням інноваційних послуг, а також підвищенням техніко-технологічних показників відповідної господарської діяльності та виробничого процесу.

Відповідно до Закон України «Про інноваційну діяльність» державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;
- формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури [7].

Відповідно сайту Верховної Ради України станом на 2014 рік інноваційна діяльність в Україні регулювалася 2 Кодексами, 27 Законами, 3 Постановами Верховної Ради, 7 Указами та 1 Розпорядженням

Президента України, 26 Постановами Кабінету Міністрів України та 2 Наказами інших державних органів. Нами вважається, що зазначений стан нормативно-правового регулювання є наслідком неконкретності та розмитості норм Закону України про «Інноваційну діяльність», який сутність, тобто визначення інноваційної діяльності надає, а от про її зміст не згадує.

Тобто сучасна практика, відповідно до предметів відання нормативно-правових актів до інноваційної діяльності відносить:

- державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України;
- державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій;
- державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання;
- державні цільові програми (розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації державних цільових програм» від 23 березня 2011 р. № 223-р. визначає перелік державних цільових програм, які діятимуть у 2012 та наступних роках та потребують внесення змін до 89 з них);
- розвиток високих наукоємних технологій;
- інвестиційну діяльність;
- наукові парки;
- наукову і науково-технічну діяльність та наукову і науково-технічну експертизу;
- пріоритетні напрями розвитку науки і техніки;
- спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків;

— спеціальні (вільні) економічні зони: «Порто-франко», «Закарпаття», «Миколаїв», «Рені», «Славутич», «Яворів», «Курортوپоліс Трускавець».

Викладене вище дає підстави до певних умовиводів.

Насамперед необхідно здійснити спробу кодифікації законодавства України у галузі інноватики шляхом усунення протиріч теорії інноваційної діяльності і застосування її елементів на практиці.

На цій підставі, в першу чергу потребує обґрунтування понятійно-категоріальний апарат стосовно інноваційної діяльності та інтелектуальної власності, і однозначність його застосування у нормативно-правових актах держави.

По-друге - потребує структуризації кількості державних органів та недержавних організацій, які беруть участь у інноваційній діяльності та забезпеченні безпеки об'єктів інтелектуальної власності, а також однозначне визначення та трактування їх компетенції.

По-третє, потребує остаточного визначення і узгодження за змістом інноваційної доктрини та політики держави, а також перелік інноваційних програм та державних програм розвитку науково-промислового комплексу України.

З метою повного, узгодженого та системного правового забезпечення функціонування національної інноваційної системи доцільно здійснити кодифікацію законодавства України про інноваційну діяльність, результатом якої може стати комплексний нормативно-правовий акт (наприклад, Інноваційний кодекс) [8].

Таким чином, викладене вище дає підстави зробити висновок: сукупність нормативно-правових актів сучасності є важливою, але надто складною для розуміння. Містить у собі величезну кількість корисної інформації, яка на превеликий жаль абсолютно не систематизована.

Останнє призводить до складності у застосуванні не тільки на практиці, але й у нормативно-правовому регулюванні інноваційної діяльності.

Тобто, зазначена сфера державної діяльності вимагає негайного реформування шляхом систематизації норм права з чіткого визначення компетенції державних органів та організацій з питань інноваційної та науково-технічної діяльності та трансферу технологій.

Література

1. Шишкін О. Ключовий елемент, або Безпека країни — що буде завтра «Дзеркало тижня. Україна» №20, 6 червня 2014.
2. Згуровский М. Весь научный потенциал Украины уступает одному Кембриджскому университету. [Электронный ресурс] : <http://speka.org.ua/content/view/1202/>
3. Згуровский М. Высшее образование на изломе общественного развития. // «Зеркало недели. Украина» zn 5, 8 февраля 2013 [Электронный ресурс] : <http://gazeta.zn.ua/EDUCATION/vysshee-obrazovanie-na-izlome-obschestvennogo-razvitiya.html#comment>
4. Интеллектуальная собственность в инновационном развитии мировой экономики: Автореф. дис... к. экон. наук: 08.00.14 [Электронный ресурс - <http://www.dissercat.com/content/intellektualnaya-sobstvennost-v-innovatsionnom-razviti-mirovoi-ekonomiki>] /М.В. Гурова; Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова.— М., 2010. — рус.
5. Пашута М. Інновації як фактор випереджального розвитку економіки // «Персонал» / МАУП – Вип. 6. – К., 2006.— 98 с., – С. 16 – 24.
6. Інноваційна діяльність як системний процес у конкурентній економіці: Автореф. дис... д-ра экон. наук: 08.02.02 [Электронный ресурс] / В.П. Соловйов; Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т». — Х., 2006. — 35 с. — укр.
7. Закон України «Про інноваційну діяльність» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 36, ст. 266.

9. Атаманова Ю.Є. Основні проблеми системного господарсько-правового регулювання відносин в інноваційній сфері: автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.04 / Ю.Є. Атаманова ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2009. — 37 с. — укр.

-----***-----

Єфремова К.В.

*к.ю.н., с.н.с., завідувач наукового
відділу правового забезпечення
функціонування національної
інноваційної системи НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України*

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ОСНОВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ І РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО- ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ ІНДУСТРІЇ В ЯПОНІЇ

Початок історії інформаційно-телекомунікаційних послуг в Японії можна віднести до 1854 р., коли командор Метью Перрі привіз в країну телеграфні машини. Саме технології телеграфних послуг були одними з тих, які стали інтенсивно розвиватися в країні. Послуга комерційного телеграфу стала пропонуватися вже з 1869 р. Зараз телекомунікаційний ринок – один із найважливіших секторів структурних реформ держави. Найбільша зміна пов'язана з лібералізацією та приватизацією в телекомунікаційному секторі. Нові закони, прийняті в 1984 р., ліквідували монополію найбільшої телекомунікаційної компанії NTT (Nippon Telegraph and Telephone). Початок лібералізації (1985-1986 рр.) супроводжувався приватизацією, в результаті якої NTT була перетворена на приватну компанію. З цього часу встановилися заходи і правила регулювання добросовісної конкуренції у телекомунікаційній сфері.

Японська телекомунікаційна індустрія знаходиться під особливим контролем міністерства спільних справ і комунікацій, яке несе

відповідальність за регулювання діяльності учасників телекомунікаційної сфери. Закон про комерційну діяльність у сфері телекомунікацій 1984 р. всебічно регулює практику ведення зазначеної діяльності.

Бурхливий розвиток процесів глобалізації, що почався у 80-ті роки, коли посилення конкурентної боротьби за ринки збуту змусило багато японських компаній певною мірою змінити структуру організації, переглянути пріоритети розвитку і провести перебудову господарської діяльності закритого типу організації бізнесу до більш відкритого типу, характерного для економічної організації провідних країн Заходу.

На сучасному етапі характерна особливість японської електронної комерції полягає в тому, що вона розвивається в першу чергу за рахунок перенесення старими компаніями своєї діяльності в режим «on-line». На противагу цьому в США розвиток йде завдяки появі «новачків». Наприклад, американська «Амазон» з самого початку не була компанією, яка займалася продажем літератури. Але швидко досягла успіху на цьому ринку, надавши споживачам нові зручні можливості у придбанні товару за низькою ціною. В Японії через існуючу системи дистрибуції і перепродажу книжкової продукції канали продажу стали розширюватися за рахунок того, що такі великі книжкові магазини, як «Марудзен» і «Яесу», перенесли свою діяльність у режим «on-line».

Завдяки віртуалізації господарської діяльності виникла проблема електронної безпеки у веденні бізнесу в глобальному масштабі. По-перше, це пов'язано з так званим «невидимим аспектом» Інтернету. Наприклад, сторони, що вступають у ділові відносини через Інтернет, не завжди можуть бути впевнені в тому, що отримані дані дійсно виходять від особи, з якою вони мають намір вступити в господарські відносини. По-друге, дані можуть бути фальсифіковані у процесі передачі інформації. Більш того, легко надати завідомо недостовірну інформацію.

В Японії робота по створенню законодавчої бази щодо регулювання електронної комерції почалася в 1996 р. зі створення Групи з вивчення законодавчої системи для електронної комерції при міністерстві юстиції. Такі закони, як Цивільний кодекс, Комерційний кодекс, Цивільний процесуальний кодекс можуть лише частково застосовуватися в електронній комерції, оскільки вони не були спеціально створені для того, щоб забезпечити її розвиток. За останні 10 років проведена велика робота, як на урядовому, так і на корпоративному рівні, обговорювалися питання, пов'язані з необхідністю введення нового законодавства або зміни старого. Так, у світлі програми створення електронного уряду та втілення її в життя розроблено концепцію і технологію «електронного підпису», що дозволяє перевірити джерело інформації, шляхом «електронної верифікації», здатної підтвердити суб'єкта відправлення даних. Конкретним результатом цієї роботи стало прийняття 19 квітня 2000 р. поправок до Закону про реєстрацію торгівлі, що встановлюють основні критерії концепції «електронного підпису».

Іншим важливим кроком, законодавчого сприяння розвитку електронного бізнесу в Японії, стало прийняття 12 липня 2000 р. Закону про договір з покупцем. Суть якого полягає в тому, що у разі надання інформації, що не відповідає дійсності, договір купівлі-продажу може бути розірвано. В умовах відкритої міжнародної конкуренції японські компанії змушені розширювати взаємодію з зовнішнім світом, що в свою чергу підвищує вимоги до побудови прозорої системи управління бізнесом. Якщо компанії зацікавлені в залученні іноземних інвесторів або у продажу своєї продукції в усьому світі, їм необхідно надавати достатню кількість інформації не тільки японською, але й англійською мовою, причому вони повинні робити це оперативно. З 1322 компаній, зареєстрованих на Токійській біржі, лише 778 надають інформацію англійською мовою в Інтернеті. Тому зараз інформацію про товари, роботи і послуги

англійською мовою, швидше, можна розглядати тільки як додаток до японської версії, хоча бувають випадки, коли дані, що надаються в англійському варіанті, неможливо знайти в японською мовою.

Наприклад, у «Мацусіта денкі коге» (її англійська назва «National Panasonic») головний портал Інтернет-сторінки йде англійською мовою, а вже потім — японський варіант. Однак, як і раніше, багато компаній орієнтуються тільки на домашній ринок, і тому для них надання інформації англійською мовою не є пріоритетним.

Навіть така прогресивна компанія як «Мацуї Сек'юрітіз» дає інформацію тільки на японській мові. Вона однією з перших серед японських компаній стала надавати брокерські послуги в режимі «on-line» через торговельну систему «Нетсток» у 1998 р. Разом з тим, незважаючи на те що компанія не встановлює обмежень, пов'язаних з національною приналежністю потенційних клієнтів, вона вимагає від них знання японської мови, пояснюючи це, як написано на сайті, неможливістю надання інформації на інших мовах у повному обсязі. Це може бути пов'язано з проблемою вартості підтримки англійського сайту в реальному часі і браком японських фахівців зі знанням англійської мови у фінансовій галузі.

Наявність англійського сайту стала невід'ємним елементом іміджу сучасних компаній. Хорошими прикладами сайтів, що надають інформацію англійською мовою про японську економіку, політику та фінансові компанії є «АйБиДжэй сек'юрітіз» (IBJ Securities RESEACH&LINKSM) і «Дзехогэн».

Електронний бізнес 10 років тому тільки почав зароджуватися в Японії, але його розвиток є своєрідним індикатором, що показує, наскільки глибокі зміни відбуваються в сучасній Японії. З правової точки зору, незважаючи на проблему інформаційної безпеки і різні підходи у регулювання електронної комерції, а також мовний бар'єр, розвиток

електронної торгівлі відбувається дуже стрімко. Першочерговим постає питання: чи японські компанії та приватні особи будуть здатні реагувати на ті зміни в усталених «традиційних відносинах», які потенційно несе в собі інтернетизація і глобалізація економіки, зокрема які виявляються в розвитку електронного бізнесу.

-----***-----

К. В. ЮДКОВА,
*аспірант НІІІ ІП НАПрН України,
преподаватель кафедры
информационного права
и права интеллектуальной
собственности НТУУ «КПИ»*

ИНФОРМАЦИОННЫЕ СИСТЕМЫ КАК ИНФРАСТРУКТУРНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Терминологическая однозначность, единство и конкретизация значений в юриспруденции в отдельных случаях может иметь решающее значение в процессе принятия решений об избрании типа правового регулирования соответствующих общественных отношений. Однако, не меньшее значение приобретает правильность отнесения определенного объекта к тому или иному виду, соответствующей группы по имеющимся родовым признакам. Правильная классификация объектов позволяет субъекту познания верно определить основные, константные и неосновные признаки, установить необходимую степень, вид и форму правового регулирования.

Информационные системы относятся к объектам, которые сейчас не имеют четкого и однозначного определения не только на нормативном уровне, но и специалистами в научной среде.

Система - порядок, обусловленный правильным, планомерным расположением и взаимной связью частей любых элементов.

То есть, с формально-лингвистической точки зрения, информационная система - есть взаимосвязанная совокупность сведений и / или данных; или, другими словами, упорядоченная информация.

Понятие информационной системы в украинском законодательстве отсутствует, тогда как в Законе Украины «О защите информации в информационно-телекоммуникационных системах» содержится несколько производных понятий по видам систем, как информационная (автоматизированная) система и информационно-телекоммуникационная система.

То есть, информационная система рассматривается как среда, в которой внедрена автоматизированная обработка информации. Без определенного уровня автоматизации информационная система, с нормативной точки зрения отечественного законодателя, фактически не существует. При этом, определение автоматических информационных систем также отсутствует.

Но автоматизированные информационные системы является лишь одним из типов информационных систем по критерию их автоматизации. Поскольку информационные системы консолидируют любую существующую информацию, то и обработка информации может осуществляться как человеком, так и с помощью компьютеров или других механических технических средств. То есть, возникает объективная необходимость различать типы информационных систем с целью разработки и применения более верного подхода к их использованию и, при необходимости, их регулированию.

Можно обозначить деление информационных систем по степени автоматизации:

ручные (механизированные) информационные системы - характеризуются отсутствием современных технических средств обработки информации и выполнением всех операций человеком;

автоматические информационные системы - выполняют все операции по обработке информации без участия человека;

автоматизированные информационные системы - предполагают участие в процессе обработки информации и человека, и компьютерных средств, причем главная роль отводится именно компьютеру.

Одним из важных классификаторов является разделение по масштабности:

единичные. Реализуются на автономном персональном компьютере без использования компьютерной сети.

групповые информационные системы предназначены для коллективного использования информации, базой для построения которых служат локальные вычислительные сети.

корпоративные. Такие информационные системы чаще всего разработаны по заказу крупных компаний, корпораций, холдингов, для которых первоочередной целью внедрения специальных информационных систем является возможность поддержки территориально удаленных узлов и сетей.

глобальные. Указанные информационные системы являются территориально разветвленными и обычно зоны действия имеют значительную территорию государства или континента. Одним из примеров можно назвать глобальную сеть Интернет.

Следует различать информационную систему технологического характера и информационную систему в ее организационном смысле, то есть информационно-организационную систему. Еще одно свойство систем, присущее информационным системам - их открытость в смысле способности к развитию. То есть информационная система является системой открытого типа, которая может находиться в процессе непрерывных изменений.

Электронная информационная система в любом случае требует участия в ее функционировании определенного персонала - операторов, программистов, а также разработки специальной технической платформы, программного обеспечения. Электронная информационная система является объектом деятельности, а также объектом собственности конкретных субъектов. В таких случаях регулирование отношений по использованию электронных информационных систем осуществляется на основании положений гражданского законодательства в вопросах собственности с учетом ограничений, установленных специальными отраслевыми нормативно-правовыми актами.

Информационные системы также классифицируются:

по функциональному назначению: производственные, коммерческие, финансовые, маркетинговые и т.д.;

по объектам управления: информационные системы автоматизированного проектирования, управления технологическими процессами, управления предприятием (офисом, фирмой, корпорацией, организацией);

по характеру использования исходной информации: информационно-поисковые, предназначенные для сбора, хранения и выдачи информации по запросу пользователя; информационно-консультационные, предлагающих пользователю определенные рекомендации для принятия решений (системы поддержки принятия решений); информационно-управляющие, исходная информация которых непосредственно участвует в формировании управляющих воздействий.

Кроме того, если рассматривать типы информационных систем по критерию назначения, то есть по выполняемым функциям, наиболее старым и традиционным видом информационных систем является информационно-справочные или информационно-поисковые системы

(ИПС). Характерным свойством ИПС является большой объем хранимых данных, их постоянное обновление.

Выводы.

Информационные системы являются одним из действенных способов решения ряда юридических проблем, связанных с, например, обеспечением электронного документооборота и обеспечения его безопасности, применением криптографических средств и цифровой подписи, обеспечением секретности электронной переписки и охраны авторских прав на программное обеспечение, защита персональных данных, киберпреступность и др. А практически каждая информационная система зачастую связана с тем или иным типом общественных отношений, и, следовательно, нуждается в регулировании.

С целью установления необходимых формы, типа и метода нормативного воздействия, следует четко представлять, с какой именно информационной системой связаны соответствующие общественные отношения. Для облегчения определения и отнесения информационной системы к родовой группе целесообразно при определении понятия информационной системы следует учитывать все характерные признаки, которые служат критериями классификации.

-----***-----

І. М. Забара

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК НАПРЯМОК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ: ПРАВОВІ ПИТАННЯ

Співробітництво України з ЄС у розвитку інформаційного суспільства, з прийняттям Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони і Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої

сторони 2014 р. (далі – Угода) [1] конкретизовано на регіональному рівні і, з урахуванням перспектив, має на меті наступне:

- імплементацію національних стратегій інформаційного суспільства,
- розвиток всеохоплюючої нормативно-правової бази для електронних комунікацій та
- розширення участі України у дослідницькій діяльності ЄС у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і інновацій.

Імплементація національних стратегій інформаційного суспільства, як перша головна мета співробітництва України з ЄС у розвитку інформаційного суспільства, передбачає врахування досвіду розвитку інформаційного суспільства, досягнутого завдяки стратегії ЄС у інформативній політиці.

Його врахування є необхідним для розуміння процесу формування європейського інформаційного суспільства, прийняття першочергових і перспективних законодавчих кроків для його забезпечення. У зв'язку з цим варто зазначити наступне.

Розвиток правового регулювання формування європейського інформаційного суспільства відбувається в чітких рамках інформаційної політики ЄС, яка ґрунтується на концепції європейського інформаційного суспільства, сформульованої у 1994 році у Доповіді «Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС» (у науковій літературі використовується і інша назва – Доповідь М. Бангемана).

Основні ключові ідеї – зміна традиційних підходів та оцінок міжнародного співробітництва і світової конкуренції: від геополітики – до технополітики. Зокрема, від геополітичного міжнародного становища держави за географічними ознаками, природними ресурсами, кліматичними умовами, політико-економічними чинниками, до технополітичного місця кожної держави у світовій ієрархії, залежно від

впровадження нових наукових досягнень та високих технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства.

Позиція ЄС обумовлює економічну і соціальну інтеграцію європейських держав, реорганізацію бізнесу, переосмислення взаємовідносин державного і приватного секторів, нові форми організації праці, інституційні перетворення.

Розуміючи нові тенденції еволюційного розвитку, Європейська Комісія ЄС у 1994 році прийняла програмний документ *«Європейський шлях до інформаційного суспільства: план дій»*, в якому визначила принципи діяльності ЄС в галузі інформації і комунікації. Вони полягають у необхідності формування суспільної думки і підготовці європейської спільноти до усвідомлення реалій інформаційного суспільства; у створенні концепції європейської інформаційної політики та європейського інформаційного права, у забезпеченні вільного доступу до інформаційних і комунікаційних послуг, впровадженні багатомовності, збереженні національно-культурної самобутності та ідентичності.

Визначені пріоритети обумовили практичні заходи і фінансування Європейським Союзом інформаційних і комунікаційних програм з метою перетворення європейського регіону і європейської спільноти у світового лідера з розвитку інформаційної інфраструктури та загального використання переваг інформаційного суспільства.

Подальший розвиток інформаційної політики ЄС відбувався двома взаємодоповнюючими напрямками. Перший – шляхом розвитку програми «e-Europa» (синоніми у науковій літературі: «e-Європа», «Електронна Європа») (1999-2020 рр.), другий – шляхом розвитку в межах Рамкових програм з наукових досліджень та технологічного розвитку (*Framework Program — FP1 - FP8* (1984-2020 рр.)).

Розвиток інформаційної політики ЄС в межах *Рамкових програм з наукових досліджень та технологічного розвитку* відбувається шляхом

фінансування Європейським Союзом проектів з метою підтримки і заохочення досліджень в Європейському науковому просторі (*European Research Area* - ERA). Цілі і задачі програм є різними в різні фінансові періоди.

Термін «Рамкова Програма» (*Framework Program* - FP) позначає комплексну єдину систему фінансування Європейською Комісією скоординованих загальноєвропейських актуальних наукових досліджень у межах певного періоду.

Рамкова програма виступає в якості основного засобу Європейського Союзу у фінансуванні науково-дослідних робіт, що передбачено Договором про функціонування Європейського Союзу (ст. 182).

З 1984 року було профінансовано і реалізовано 7 Рамкових програм (*Framework Program* - FP1 - FP7), і на цей час реалізується восьма Рамкова програма FP8 (*Horizon 2020*) (2014 - 2020 рр.)

Друга мета співробітництва України з ЄС у розвитку інформаційного суспільства полягає у розвитку всеохоплюючої нормативно-правової бази для електронних комунікацій (ст. 390 Угоди).

Надання переваги саме правовому регулюванню розвитку електронних комунікацій, пов'язується з орієнтацією на уже розроблену і впроваджену законодавчу базу (пакет, що містить п'ять директив, які визначають існуючі правові рамки ЄС для електронних комунікаційних мереж та послуг), та врахуванням результатів завершення реформи європейського законодавства щодо ринку електронних комунікацій і створенням його третьої організаційно-правової моделі.

Третя мета співробітництва України з ЄС у розвитку інформаційного суспільства спрямовується на розширення участі України у дослідницькій діяльності ЄС у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) (ст. 390 Угоди).

Співробітництво України з ЄС у розвитку інформаційного суспільства (ст. 391 Угоди) охоплює чотири ключові сфери:

- сприяння доступу, безпеці і послугам в мережах електронних комунікацій;
- координація політик у галузі електронних комунікацій;
- регулювання діяльності національного регулятора в галузі електронних комунікацій;
- сприяння спільним проектам досліджень у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та інновацій.

Сприяння спільним проектам досліджень у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) передбачається в межах Рамкової програми Європейського Співтовариства з досліджень та інновацій «Горизонт 2020», розрахованої на період до 2020 року.

Законодавчою основою для її запровадження і використання є Регламент Європейського Парламенту і Ради №1291/2013/ЄС від 11 грудня 2013 року про створення Рамкової програми Горизонт 2020 з досліджень та інновацій (2014-2020) [2], Регламент Європейського Парламенту і Ради №1290/2013/ЄС від 11 грудня 2013 року, що встановлює правила участі у програмі Горизонт 2020, включаючи делеговані акти та будь-які інші подальші правила [3], Рішення Ради №743/2013/ЄС про створення Спеціальної програми з реалізації «Горизонт 2020» [4].

Варто зазначити, що правовою основою для участі України у Рамковій програмі *FP8 (Horizon 2020)* є *Угода між Україною та Європейським Союзом про участь України у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020»* від 20 березня 2015 року (Закон України про ратифікацію зазначеної Угоди було прийнято 15 липня 2015 року).

«Горизонт 2020» – нова програма ЄС з досліджень та інновацій. Вона триватиме з 2014 року до 2020 року з загальним бюджетом приблизно 70 млрд. євро.

«Горизонт 2020» є фінансовим інструментом реалізації флагманської ініціативи Інноваційного союзу з метою зміцнення конкурентоспроможності Європи у глобальному вимірі, її економічного зростання та створення нових робочих місць.

По суті, «Горизонт 2020» є не лише наступною восьмою Рамковою програмою з досліджень та технологічного розвитку.

«Горизонт 2020» об'єднує Рамкову програму з досліджень та інноваційного розвитку (РП), Рамкову програму конкурентоспроможності та інновацій (СІР) та Європейський інститут інновацій та технологій (ЕІТ).

Структурно Програму «Горизонт 2020» поділено на три компоненти. Питання сприяння розвитку ІКТ містяться у «Компоненті №2: Індустріальне лідерство», що передбачає мету: зміцнення індустріального лідерства (з бюджетом приблизно 17 млрд. євро).

В рамках Компоненту №2 передбачено фінансування ключових технологій, зокрема напрям «Лідерство в індустріальних технологіях з підтримкою для:

Інформаційно-комунікаційні технології:

- Нове покоління компонентів та систем
- Нове покоління комп'ютеризованих систем
- Розвиток мереж Інтернету
- Технології управління інформаційними потоками
- Новітні інтерфейси та роботи
- Мікро- та наноелектроніка та фотоніка.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони 2014 р.

– [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
[http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf)

2. Регламент Європейського Парламенту та Ради про створення Горизонту 2020 - Рамкової програми з досліджень та інновацій (2014-2020) (OJ L347, 20.12.2013, р.104).

3. Регламент Європейського Парламенту та Ради, що встановлює правила участі у Програмі Горизонт 2020 (OJ L347, 20.12.2013, р.81).

4. Рішення Ради № 743/2013/EU про створення Спеціальної програми (OJ L347, 20.12.2013, р.965).

5. HORIZON 2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://ec.europa.eu/research/horizon2020/index_en.cfm?pg=h2020

-----***-----

О. В. Шаповалова,
*д.ю.н., професор, провідний науковий
співробітник Інституту правового
регулювання інноваційного розвитку
АПН України, м. Харків*

МЕТОДОЛОГІЧНА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ АДАПТАЦІЇ ВИМОГ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЕС

Глобалізація, яка стала однією з визначальних характеристик світової економіки кінця XX – початку XXI століть, поставила перед урядами багатьох країн, у тому числі й України, проблему пошуку нових форм і методів адаптації національного економічного та політико-правового середовища до сучасних вимог здійснення міжнародних економічних відносин [1, с.69].

Дослідження правового забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України до права Європейського Союзу є актуальною проблемою, що було обумовлено в численних наукових публікаціях і концептуальних джерелах. У той же час конституційний припис про

забезпечення з боку держави соціальної спрямованості економіки ще не реалізовано повною мірою в спеціальних юридичних конструкціях українського законодавства. Зокрема, не досягнуто адаптивності тієї частини цивільного та господарського законодавства, яку називають інструментальною в досягненні мети правової охорони інтересів учасників інвестування в підприємницьку діяльність з господарського використання природних ресурсів.

У зв'язку з цим розробку методологічних основ дослідження правового забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України до права Європейського Союзу слід орієнтувати на проведення імперативів громадського публічного інтересу в практику правового регулювання господарської діяльності в умовах, коли в ролі гаранта інтересу виступають держава і його владні суб'єкти, а провідником громадського публічного інтересу - підприємці, що залучають до майновий оборот надра, корисні копалини та інші природні ресурси на договірних умовах.

Накопичення знань про засоби господарського законодавства в досягненні задекларованих в ньому цілей сприяння становленню інвестиційної моделі розвитку економіки було розпочато ще в 80-х роках минулого століття.

У дослідженнях Г.Л.Знаменського представлені принципи побудови функціонально-цільових підсистем господарського законодавства [2, С.132-153]. Даний підхід дозволяє висунути гіпотезу про доцільність утворення у структурі даної галузі законодавства функціонально-цільової підсистеми правових засобів забезпечення інвестиційної моделі розвитку економіки України.

Правові засоби сприяння економічному зростанню і технічному прогресу масштабно розглядаються в роботах сучасних дослідників, але єдиного погляду на сутність і значимість адаптації інвестиційної моделі

розвитку економіки України до права Європейського Союзу не було досягнуто. В даному дослідженні під господарсько-правовими засобами сприяння становленню інвестиційної моделі розвитку економіки України розуміються, по-перше, способи матеріально-процедурного та іншого операційного рівня, які мають практичний сенс вирішення організаційно-майнових завдань господарського використання природних ресурсів. По-друге, кошти законотворчого рівня (правові конструкції, цільові комплекси норм і т.д.), спрямовані на вдосконалення правового режиму використання природних ресурсів у сфері господарювання.

Досягнення адекватності законодавства вимогам сталого розвитку, потребує визначення засобів, які ведуть до результату – реалізації цілі адаптації за українських реалій (умов та вимог) економічного росту.

Теорія відображення об'єктивної реальності в праві відіграє надзвичайно важливу методологічну роль у розв'язанні проблеми визначення критеріїв новелізації господарського законодавства, зокрема, в аспекті здійснення адаптації його інструментарію до сучасних відомих заходів підтримки і захисту правопорядку. Тим самим забезпечується стабільний розвиток, цілі, умови і вимоги якого визначаються рівнем суспільних та правових досягнень.

Однак, з огляду на те, що досягнення гармонії тут ототожнюються з повторюваним впливом суспільства на законодавство і зворотним його впливом на сферу господарювання, значимість законодавства у стабілізації економічного розвитку розуміють неоднозначно. Якщо узагальнити позитивний підхід авторів до господарського законодавства, то уявлення про нього як про умову розвитку суспільних відносин можна викласти в такій тезі: Значимість господарського законодавства в реалізації вимог сталого розвитку полягає у можливості участі сучасного громадянського суспільства в перетворенні умов свого розвитку (найчастіше при збереженні в непорушності класичних канонів цивільного права) під

відповідний рівень еволюції економічних відносин та стану трансформації законних інтересів суб'єктів господарювання.

Вважається, що саме завдяки законодавству вдається уникнути трактування і сприйняття господарського права пасивним “реєстратором” дійсності. Формально нормативне трактування господарського законодавства дозволяє вносити стійкість у зміст даної галузі завдяки поточним, наскрізним і допоміжним функціям.

Вченими неодноразово було доведено, що часті зміни закону, порушуючи нормальний хід повсякденної практичної діяльності, приводять до ослаблення авторитету закону. Отже, вимагати стабільності законодавства означає, що необхідно уникати довільних змін, викликаних суб'єктивними причинами. Тому оновлення господарського законодавства з метою забезпечення стабілізації розвитку є позитивним процесом. Він базується на науковому обґрунтуванні в науці конституційного права інтересу суб'єктів господарювання (як значної частини суспільства) до соціальної спрямованості економіки. Це їхнє конституційне право співзвучне праву на розвиток, яке захищається міжнародною спільнотою.

Література

1. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / кол. авторів Г. П. Клімова, С. М. Іванов, Л. С. Шевченко та ін. / за ред. Г. П. Клімової, Ю. Є. Атаманової. – Х. : Право, 2015. – 452 с. 2

2. Знаменський Г. Л. Цели и способы повышения эффективности хозяйственного законодательства: Дис... доктора юрид. наук: 12.00.04/ – Москва, 1985.- 487с.

-----***-----

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДЕСТРУКТИВНИХ ВПЛИВІВ ЯК НАПРЯМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Неможливо не погодитись з тим, що інформація в сучасному світі стає стратегічним ресурсом на рівні з енергією чи корисними копалинами. За ступенем споживання цього стратегічного ресурсу нині у світі оцінюється ступінь розвинутості країни, її економічний та політичний потенціал [4]. Саме тому формування чіткої інформаційної політики (далі – ІП) є першочерговим завданням юридичної науки. В сучасній науковій доктрині існують поняття «інформаційна політика держави» та «державна політика розвитку інформаційного суспільства», які можуть помилково ототожнюватися. Зазначимо, що друге є інтеграційною частиною першого, оскільки включає в себе напрями формування нових підходів до реалізації прав у ІС, в той час як ІП держави охоплює цілий комплекс заходів, у тому числі безпекових.

Розглядаючи явище новацій у праві Матвєєва Л.Г. зазначає: «неминучою є юридизація електронних соціальних відносин, навіть ширше – поведінки в кіберпросторі або віртуальної правової поведінки» [7, с. 29]. Механізм реалізації державної політики повинен бути спрямованим на досягнення конкретних цілей (розв’язання соціальних суперечностей) шляхом впливу на конкретні фактори (елементи управління та їхні зв’язки) [5]. Зараз Україні вкрай потрібна науково обґрунтована та дієва загальнонаціональна ІП. Довгострокова стратегічна мета цієї політики – формування в Україні відкритого ІС шляхом ефективного забезпечення інформаційної безпеки (далі – ІБ) на внутрішньодержавному й

міжнародному рівнях [3, с. 126]. Соснін О.В. тісно пов'язує ІІ з процесом інформатизації як глобальним процесом, який впливає на більшість сфер суспільної діяльності [13, с. 35-38].

Загалом, під «політикою» розуміють «сферу взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів публічної влади задля реалізації своїх суспільно значущих інтересів та потреб» [9, с. 6]. Почепцов Г.Г. акцентує увагу на тому, що з усіх аспектів ІІ особливої уваги варто приділяти ІБ [11, с. 12]. Набруско В.І. зазначає, що державна ІІ – це передовсім національна інформаційна самодостатність і можливість реагувати мобільно й наступально як на внутрішні соціально-економічні виклики, так і на різного характеру зовнішні загрози [2]. Також її розглядають як сукупність основних напрямів і способів діяльності держави з одержання, використання, поширення та зберігання інформації [12, с. 36]. Державна ІІ – це регулююча діяльність органів державної влади, спрямована на розвиток інформаційної сфери суспільства, яка охоплює всю сукупність виробництва і відносин пов'язаних зі створенням, зберіганням, розповсюдженням, передачею інформації у всіх її видах та всіма засобами масової інформації [6, с. 7].

Виноградова Г.В., розкриваючи зміст державної ІІ, розглядає її як сукупність напрямів і способів діяльності держави з одержання, використання, поширення та зберігання інформації [1, с. 18]. Однак зараз більш доречно розглядати ІІ як сукупність намірів і засобів її реалізації, звертаючи увагу й на інші об'єкти необхідної охорони в інформаційній сфері, окрім інформації як такої. В даному випадку доречно зауважити на потребі управління інформаційною сферою життєдіяльності суспільства та процесів, що в ньому відбуваються з точки зору захисту суспільної та індивідуальної свідомості. Зокрема, Пашкова В.С. підкреслює, що політичне управління інформаційною сферою впливає на шляхи, якими

окрема особа і суспільство в цілому робить політичний, економічний та соціальний вибір [8, с. 4].

Отже, національна інформаційна політика – це стратегічний напрям, що проявляється при використанні інститутів публічної влади, спрямований на забезпечення та розвиток інформаційної сфери суспільних відносин, становлення ІС та пов'язаний, зокрема, із будь-якими діями щодо конкретних відомостей при застосуванні всіх можливих способів та засобів, а також забезпечення безпекового аспекту існування та взаємодії людини, суспільства та держави в процесі реалізації їх значущих інформаційних інтересів та потреб.

Період після Євромайдану ознаменувався серйозними зрушеннями в сфері ІП, зокрема щодо діяльності Міністерства інформаційної політики України у сфері забезпечення інформаційного суверенітету нашої держави та поширення суспільно важливої інформації, про що йдеться у однойменному Положенні [10]. Зазначимо, що існувала серйозна критика з приводу формування даного органу з боку представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ Дуньої Міятович. Вона зазначала, що дана ініціатива є загрозою свободі медіа в Україні. Однак, як показує аналіз щомісячних звітів Міністерства, його діяльність покликана реалізовувати фактичну протидію зовнішній пропаганді та відповідні законодавчі ініціативи, а не ініціювати утиски діяльності медіа.

Отже, потребою сьогодення є формування ІП з урахування специфіки суспільних та національних інтересів, дотримання балансу між ними, особливо у сфері гарантування та забезпечення ІБ людини. Взаємна узгодженість заходів інформаційно-правового забезпечення та захисту є запорукою успішної ІП, яка має врахувати всі аспекти розвитку ІС, особливо з огляду на його динамічність.

Література

1. Виноградова Г. В. Правове регулювання інформаційних відносин в Україні. – К.: Видавництво «Юстиніан», 2006. – 176 с.
2. Віктор Набруско: Парадокси та реалії національного інформаційного поля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/daidzhest/2012-04-15/71231>. – Заголовок з екрана.
3. Дзьобань О.П., Пилипчук В.Г. Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти: Монографія / За заг. ред. проф. В.Г. Пилипчука. – Харків.: Майдан, 2011. – 244 с.
4. Іванченко Ю.М. Сутність, головні напрями та способи державної інформаційної політики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05ijmiru.pdf>. – Заголовок з екрана.
5. Ільченко Н. М. Деякі аспекти формування механізму реалізації державної політики України в галузі засобів масової інформації / Н. М. Ільченко // Державне будівництво [Електронний ресурс]. – 2007. – № 2. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book. – Заголовок з екрана.
6. Конах В.К. Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання / Конах В.К. / Аналітична доповідь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_table/1119_dop.pdf. – Заголовок з екрана.
7. Матвєєва Л.Г. Новація як вияв транзитивності у праві / Л.Г. Матвєєва // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2015. – Том 1. – Вип. 1. – С. 27-30.
8. Пашкова В. С. Інформаційна політика і бібліотека // Бібліотека і влада. Збірник статей до Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2000. – С. 4-16.

9. Політологія: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. В. Бабкіної. – К.: Видавничий центр «Академія», 1998. – с. 369.

10. Положення про Міністерство інформаційної політики України. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 2 від 14 січня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mip.gov.ua/documents/7.html>. – Заголовок з екрана.

11. Почепцов Г.Г., Чукут С.А. Інформаційна політика: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 663 с.

12. Синєокий О. В. Інформаційне право України та електронне право високих технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/books/2010/10sovipu.pdf – Назва з екрана.

13. Соснін О. В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 572 с.

-----***-----

*Д. В. Іванов,
аспірант Міжрегіональної
Академії управління персоналом*

ШЛЯХ ДО СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ: РОЛЬ СУСПІЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ У ПИТАННІ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Принцип свободи інформації породив різного роду явища, що стимулюють суспільний поступ, розвиток людини та її колосальний вклад у власний економічний добробут, а також добробут держави, капіталу інших.

Мотивація людини працювати, йти вперед, не шкодуючи свого здоров'я та вітальної енергії, має своїм джерелом не тільки потребу самореалізації, бажання забезпечити своєму потомству високі стандарти життя, але й міфи.

Міфи такі стали елементом повсякденності, вони є також відповіддю на базові потреби людини щодо впорядкування реальності, впорядкування світу.

Особливістю міфів у інформаційному суспільстві є штучне їх створення на замовлення. Замовниками виступають держава, капіталісти або ж комерційні структури, що відстоюють власні інтереси. Суспільство і людина у даному випадку мають пасивну роль веденого, а не ведучого.

Ключовою проблемою тут не є предметне ставлення до людини і суспільства, але той обман, що здатен «поламати» людині життя. Міф виступає вказівником на дорозі, який вказує хибний шлях подорожньому, адже вказівник поставлено для досягнення цілей замовника.

Віра у міфологічну природу явищ, у чудо була історично обумовлена для мотивації людей до роботи, яка не коштувала тих затрат, які в неї вкладали. Нинішні міфи є більш розгалуженими, за рахунок окремої людини вони слугують розвитку економіки, її безперервному рухові.

Міфами, як і чутками, світ повниться і живе. Їх поширюють як пересічні люди, які просто повторюють гарну ідею, гарний лозунг, так і ЗМІ: газети, Інтернет, радіо і телебачення. До останніх двох (радіо і телебачення) ступінь довіри завжди був найвищим, тому вони виступають головними підприємствами-продуцентами міфів. Міфи як взаємодоповнюють один одного, так і конкурують між собою.

Для інформаційного суспільства взагалі властивий елемент конкуренції інформації та джерел інформації, і конкуренція ця має становити базу для об'єктивності інформації. Проте автор дійшов до висновку, що джерела ці обмежені і вони не можуть забезпечити безсторонність інформації, можуть лише відстоювати інтереси різних груп, що борються між собою та мають активи (ресурси) для такої боротьби. Цю тезу підкріплює вже доведена у статтях автора позиція щодо

асиметричності медіаринку, структура якого будується за правилами домінації на ньому приватного сектору. Така асиметрія вказує на недосконалість нинішніх розв'язань побудови медіаринку в цілому в світі. Усунення цієї недосконалості пов'язано з переходом від інформаційного суспільства до суспільства знань, розумного суспільства. З таким переходом пов'язується і боротьба з міфами, що продукують державні і комерційні ЗМІ.

Розв'язання проблеми міфів переплетено з авторськими поглядами щодо визначення місця суспільного телебачення і радіомовлення на медіаринку, реформою медіаринку та розумінням природи суспільного телерадіомовлення.

На думку автора, незмінною метою суспільного телебачення і радіомовлення є служіння людині та її розвитку. Основними завданнями такого мовлення мають виступати: просвітництво (поширення знань) і створення програм для формування у людини системи орієнтації у світі, освіта за допомогою програм розважального змісту, розвіювання міфів, створених приватними ЗМІ та державними ЗМІ, створення безпечного для дітей контенту.

Для реалізації авторського підходу щодо суспільного телебачення і радіомовлення і створення такого мовлення в Україні необхідно здійснити реформу медіаринку, змінивши його структуру. Така необхідність обумовлюється тим, що суспільне телерадіомовлення у світі зараз фактично відіграє роль державного мовлення. У нинішніх концепціях суспільного мовлення і законодавствах (у тому числі України) змішано державний та суспільний інтереси і, як правило, таке мовлення реалізує державну інформаційну політику. Тому, зважаючи на асиметричність медіаринку, з метою його зрівноважування (нині він приватнозорієнтований) є необхідність у створенні окремо державного телерадіомовлення і окремо суспільного.

Таким чином, з суспільного мовлення буде знято тягар відстоювання державних інтересів і воно здатне буде служити людині та виконувати завдання, вказані у авторській концепції суспільного телерадіомовлення.

Зв'язок авторської концепції суспільного телерадіомовлення з питаннями трансформації інформаційного суспільства у суспільство знань, проглядається у позитивістському підході до реалізації суспільним мовником його місії. Тобто, якщо коротко сформулювати, роль і завдання суспільного мовника - базуючись на наукових, доведених знаннях створювати і поширювати свої програми. Такий підхід пояснюється тим, що в інформаційному суспільстві потреба впорядковувати світ полягає у роботі з впорядкування інформації – тобто, знання є, їх потрібно селекціонувати та систематизувати і донести до аудиторії. Цінністю є вже впорядковані та перевірені знання (наукові). Позитивістсько-орієнтована інформація, в значенні перевірених фактів про світ, місце людини у світі, людей як виду, інтеракції між людьми, розвитку людини, філогенезу, онтогенезу, опису природи та соціальних явищ і т.п., має поширюватися для цілей розвитку людини та створення розумного суспільства знань. Тут мова не йде просто про доступ до інформації, який у інформаційному суспільстві має досить сприятливий режим, але про селекціоновану (вибрану), науково доведену інформацію, поширення якої сприятиме розвитку людини, процесу пошуку нею ідентичності, її становлення як людини розумної, відповідальної, розуміючої навколишній світ. Безперечно, у цей процес в жодному разі не можна допустити ані державу, ані капіталістів з їхніми інтересами. Лише за таких умов інститут суспільного мовлення зможе створити базу знань та поширювати її у формі, доступній для кожного. Для суспільних трансформацій мовник повинен також розвіювати міфи, розповідаючи про їхню мету, стимулювати медіаграмотність і критичність, недовіру і несприйняття брехні і маніпуляцій, які лунають від приватних та державних мовників.

Такою вбачається роль та завдання для суспільного мовлення у справі трансформацій інформаційного суспільства у суспільство знань.

У випадку реалізації наведеного вище буде також втілено в життя ідею рівності доступу до знань. Це стане ще одним кроком у бік розвитку у напрямку розумного суспільства, суспільства знань, адже кожен зможе отримати дійсно ґрунтовну наукову інформацію у доступній формі, і за бажання та тям почати будувати свій світогляд, орієнтуючись на обґрунтовані, науково доведені факти, фундаментальні знання, а не на брехню політиків, пропаганду та міфи, поширені державним і комерційними мовниками. Саме орієнтація на наукові факти, науковий світогляд, на думку автора, і є основою формування суспільства знань. Таким чином, в питанні формування світогляду людини суспільне телерадіомовлення у суспільстві знань частково візьме на себе роль школи, університету та родинного виховання.

Запровадження авторської концепції суспільного телерадіомовлення може відіграти одну з ключових ролей в питанні поширення знань, оскільки вона повністю компатибельна (підходяща) ідеї «освіти впродовж всього життя», базової для концепції суспільства знань. Крім того, саме телебачення і радіомовлення, як засоби масової інформації, є найбільш пасивним джерелом поширення інформації, таким, що не потребує великих затрат на пошуки і ставить адресата у пасивну роль слухача/глядача, який споживає уже створений контент. Це повністю співвідноситься з ідеєю селекції наукової інформації і усуненням інформаційного сміття (адже для розумного суспільства характерний швидкий темп життя а часу для селекції обмаль), ідеєю довіри аудиторії до суспільного мовника та ідеєю безпечного контенту суспільного мовника. Наукова інформація і позитивістський підхід забезпечать не тільки реалізацію цих базових принципів суспільного мовлення, але і

сприятимуть популярності цього телерадіомовлення, що в свою чергу вирішить проблему повноцінного його фінансування.

Доступність інформації (у тому числі її зрозумілість, що реалізується через простоту викладення) – принцип класичної концепції суспільних ЗМІ, також абсолютно відповідає цілям поширення знань (просвітництва) та ідеї «освіти впродовж всього життя». З огляду на цю ідею, одне з ключових завдань суспільного телерадіомовлення у суспільстві знань можна сформулювати як лозунг: «забезпечувати освіту впродовж всього життя, доступну для кожного».

-----***-----

О. Г. Радзівська,
с.н.с., НДІП НАПрН України

ІНФОРМАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ДИТИНИ У СУСПІЛЬСТВІ ЩО ТРАНСФОРМУЄТЬСЯ: ОГЛЯД СТАНУ

Ще у далекому 1983 році Й. Масуда стверджував, що зміна цінностей у новому суспільстві матиме такий сильний вплив на людство, що значно змінить не лише наше мислення та спосіб поведінки, але й концепцію світосприйняття [1]. Уже сьогодні ми маємо можливість у повній мірі підтвердити висловлювання вченого, спостерігаючи за розвитком соціальних, комунікативних, економічних та інших взаємозв'язків між людьми в умовах надзвичайно швидкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та підвищення ролі інформації у житті кожної особистості на Землі. Інформація сьогодні стає важливим суб'єктом у житті сучасного суспільства. Її накопичення, миттєва передача та трансформація робить можливим покращення матеріального життя людства за рахунок інноваційного розвитку сучасних технологій. Потоки інформації формують громадську думку, ставлення людей до того чи іншого предмета чи явища, мають здатність до різного роду інформаційних впливів. З іншого боку інформація залишається

надзвичайно важливим джерелом духовного збагачення людини. Тому не можна не погодитись із Е. Тоффлером, який вважав, що інформація не тільки взаємодіє з матеріальним світом людини, а й з її духовним розвитком, є засобом міжособистісних відносин та у процесі переходу від однієї людини до іншої формує соціокультурне життя суспільства [2]. Якість інформації, вільний доступ до неї та відсутність негативних інформаційних впливів на свідомість та підсвідомість є запорукою благополучного розвитку будь-якої особистості у сучасному інформаційному суспільстві. Відповідно – негативна інформація, негативні і деструктивні інформаційні та інформаційно-психологічні впливи на свідомість й підсвідомість людини несуть реальну акумулюючи загрозу для фізичного і морально-психологічного здоров'я як особистості так і суспільства. Тому, розглядаючи трансформаційні процеси у сучасному суспільстві, необхідно особливу увагу звернути на ці аспекти, відшукати ефективні методи протидії таким загрозам та розробити організаційно-правові засади убезпечення громадян в інформаційній сфері задля успішного функціонування і розвитку нашої держави в умовах глобального інформаційного суспільства.

Дуалізм поняття інформації зосереджений не лише в розумінні її матеріальної та духовної складової взаємодії з людиною. Розглядаючи інформаційну безпеку особи, слід звернути увагу на те, що одна й та ж інформація може нести різний зміст та здійснювати різний вплив на особу в залежності від контексту, способу подачі, ситуації, місця, часу. Сила як позитивного так і негативного інформаційного впливу також неоднорідна і залежить від індивідуального сприйняття. Хоча на сьогодні вона мало вивчена, проте вчені вимушені констатувати, що дитина є більш сприятливою до інформаційних впливів ніж доросла людина в силу своїх вікових особливостей. До таких висновків вчені прийшли основуючись на емпіричних дослідженнях [3, с. 78].

Для дитини основною соціальною функцією є накопичення знань та вмінь, що необхідні для існування у соціумі та подальшого індивідуального та суспільного розвитку. Накопичення знань, як основний вид діяльності, що покладений суспільством на дитину, вимагає постійного використання нею інформації з оточуючого навколо середовища. Так як знання – це переосмислена нашою свідомістю інформація, то дитина постійно повинна збирати, переосмислювати, трансформувати та накопичувати інформацію. Очевидно, що у такому випадку дитина більше наражається на інформаційні небезпеки у сучасному суспільстві, ніж доросла людина, яка у власній діяльності не так часто звертається за інформацією, бо уже має певні професійні навички. Тому апріорі дитина є більш інформаційно незахищеною, бо повинна постійно працювати з все новою і новою інформацією для задоволення своїх суспільних функцій.

Аналізуючи далі, слід відмітити, що дитина у силу своїх вікових та фізіологічних особливостей не здатна у повній мірі захистити свій власний інформаційний простір. Для формування такого собі «інформаційного щита» для захисту своєї свідомості та підсвідомості необхідні певні знання і досвід. Ні того, ні другого у дитини, на жаль, немає. Перше відсутнє у зв'язку з величезним відставанням освітніх програм від викликів сьогодення, а власний досвід убезпечення дитина ще не встигла, чи, із-за відсутності знань у цій сфері, не змогла сформувати.

Отже, дитина вимушена постійно працювати з інформацією не маючи при цьому засобів захисту.

Іншим аспектом небезпеки є перенасичення інформаційного простору. Сучасні технології створили можливість доступу до великого об'єму інформації. Кількість інформації, яку споживає сучасна людина кожного дня, прирівнюється до тієї кількості інформації, що отримувалась протягом усього життя всього сто років тому. Тому об'єктами

прискіпливого вивчення сьогодні повинні стати не лише ті загрози, до яких призводять негативні інформаційні впливи, але й деструктивні наслідки звичайного інформаційного перенасичення, яке негативно впливає як на фізичне та моральне здоров'я дитини, так і на вміння зосереджуватись на головному та вибирати необхідне. Сьогоднішні педагоги уже фіксують у дітей такі розлади як швидку втомлюваність на заняттях, слабку здатність до концентрації уваги, невміння довго працювати з текстами та виділяти головне [4]. Тобто у дитини не в повній мірі розвинені аналітичні здібності, здатність до системного аналізу та фільтрації інформації. Така поверхневість дитини у роботі з інформацією може стати причиною зниження її інтелектуального рівня, що потягне за собою пониження її інформаційної безпеки. На думку П.С. Прибутька головними чинниками, що впливають на інформаційну безпеку особи, є її інтелектуальний рівень, спеціальна теоретична й практична підготовка, критичне мислення, моральне та духовне вдосконалення та гармонійний розвиток у суспільстві [5].

Виходячи з перерахованих чинників, можемо зробити висновок: що дитина є більш вразливою в інформаційному суспільстві ніж доросла особа із-за недостатнього інтелектуального рівня, майже відсутності спеціальної теоретичної та практичної підготовки, невисокого рівня здатності до критичного мислення та осмисленого споживання інформації і несформованої особистості з цільними й сталими моральними та духовними цінностями. При цьому дитина вимушена працювати з великими об'ємами інформації не маючи при цьому власного «інформаційного щита».

У сприйнятті будь-чого дитина керується не розумом і логікою, а емоціями. Емоційність сприйняття дитини значно перевищує емоційність у сприйнятті дорослого. Сучасні тенденції у мас-медіа заточені на підвищення емоції у продукті. Технічні та технологічні можливості

сьогодні дозволяють зробити це якісно. Тому картинки на екранах дуже яскраві. Чим більш емоційно забарвлений продукт, тим бажаніший він для дитини, і тим більший інформаційний вплив матиме на неї. Зважаючи на засилля на екранах насилля, жахів, відвертих сексуальних сцен, відкритої та прихованої пропаганди, у тому числі і пропаганди нетипових моделей поведінки й неприйнятних у суспільстві норм, існує реальна загроза існування негативних наслідків для фізичного, психічного і морального здоров'я дитини, що деструктивно впливатиме на формування її особистості.

Розширюючи сферу сприйняття емоцій від статичного (друкованого) зображення до зображення, що ніби рухається навколо тебе, та від звуку із динаміка радіо до об'ємного звуку, який доповнює об'ємне зображення з тактильними відчуттями від крісла – можна повністю сконцентрувати увагу глядача та створити ефект присутності з повним відривом від дійсності. Сучасні 3D технології зображення та звуку створюють додаткові можливості для «занурення» у продукт, більш комплексного сприйняття на свідомому та підсвідомому рівнях. Такі технології будуть тільки удосконалюватись, а тому й ростиме небезпека від такого роду інформаційного впливу на дитину. Такий яскравий віртуальний світ буде більш привабливий для неї, ніж реальний. Це стане причиною фізичної залежності дитини від віртуального світу, відмежування від реальності, видозмінення її свідомості, що створить передумови для руйнування соціальних зав'язків у суспільстві. Як наслідок: погане фізичне самопочуття, психічні розлади, різного роду залежності та цілковита асоціалізація дитини.

Однією з важливих умов успішної соціалізації дитини є вміння спілкуватися. Спілкування – це насамперед обмін інформацією між людьми. У відкритому інформаційному суспільстві така навичка стає надзвичайно важливою. Завдяки розвитку технологій інтенсивність

комунікативних процесів значно збільшилась. Об'єднання усіх людей в єдину комунікативну мережу створила умови для можливості спілкування з будь-ким у будь-якому місці планети через відеотрансляцію. Таке опосередковане спілкування створює ефект присутності, аналогічне прямому спілкуванню. Проте зміщення комунікативної складової життя суспільства у соціальні мережі, які є надзвичайно популярними серед молоді, віддаляє людей один від одного. Відсутність безпосереднього спілкування серед дітей не дає можливості виховувати у їх середовищі культуру спілкування, а відтак формувати і закріплювати міжособистісні соціальні зв'язки.

Опосередковане спілкування через соціальні мережі також створює для дитини небезпеку стати жертвою злочину. Недостатність досвіду спілкування, природна довірливість дитини та відсутність можливості ідентифікувати віртуального співрозмовника чи спільноту підвищує віктимність дитини як в інформаційній сфері, так і в реальному житті. Незахищеність персональних даних дитини у соціальних мережах, які дитина викладає туди добровільно, становить загрозу не лише для дитини, але й для її оточення: близьких, друзів, родичів. Як наслідок – залучення дітей до протиправних дій, до членства в організаціях та сектах, пропаганда, зомбування та маніпулювання з їх свідомістю, заподіяння їм фізичної, морально-психологічної чи матеріальної шкоди через злочинну діяльність у соціальних спільнотах.

Підсумовуючи викладене щодо комунікативної складової у житті сучасного суспільства, хочеться звернути увагу на те, що навчаючи дитину розмовляти, ми багаторазово повторюємо слова, поправляємо неточності та виправляємо недоліки. Навчаючи її писати ми багаторазово тренуємо каліграфію та правила правопису. Новий же вид комунікації в соціальних мережах дитина вимушена пізнавати сама. Такий прорахунок у системі освіти є вкрай небезпечним як для дитини так і держави загалом. Як уже

зазначалось, спілкування є важливим елементом соціалізації особистості на будь-якому етапі та фактором її формування. Тому створення умов для безпечного спілкування та обміну інформацією в сучасних комунікаційних засобах є першочерговим завданням держави, а підвищення інформаційної грамотності дітей та вміння убезпечувати свій інформаційний простір – повинно стати основою інформаційної політики держави та інноваційних освітніх програм.

І наостанок. При аналізі глобальні викликів для людства в найближчій перспективі вчені Оксфордського університету дійшли висновку, що населенню планети найближчим часом поряд із природними техногенними катастрофами, які не залежать від дій людини такими як падіння метеориту, виверження вулкану, реальну загрозу можуть становити пандемії, ядерна війна, зміни клімату і розвиток штучного інтелекту й роботів. У звіті «Ризики глобальних катастроф» учені стверджують, що розвиток комп'ютерних технологій призведе до виникнення автономних груп штучного інтелекту, який буде незалежним від людини й сприймати останню як реального конкурента. При паралельному розвитку біотехнологій це може становити реальну загрозу людству у довготривалій перспективі стверджує Себастьян Фарквхар, директор проекту «Глобальні пріоритети Оксфорду» [6]. Тому при розробленні систем убезпечення дітей від негативних інформаційних впливів сьогодні необхідно враховувати фактори ризику не лише на короткострокову перспективу, але й на довгострокову з врахуванням новітніх тенденцій розвитку технологій та наукових розрахунків викликів і загроз майбутнього.

Література

1. Masuda Y. The information Society as Postindustrial Society / Y. Masuda. – Wash., 1983. – 129 p.

2. Тоффлер Е. Третья волна / Е. Тоффлер // США – экономика, политика, идеология. – 1992. - № 11. – С. 4-18.

3. Брайант Д., Томпсон С. Основы воздействия СМИ. – М., К., 2004. – 424 с.

4. Николас Дж. Карр. Пустышка. Что интернет делает с нашими мозгами. (The Shallows: What the Internet is Doing to Our Brains). / Переводчик: Павел Миронов. — СПб.: BestBusinessBooks, 2012. — 256 с.— С. 13.

5. Прибутько П.С. Інформаційні впливи : роль у суспільстві та сучасних воєнних конфліктах / П.С.Прибутько, І.Б.Лук'янець - К.: ПАЛИВОДА А. В., 2007. - 252 с. - С. 122

6. Be prepared: asteroids, robots and deadly viruses could kill millions [Електронний ресурс] : / The Telegraph // 28 April 2016 – Режим доступу : <http://www.telegraph.co.uk/science/2016/04/28/be-prepared-asteroids-robots-and-deadly-viruses-could-kill-milli/> – Назва з титул. екрана. – (Дата звернення: 29.04.2016).

-----***-----

В. С. Цимбалюк,
д.ю.н., с.н.с., завідуючий науковим
відділом теорії та історії
інформаційного права
НДІІП НАПрН України

НАУКОВО-ОСВІТНЄ ПРАВО ЯК ОСНОВА ТРАНСФОРМАЦІЙ У СУСПІЛЬСТВІ ЗНАНЬ ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У різних історичних культурах народів навчання (навчання) через освіту серед людей мало і має різні традиції, звичаї, правові форми їх відображення. Не є виключенням з цього і навчання в умовах так званого, сучасного Глобального інформаційного суспільства, яке має нині такий

атрибутивний сегмент, що сформований за предметною ознакою - Глобальне суспільство знань [1].

Научання, як прояв виховання здобуття і передачі інформації у статусі знань між людьми було, є і буде завжди актуальною, суспільно-значимою темою. Вона відображує невід'ємну рису існування будь-якого розумного соціуму, його життєдіяльності.

У порядку постановки проблеми в загальному вигляді звернуто увагу на те, що з точки зору правознавства, в Україні, як і в будь-якій сучасній цивілізованій країні, вже існує певна правова база визначення і регулювання суспільних відносин стосовно науки, освіти, просвіти як чинників відображення культури людини, громадянина, окремих соціальних формувань, суспільства, держави [2].

Науковцями, у різних галузях, напрямках, проводилися і проводяться відповідні дослідження щодо різних аспектів, контентів суспільних відносин пов'язаних із науково-освітньою діяльністю, у тому числі й юриспруденції [3].

Але, не зважаючи на це, правова база науки та освіти в Україні, зокрема на рівні спеціального законодавства, має тенденцію до бурхливих і нерідко суперечливих змін під впливом різних концепцій, що формуються різними теоріями і визначають доктрини, а отже і зумовлюють внесення різноманітних фрагментарних доповнень. У результаті цього та суб'єктивних чинників, не завжди визначаються системні правові ознаки, а також не завжди відображаються потреби та інтереси забезпечення життєдіяльності людини, громадянина, окремих соціальних спільнот, суспільства, держави, міжнародного співтовариства [4, с.166-169].

Правові питання щодо трансформації інформаційного суспільства, зокрема його сегменту – суспільства знань нині об'єктивно розглядаються як основа інноваційного розвитку України. Це та інше у свою чергу

викликає потребу поглиблених наукових розвідок та формування фундаментальних, методологічних, доктринальних, концептуальних, теоретичних положень, що серед іншого мають знайти відображення у подальшому системному розвитку законодавства України про науково-освітню діяльність та забезпечення через нього науково-освітньої державної політики, її стратегії.

Мета цієї публікації – ознайомлення зацікавлених науковців та практиків з окремими результатами науково-дослідної роботи щодо науково-освітнього права в межах теми «Теоретико-правові основи формування і розвитку інформаційного суспільства» (РК УкрІНТЕІ № 0113U003154), що здійснюється у Науково-дослідному інституті інформатики і права Національної академії правових наук України.

Ця тема є продовженням багаторічних наукових досліджень пов'язаних з інформаційним правом, у тому числі із проблемами кодифікації законодавства України про інформацію, систематизації його складових стосовно загальних, особливих та спеціальних положень, у тому числі тих, що знайшли відображення у Конституції України та окремих спеціальних законах.

Виклад окремих основних положень дослідження пропонується з того, що методологічна база дослідження науково-освітнього права визначається на розгляді суспільних відносин щодо знань відповідно до теорії гіперсистем у праві. За цією теорією науково-освітнє право розуміється як сегмент великої, складної система права – множини норм правил поведінки, що виникають, здійснюються і припиняються у ході діяльності суб'єктів до конкретних об'єктів (предметів) суспільних відносин.

У зв'язку із зазначеним, доктринально науково-освітнє право за сутністю пропонується розглядати у єдності трьох його проявів за об'єктною ознакою умовно взаємопов'язаних видів інформаційної

діяльності: сфера (чи середовище, чи напрямку) суспільних відносин щодо такого об'єкту (предмету) як знання; напрямок відповідних комплексних міжгалузевих досліджень у складі юридичних наук; навчальна дисципліна.

Пропонується звернути увагу, що на законодавчому рівні в Україні за змістом науково-освітнє право реалізується у двох тісно пов'язаних між собою проявах, поєднує у собі два напрямки (чи види) спеціальної інформаційної діяльності: науку та освіту. Концептуально науково-освітнє право також пропонується розглядати як підгалузь спеціальної частини інформаційного права як комплексної галузі права. Предметною ознакою науки та освітити як видів інформаційної діяльності є їх спільний об'єкт правовідносин – інформація у вигляді (правовому статусі) знань.

Такі концептуальні положення дозволяють розуміти системні ознаки науково-освітнього права з точки зору теорій публічного і приватного права, а також структурувати складні взаємозв'язки норм правил поведінки щодо знань, у їх юридичній площині визначення, регулювання, охорони і захисту, для забезпечення життєдіяльності людини, громадянина, соціальних спільнот, суспільства, держави та міжнародного співтовариства.

Суб'єктною галузевою ознакою науково-освітнього права є наявність спеціального правового статусу консолідованих його ключових учасників: ті, хто займаються навчанням (науковці, освітяни, науково-педагогічні працівники, вчителі, наставники та інші їм подібні), а також ті, хто навчається (учні, студенти, курсанти, бакалавранти, магістранти, аспіранти, ад'юнкти, інтерни, докторанти та інші їм подібні).

Умовно окремий суб'єктний склад науково-освітнього права становлять ті, хто забезпечує організацію комунікацію для тих хто навчає та тих, хто навчається. Серед них пропонується у першу чергу визначити тих, хто безпосередньо за спеціальним правовим статусом здійснює забезпечення організації та керівництво функціональних науково-освітніх

структур (наукових, освітніх, науково-освітніх закладів), у відповідному їх правовому статусі. Для прикладу, серед них: ректори, проректори, декани, завідувачі підрозділів та інші подібні до них за правовим статусом особи.

Специфікою науково-освітнього права є визначення суб'єктних правових ознак організаційних формувань забезпечення наукового та освітнього процесів, як проявів суспільно-корисного промислу високо-інтелектуальної діяльності щодо здобуття, отримання, формалізації, передачі знань, умінь та навичок їх застосування. Серед них: наукові (дослідницькі) установи, інститути, університети, факультети, школи, ліцеї, училища, коледжі та інші.

Застосовуючи сучасні методи інформатики було з'ясовано, що загальний масив нормативно-правових актів щодо інформаційної діяльності пов'язаної із знаннями в Україні становить 5000 документів.

З позитивістської точки зору на право, враховуючи значимість знань, здобуття їх через науку та освіту, суспільні відносини щодо них у нашій країні, як і в багатьох інших країнах, мають конституційно-правовий статус. Так, у Конституції України були визначені серед інших такі норми-принципи як: рівність прав жінки і чоловіка у здобутті освіти і професійній підготовці (ст.24); жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням (ст.28); кожному гарантується право знати свої права і обов'язки (ст.57); незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності (ст.68) та інші.

У ст. 53. Конституції України прямо визначено, що кожен має право на освіту. При цьому повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг

учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

У контексті дослідження окремо пропонується звернути увагу на взаємозв'язок положень у ст. 54 Конституції України, де зазначено, що громадянам гарантується свобода літературної, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

У порядку перспектив подальших досліджень науково-освітнього права України заслуговують на увагу не завжди добрі традиції делегування повноважень законодавцем органам виконавчої влади, зокрема з урахуванням положень п. 6 ст. 92 Конституції України, де зазначено, що виключно законами України визначаються засади регулювання виховання, освіти, культури.

Як висновки щодо окремих результатів дослідження пропонуються такі:

1. У загальній теорії права існує постулат, що важливим атрибутом будь-якого прояву права є, поряд з об'єктом (об'єктами), суб'єктами, змістом правовідносин, їх предмет. У науково-освітньому праві його предметом пропонується вважати знання. Парадоксально, але у чинних законах України про науку і освіту немає визначення їх предмета: універсального формулювання знань. Дослідження енциклопедичних, словникових та спеціальних наукових публікацій засвідчило про неоднозначність розуміння терміну «знання» та його формулювань. Зрозуміло, що для практики правовідносин таке є несприйнятливим, зокрема у разі виникнення деліктних проявів тощо. У зв'язку із зазначеним на розгляд наукової громадськості та практиків науково-освітньої сфери суспільних відносин пропонується таке формулювання знань.

Знання – це вид інформації, що визначає культуру умінь та навичок людей, інформація, що формується серед суб'єктів суспільних відносин для цілей виховання чи самовиховання їх у ході науки, освіти, просвіти, самоосвіти, для задоволення життєво важливих потреб та інтересів існування людини, громадянина, соціальних спільнот, суспільства, держави, міжнародного співтовариства.

2. Для подальшого формування правових аспектів трансформації суспільства знань, як сегменту інформаційного суспільства, у розумінні їх як основи інноваційного розвитку України перш за все серед українців, особливо науковців, політиків, освітян, державних діячів слід подолати комплекс меншовартості стосовно вітчизняної науки та освіти: і чужого навчатися, але і свого не цуратися, конструктивно-критично відноситися до досвіду свого та інших країн, а не тільки визначатися здатністю руйнувати не тільки погане, але добрих власних національних здобутків.

Література

1. Корсак К. В. Рух Європи до суспільства знань, Болонський процес і Україна /К.В.Корсак, І.С.Каленюк //Вища освіта України.–2004.–№3.– С.22–28.
2. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : Монографія. / В. С. Цимбалюк. – К.: « Освіта України », 2010. – 388 с.
3. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : Монографія./В.С.Цимбалюк.– К.: « Освіта України », 2011. – 426 с.
4. Цимбалюк В. С. Науково-освітнє право як основа гуманітарного, а отже і економічного розвитку суспільства // Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (22–23.04.2016р.). – Кіровоград: «КОД», 2016. – 308 с.

-----***-----

О. О. Золотар,

*к.ю.н., с.н.с., головний науковий
співробітник НДІП НАПрН України*

ВИЩА ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: КАМІНЬ СПОТИКАННЯ ЧИ НАРІЖНИЙ КАМІНЬ?

Українські освіта і наука, в тому числі правнича, розвивалися на ґрунті ізольованої радянської системи. В період до 1991 року на території УРСР 4 вищих навчальних закладів здійснювали підготовку фахівців-юристів. При цьому ця професія вважалась прерогативою партійної еліти, було глибоко заідеологізована і часто мала правоохоронне забарвлення.

Відродження державності призвело до переосмислення багатьох процесів, в т.ч. освітніх. І з того часу система освіти знаходиться в стані перманентного реформування.

Вперше Закон України «Про вищу освіту» було прийнято в 2002 році, після ратифікації в 1999 році Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні (Лісабонська конвенція) та підписання Болонської декларації «Європейський простір у сфері вищої освіти» того ж року. Спроба реформування вищої освіти в Україні базувалась переважно на копіюванні міжнародних моделей освіти не завжди з урахуванням національного досвіду, або ж на формальному пристосуванні національної моделі до певних міжнародних інституційних вимог. Наслідки чого були досить суперечливі.

Юристів-освітяни, керівники юридичних факультетів в 2007 році відзначали певні здобутки. М. Бойко, на той час декан юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, вважав, що юридичними навчальними закладами, які функціонували до 1991 р. збережено високий рівень підготовки фахівців та наукового потенціалу, науково-методичного і матеріально-технічного забезпечення навчального процесу; створюються нові можливості для наукової роботи, міжнародної співпраці та практичної підготовки студентів. В. В. Комаров, тодішній проректор з навчально-методичної роботи Національної юридичної академії ім. Я. Мудрого, відзначав становлення системи вищої юридичної освіти: створення і відновлення юридичних факультетів, передусім, у класичних університетах, появу навчальних закладів не тільки державної форми власності; розробку чинного законодавства про освіту (зокрема правничу), її організаційне, науково-технічне, економічне, методологічне, навчально-методичне та власне державно-правове підґрунтя щодо здійснення юридичної освіти на різних рівнях, починаючи від дошкільного виховання й освіти та завершуючи різними формами післядипломної освіти. В. І. Андрейцев, декан юридичного факультету юридичного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка станом на 2007 рік назвав процес розвитку юридичної

освіти нормальним, навіть прискореним. Вища правова освіта та, особливо, ті правові центри, що виникли історично, а Київ, Львів, Одеса, Харків, Донецьк, стали осередками наукових правничих шкіл та центрами виховання нових підходів в освіті.⁸

Але і труднощів з'явилося немало. В перші роки незалежності невинувато зростає кількість вищих навчальних закладів за напрямом «право». Комерціалізація освіти та можливість одержання прибутків (надприбутків) від надання освітніх послуг у правничій галузі призвела до масового відкриття юридичних факультетів (відділень, інститутів). Рівень вимог до ліцензування та акредитації виявився недостатнім. Ця проблема торкнулась не лише юридичних вишів - починаючи з 2001 року почався бум в системі вищої освіти. За період з 1991 по 2007 рік суттєво змінилася мережа вищих навчальних закладів. Так, якщо в 1991/1992 навчальному році нараховувалося 754 ВНЗ I-II рівнів акредитації (технікуми, училища) та 156 ВНЗ III-IV рівнів акредитації (університети, академії, інститути), то в 2006/2007 навчальному році в Україні нараховувалося вже 553 ВНЗ I-II рівнів акредитації (коледжі, технікуми, училища) та 351 III-IV рівнів акредитації (університети, академії, інститути).⁹

Станом на грудень 2015 року в Україні існувало 393 ВНЗ III-IV рівнів акредитації, на початок навчального 2015-2016 року – 288. У це число входять державні, комунальні та приватні ВНЗ, а також їхні філії, які є окремими юридичними особами. Більшість з них мають менше 1000 студентів денної форми. Чверть ВНЗ має менше 100 студентів денної форми навчання. У 102 ВНЗ на заочній формі навчається більше студентів, ніж на денній. Це переважно ВНЗ приватної форми власності, а також ВНЗ, підпорядковані МВС та переведені з окупованих територій. У 29 ВНЗ

⁸ Вища юридична освіта в Україні за останні 15 років: здобутки і проблеми. – Режим доступу: <http://pro-zakon.com.ua/node/758>

⁹ Федорченко Ю. Про оптимізацію мережі вищих навчальних закладів в Україні. – Режим доступу: vnz.org.ua/statii/8825-pro-optimizatsiju-merezhi-vyschih-navchalnyh-zakladiv-v-ukrayini

денної форми немає взагалі. Приватні ВНЗ переважно невеликі — майже усі вони мають менше 1000 студентів денної форми навчання. Як показують різноманітні дослідження суспільної думки, зменшення кількості ВНЗ часто пов'язують із підвищенням якості вищої освіти. Однак цей зв'язок залишається недоведеним. Більше того, якби хтось вирішив закрити 218 найменших ВНЗ, це зачепило б лише 6% від загальної кількості студентів денної форми, тож переважна більшість студентів та викладачів навряд чи відчують якісь зміни від скорочення кількості малих ВНЗ. (Освіта-2015, CEDOS — незалежний, позапартійний, некомерційний аналітичний центр).

Вища юридична освіта не перебуває у вакуумі і пов'язана з політичними, економічними та ідеологічними процесами відбуваються в суспільстві паралельно на трьох рівнях – на загальнодержавному рівні; на галузевому - в освіті в цілому, і лише потім - в правничій освіті зокрема.

Станом на 2015 рік кількість юридичних факультетів та юридичних вишів в Україні становила майже 250, у той час, коли у Польщі їх налічується лише 15, у Німеччині – 42, навіть у Сполучених Штатах Америки – менше 200. Водночас, до рейтингу вищих юридичних шкіл України потрапило 90 і лише 8 з них отримали від випускників, роботодавців та експертів більш ніж 10 балів зі 100. За даними Міністерства освіти і науки, перевиробництво юристів в Україні становило 400 відсотків, роботу за спеціальністю знаходить лише один з 12 випускників юридичних факультетів, однак кількість бажаючих вступити на юридичні факультети невпинно зростала.¹⁰

В суспільній свідомості продовжує існування «культ диплому про вищу освіту». З одного боку відзначається перевиробництво юристів, а з іншого - велику кількість юристів за дипломом, але не за знаннями.

¹⁰ Стан юридичної освіти та науки в Україні (результати дослідження). – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/ukraine/108309?download=true>

Проблема комплексна - починаючи від незрілості багатьох абітурієнтів до неналежних стандартів вищої юридичної освіти з одночасною відсутністю системи державного контролю за рівнем фахової підготовки юристів.

Рішення про вступ до університету часто є не рішенням абітурієнта, а вибором батьків або ж приймається з огляду «на моду» чи під тиском оточення. Профорієнтаційна робота в середніх навчальних закладах є формальною і учень, закінчуючи школу в 16-17 років, рідко усвідомлює відповідальність вибору напряму здобуття вищої освіти. Окрім того, несформованість громадянської позиції таких студентів породжує низький рівень правосвідомості, зокрема щодо недопущення плагіату та фальсифікації результатів. Переважна більшість не навчені вчитись. Сучасні інформаційні технології полегшують для отримання і збір інформації. Водночас, навчитись орієнтуватись в лавиноподібному потоці, аналізувати можливості і засвоювати знання та набувати необхідні практичні навички – ось що становить виклик для сучасних студентів. При цьому рівень нігілізації в суспільстві спотворює уявлення про майбутню професію юриста. «Необхідно знати закон, щоб уміло його оминати» - ось гасло багатьох наших майбутніх колег.

Ситуація поглиблюється загальним високим рівнем корумпованості українського суспільства. Міжнародна мережа Transparency International оприлюднили дослідження, згідно з яким найбільш корумпованими в Україні є освіта, медицина і система приватизації землі.¹¹

Політична криза, яку переживає українська держава і суспільство, не могла не відзначитись на освітній сфері. Для прикладу - У 2014 році було прийнято Закон України «Про вищу освіту». Станом на 1 травня 2016 року в нього внесено 11 змін та доповнень. Постійна зміна урядів призводить до

¹¹ Більше: <http://www.unian.ua/society/1207321-transparency-international-nazvala-naybilsh-korumpovani-sferi-diyalnosti-v-ukrajini.html>

непослідовної політики, в т.ч. в сфері освіти і науки. Особливо це відчутно в умовах декларативної автономної вишів.

*Сергій Квіт, экс-міністр освіти і науки України, зазначив «Освітній потенціал – одна з небагатьох конкурентних переваг України на теперішньому переломному етапі нашої історії. Але це лише потенціал».*¹² І він ризикує залишитись лише потенціалом в умовах масового відтоку абітурієнтів та науковців за межі України. Невиправдано високі ціни за навчання – до 20000 грн (понад 600 євро) за рік при мізерних зарплатах викладачів і науковців, призводять до інтелектуальної міграції. Як здібні студенти, так і найкращі науковці залишають Україну. Найбільш привабливими для науковців є США, Росія (донедавна), Німеччина, Ізраїль, Канада та Польща. Якщо до 2013 року річний розрахунок йшов в сотнях, то за минулі 2 роки – в тисячах.

За даними аналітичного центру CEDOS, у 2014 році за кордоном навчалися понад 40 тисяч українських студентів, (в цілому в Україні понад 1,5 млн студентів). За два останні роки кількість таких студентів зросла на 6 тисяч. Найбільше їх у Польщі, також популярні серед українців Чехія, США, Німеччина, Італія та Канада.¹³ За словами експертів центру, фактор війни хоч і впливає на виїзд, та є не основним. Студентів за кордон штовхає не так страх потрапити під мобілізацію, а загальне неблагополуччя у країні. До того ж, в освіті склалися певні ніші: якщо багаті студенти традиційно навчаються у Великобританії та США, то не такі заможні можуть дозволити собі Чехію чи Польщу.

Слід відзначити, що саме розуміння професії юриста відрізняється суттєво від європейського. Для усвідомлення механізмів цього впливу варто, перш за все, звернутися до традиційного європейського розуміння фаху «правника» чи «юриста» як «особи кваліфікованої та уповноваженої

¹² Квіт С. Потрібні зміни: зміст і завдання освітніх реформ. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/01/27/7056516/>

¹³ Українські студенти дедалі масовіше виїжджають за кордон. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27012279.html>

відповідно до національного права звертатися або діяти від імені своїх клієнтів, займатися юридичною практикою, виступати перед судом та представляти своїх клієнтів у юридичних питаннях».¹⁴

Поняття «юрист» у європейській традиції тлумачиться не через організаційну належність, як це є у більшості випадків в Україні, а через функціональне покликання, яке полягає в повазі, захисті й утвердженні прав та інтересів осіб, а також підтримці належного здійснення правосуддя.

Аналіз же українських кваліфікаційних характеристик свідчить, що юридичну професію тлумачать не як вільну та саморегульовану, а радше як складову частину різних організаційних форм: прокуратури, слідства, адвокатури, судочинства тощо. Виходячи з цього, до юридичних професій зараховують як питомо правничі: адвоката, судді, – так і правоохоронні: слідчого, оперативного працівника тощо.

Внаслідок цього маємо цікаву ситуацію – поруч із спеціальністю право як юридична в Україні сприймається спеціальність «правоохоронна діяльність». До 2015 року вона належала до напрямку «право». Спостерігалась експансія ВНЗ правоохоронного скерування та державне замовлення за напрямками «Слідство і прокуратура», «Підготовка слідчих», «Підготовка кадрів для МВС України «Підготовка кадрів для Державної пенітенціарної служби України», «Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції» і т. ін., яка змушувала замислитися над державними пріоритетами в сфері соціального, економічного, політичного та, власне, правового розвитку української держави.¹⁵

¹⁴ Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R(2000)21 про свободу професійної діяльності правника. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua/vsu/vsu.nsf

¹⁵ Стан юридичної освіти та науки в Україні (результати дослідження). – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/ukraine/108309?download=true>

Водночас, очевидною є необхідність реформування та очищення від скомпрометованих працівників правоохоронних органів в Україні, для їх заміни необхідна не одна тисяча підготовлених фахівців-юристів. Перед країною постає величезна проблема замінити десятки, а то й сотні тисяч корумпованих суддів, прокурорів, працівників органів внутрішніх справ та спецслужб та чиновників, органів влади і місцевого самоврядування, для яких є обов'язковою наявність юридичної освіти.

Окремої розмови заслуговує “процес підготовки та захисту” кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями і не тільки. Сьогодні серед чиновників різного рівня, а, особливо, в правоохоронних органах, “трудиться” величезна кількість кандидатів та докторів юридичних наук.

Слід звернути увагу на відокремлення спеціальності «Міжнародне право» від спеціальності «Право». Як наслідок, студенти, котрі в переважній більшості навчаються на факультетах міжнародних відносин, не здобувають належних знань із загальнотеоретичних і галузевих юридичних дисциплін, не орієнтуються на належному рівні в національному законодавстві України. В свою чергу, студенти-правники не опановують в достатньому обсязі міжнародне право. За час незалежності Україна стала учасницею більш ніж 100 міжнародних та європейських конвенцій та протоколів до них, що відповідно стали частиною національного законодавства. Поточна оцінка навчальних планів показує, що застосуванню міжнародних договорів, згода на які надана ВР і які є частиною національного законодавства, приділяється недостатньо уваги.¹⁶ Окремої уваги заслуговує вивчення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини, зважаючи на їхню роль у формуванні правопорядку сучасної Європи, а також на ту кількість справ, що надходять від громадян України

¹⁶ Там само.

до Європейського суду з прав людини у зв'язку з порушенням їхніх прав, гарантованих Конвенцією (Україна останні роки стабільно входить в сумнівну трійку «лідерів», 3-є місце після Росії та Туреччини).¹⁷

З цього приводу Комітет Міністрів Ради Європи рекомендує державам-членам гарантувати, що «належна університетська освіта та професійне навчання щодо Конвенції та практики Суду існує на національному рівні та, що така освіта і навчання включені зокрема: як компонент стандартного навчального плану для отримання кваліфікації з права та, до певної міри, політології чи публічної адміністрації; як компонент підготовчих програм національного чи місцевих екзаменів з доступу до різних правничих професій, а також навчання та підвищення кваліфікації суддів, прокурорів та правників».¹⁸

Означені проблеми могли б бути вирішені, принаймні частково, при наявності зв'язку поміж професійно-громадським середовищем юристів та системою юридичної освіти. В Україні діє низка громадських організацій різних юридичних професій: суддів, нотаріусів, адвокатів, прокурорів тощо – однак вони фактично не мають важелів впливу на формування стандартів юридичної освіти чи акредитацію вищих навчальних закладів юридичного напрямку. В той же час фахівці з міністерств та відомств не завжди володіють належним рівнем знань об'єкта управління, окрім того, при прийнятті рішень часто керуються політичною волею, а не професійною свідомістю і громадянською позицією.

Окремої уваги заслуговує питання здобуття наукових ступенів та отримання вчених звань. Якщо в суспільстві мода на диплом про вищу освіту, то серед чиновників різного рівня - на кандидатів та доцентів. Особливими «улюбленцями» серед спеціальностей є власне юридичні

¹⁷ Див.: www.echr.int

¹⁸ Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R(2000)21 про свободу професійної діяльності правника. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua/vsu/vsu.nsf

науки та державне управління. При цьому, ні для кого не секрет скільки коштує написання такої дисертації, не говорячи вже про захисти. При цьому пишуть ці «наукові дослідження» найчастіше самі науковці на замовлення – вимушені дискредувати цінність власного диплому з огляду на можливість заробити. Фінансові труднощі науково-викладацького складу породжують викладання в кількох вишах одночасно, а також появу феномену «викладачів-багатостаночників» - які викладають все, від теорії та історії держави і права до цивільного права і судової медицини. Це має місце як в малих приватних вишах, так і в регіональних підрозділах «іменитих» університетів.

Перелік труднощів і проблем, нажаль, не вичерпано. Зокрема, вже понад 15 років залишається відкритим питання щодо інтеграції в європейський і світовий освітній простір. Ступінь LL.M., що є загальновизнаною кваліфікацією юриста у світі, офіційно не визнається в Україні, незважаючи на десятиліття Болонського процесу та, незважаючи на те, що саме LL.M. є бажаною кваліфікацією роботодавці з бізнес-структур.

При загальній кількості понад 280 в світових рейтингах знайдемо від 2 до 6 українських вишів. Наприклад, у QS World Ranking 2015 потрапили Національний університет імені Тараса Шевченка на 421 позиції, Харківський національний університет імені Н.В. Каразіна - на 481, і далі в 5,6 і 7 сотнях НТУ «Київський політехнічний університет», Сумський державний університет, НТУ «Харківський політехнічний інститут» та Донецький національний університет.¹⁹ До рейтингу World University Rankings 2015/2016 британського видання Times Higher Education увійшли 2 українські виши - Національний університет імені Тараса Шевченка та

¹⁹ Див.: www.topuniversities.com

Харківський національний університет імені Н.В. Каразіна, обидва – в категорії позицій 601-800.²⁰

Зараз в Україні на тисячу людей припадає 3 юристи. Цей показник умовний, оскільки в державі досі на нормативному рівні остаточно не визначено перелік професій і видів діяльності, якою мають займатися люди, які мають вищу юридичну освіту. У порівнянні з іншими країнами це відносно не багато. Наприклад в США - це 34, в Німеччині - 17, в Японії 14 юристів припадає на тисячу людей.²¹

Ким поповняться лави професіоналів, від яких не в останню чергу залежить розвиток правової держави і громадянського суспільства і чи будуть вони розбудовувати суспільство знань в Україні чи деінде – ось в чому питання.

-----***-----

*Л. С. Шевченко,
д.е.н., професор, завідувач кафедри
економічної теорії, Національний
юридичний університет імені
Ярослава Мудрого*

ОСВІТНЯ БЕЗПЕКА СУСПІЛЬСТВА: ЗАГРОЗА ОБМЕЖЕНОЇ ДОСТУПНОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Національні інтереси у сфері вищої освіти в Україні полягають у тому, аби вища освіта, по-перше, виконувала покладені на неї економічні функції: набуття, розширення та безперервного оновлення знань; зростання продуктивності праці та індивідуальних доходів працівника; збалансування ринку праці, забезпечення його робочою силою відповідно до змін попиту на працю; соціального захисту працівників від безробіття.

²⁰ Див.: www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2016

²¹ Рябець М. Юридична освіта в Україні. Чого вона вартує? – Режим доступу: <http://www.corruption.net/statti/item/9987-yurydychna-osvita-v-ukraini-choho-vona-vartuie>

По-друге, мають бути забезпечені основні критерії розвитку сучасної вищої освіти: доступність; здатність випускати потрібну кількість фахівців, у тому числі надавати можливість безперервної освіти; рівність освітніх можливостей для різних верств населення; якість, інноваційність та ефективність.

По-третє, в інтересах суспільства – збалансування соціально-економічних інтересів та узгодження дій усіх інститутів і акторів освітньої сфери (держави, ВНЗ, домогосподарств, які мають у своєму складі студентів або майбутніх абітурієнтів, роботодавців, студентів та викладачів ВНЗ), усвідомлення ними своєї суспільної ролі в діяльності з виробництва-споживання освітніх послуг, соціально-економічному розвитку країни та її регіонів.

По-четверте, суспільство зацікавлене в зростанні міжнародної конкурентоспроможності національної системи вищої освіти. Сучасні геополітичні переваги експерти пов'язують не з розмірами країни, запасами природних ресурсів чи фінансовим капіталом, а саме з випереджаючим розвитком та ефективною реалізацією освітнього потенціалу населення, наявністю освічених і кваліфікованих кадрів і технологій, інноваційністю освіти в довгостроковій перспективі.

Значна відповідальність за розвиток вищої освіти лежить на державі. Основними функціями останньої мають бути формування ефективних норм освітнього права та механізмів їх реалізації, здатних гарантувати освітню безпеку суспільства.

Освітня безпека суспільства передбачає реалізацію права людини на здобуття загальної та професійної освіти в державному або приватному навчальному закладі відповідно до індивідуальних здібностей та потреб суспільства (ринку праці), яка б дала можливість працевлаштуватися та одержувати гідну оплату праці, а також здатність держави до захисту національних інтересів у сфері освіти від можливих загроз.

Право на вищу освіту є одним із найважливіших конституційних прав людини, реалізація якого створює передумови для розвитку особистості і суспільства в цілому. У Конституції України записано: «Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі» (ст. 53, ч. 4) [1].

Закон України «Про вищу освіту» (ст. 4, п. 1) розвиває це положення: «Право на вищу освіту гарантується незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття вищої освіти, крім випадків, встановлених Конституцією та законами України». У ст. 3 Закону «Про вищу освіту» доступність вищої освіти визнано одним із основних принципів, на яких ґрунтується державна політика у сфері вищої освіти. При цьому перед державою ставиться завдання розширення можливостей для здобуття вищої освіти та освіти протягом життя, створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним супроводом та створення для них вільного доступу до інфраструктури вищого навчального закладу з урахуванням обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я [2].

Тим часом існують принаймні дві проблеми, які створюють загрози освітній безпеці суспільства і потребують свого розв'язання. Перша – норми Конституції України і ст. 4, п. 1 Закону України «Про вищу освіту» містять певні правові обмеження щодо права на вищу освіту, надаючи можливість її безоплатного здобуття: 1) в державних і комунальних ВНЗ; 2) на конкурсній основі відповідно до стандартів вищої освіти; 3) якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває уперше за кошти державного або місцевого бюджету. Правда, законодавець

уточнює: а) громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту за другою спеціальністю у державних та комунальних вищих навчальних закладах, якщо за станом здоров'я вони втратили можливість виконувати службові чи посадові обов'язки за отриманою раніше кваліфікацією, що підтверджується висновками медико-соціальної експертної комісії, та в інших випадках, передбачених законом; б) громадяни України, які не завершили навчання за кошти державного або місцевого бюджету за певним ступенем освіти, мають право повторно безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних вищих навчальних закладах за тим самим ступенем освіти, за умови відшкодування до державного або місцевого бюджету коштів, витрачених на оплату послуг з підготовки фахівців, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Проте конкурс як необхідна умова здобуття вищої освіти у ВНЗ державної та комунальної форм власності зберігається.

Друга проблема – неоднозначність розуміння взаємозв'язку права на вищу освіту та доступності вищої освіти, що не дозволяє встановити суб'єктів, відповідальних за практичну реалізацію даної норми Закону, та способи забезпечення доступності вищої освіти. Річ у тім, що доступність вищої освіти є доволі широким поняттям. Так, соціальна доступність вищої освіти означає можливість здобуття освіти незалежно від статі, етнічної належності, віку, раси або соціального стану людини. Інтелектуальна доступність вищої освіти – це можливості й інтелектуальні здібності до засвоєння певної сукупності знань, умінь і навичок відповідно до освітніх програм і стандартів вищої освіти основною масою населення. Територіальна доступність освіти передбачає задоволення потреб регіонального ринку праці у відповідних фахівцях та наближення місця навчання здобувачів вищої освіти до їх місця проживання. Територіальна недоступність вищої освіти має компенсуватися її інформаційно-технологічною доступністю – розвитком сучасних інформаційних

технологій, які дають можливість здобувати освіту в будь-якому університеті світу. Економічна доступність вищої освіти має місце, якщо розмір фінансових витрат домогосподарств на придбання послуг вищої освіти є необтяжливим, не ставить під загрозу і не підриває задоволення інших першочергових потреб.

Однією з основних загроз суспільному розвитку в Україні стає економічна недоступність вищої освіти. В Україні утворився жорсткий поділ студентів на дві категорії: особи, що навчаються за бюджетні кошти, та особи, що навчаються за кошти фізичних осіб. Відсутні доступні фінансові компенсатори видатків домогосподарств на освіту: надання грантів, пільгових освітніх позик, субсидій тощо. Немає методик оцінки фінансового становища родини для одержання фінансової допомоги; проблематичним є чесне декларування доходів як умова одержання студентської фінансової допомоги. Не врегульованим юридично і тому не розвиненим є створення при університетах ендавмент-фондів. Особливо вразливими стосовно доступу до вищої освіти є студенти з родин із низьким рівнем доходів та сільська молодь, яка не має ні потрібних статків, ні широкого доступу до довузівської підготовки і репетиторства [3]. Поширюються хабарництво і тіньові форми оплати освітніх послуг.

Механізмом гарантування освітньої безпеки суспільства є норми освітнього права. Ідеться про сукупність правил поведінки, встановлених державою або від імені держави для врегулювання освітніх відносин. Українська вища освіта регулюється Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту» та іншими нормативними документами. Утім, застосування норм освітнього права в Україні стикається з багатьма труднощами: невизначеністю правового статусу головних акторів системи освіти; суперечностями між нормами освітнього права, успадкованими від СРСР, та впроваджуваним у країні передовим

досвідом зарубіжних університетів; недотриманням державою прав ВНЗ на широку автономію (академічну, фінансову, кадрову тощо) та іншими [4, с. 115]. Удосконалення освітнього права тому є нагальною передумовою реформування вищої школи.

Сферами відповідальності держави водночас мають бути:

- формування стратегії і політики розвитку вищої освіти з урахуванням трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань;
- розроблення стандартів якості вищої освіти та контролю за їх дотриманням; створення системи управління якістю вищої освіти;
- удосконалення фінансування державних освітніх установ, їх матеріально-технічного та іншого забезпечення; надання фінансової підтримки студентам ВНЗ (стипендій, пільгових освітніх кредитів, грантів тощо);
- боротьби з корупцією та хабарництвом у системі освіти;
- соціальний захист працівників освітньої сфери;
- податкова підтримка тих роботодавців, які забезпечують перше робоче місце для випускників ВНЗ або здійснюють за власний кошт професійне навчання і підвищення кваліфікації своїх працівників.

Література

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Входження національної системи вищої освіти в європейський простір вищої освіти та наукового дослідження [Текст] : моніторинг.

дослідж. : аналіт. звіт / Міжнарод. благод. фонд «Міжнарод. фонд дослідж. освіт. політики» ; кер. авт. кол. Т. В.Фініков. – К. : Таксон, 2012. – 54 с.

4. Тимошенко, І. В. Дослідницька програма економічного аналізу освітнього права [Текст] / І. В. Тимошенко // Економічна теорія та право. – 2015. – № 2 (21). – С. 110-121.

-----***-----

І. В. Солончук,
*ст. викладач кафедри
інформаційного права та права
інтелектуальної власності
ФСП НТУУ «КПІ»*

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Стрімка інформатизація соціальних процесів вимагає новітніх підходів до розуміння традиційних категорій та понять. Зокрема питання соціалізації особистості значною мірою визначається вихованням та рівнем її інформаційної культури. Адже високий рівень саме такої культури стає своєрідною інформаційним щитом для поширення інформаційних деструктивних потоків.

В сучасних наукових дослідженнях вивчення впливу інформації на соціалізацію особистості приділяється багато уваги. Зокрема, такі положення зустрічаються в працях О. Золотар, В. Фурашева та інших науковців.

Поняття «інформаційна культура» традиційно розуміють у широкому та вузькому значеннях. Так інформаційна культура в широкому значенні — це сукупність принципів і механізмів, що забезпечують взаємодії етнічних і національних культур. У вузькому розумінні інформаційна культура — це сукупність знань та вмінь щодо ефективної інформаційної діяльності, яка досягає поставленої цілі [4].

Метою дослідження є встановлення взаємозв'язку понять «соціалізація особистості», «інформаційна культура суспільства» та «інформаційна культура особистості».

Формування інформаційної культури особистості відбувається в процесі соціалізації. Особливий вплив на формування та становлення особистості має так звана рання соціалізація, тобто формування свідомості дитини та підлітка, оскільки така особистість ще не є сталою і може змінюватись під дією різноманітних факторів.

Безумовно, макросередовище зазнає впливу загальних інформаційних потоків та визначає мікросередовище як «колиску» особистості. Як відомо, соціалізація протікає як на свідомому, так і на підсвідомому рівнях, коли здійснюється засвоєння певних моделей поведінки та соціальних ролей. Можемо констатувати, що загальна інформаційна культура суспільства впливає на соціалізацію особистості як на макрорівні, так і в найближчому оточенні (в сім'ї, школі тощо). В свою чергу, подальший процес соціалізації в майбутньому визначатиме рівень інформаційної культури окремо взятої особистості.

В наукових роботах, присвячених впливу інформації на формування особистості, спостерігається думка, що для сучасного суспільства є характерною помітна уніфікація масової свідомості, адже на всіх нас впливають одні й ті самі інформаційні продукти макросередовища (наприклад, новини або кінофільми). Як зазначає О. Золотар: «Йде масова пропаганда способу життя, притаманного цивілізації технологічно розвинених країн» [2, с. 133].

Наступною проблемою ранньої соціалізації є існування «віртуальної реальності». Саме підлітки часто замінюють «живе» спілкування на ілюзійне віртуальне життя, в якому несформованій особистості складно розрізнити дійсність та ілюзію. Це призводить до втрати адекватного сприйняття дійсності, до відсутності меж правомірної та протиправної

поведінки, зокрема, коли крадіжка чужого гаманця та крадіжка чужого інформаційного продукту не сприймаються однозначно, хоча обидва є правопорушеннями [2, с. 134].

Окремою проблемою є інформаційне перевантаження. В умовах величезного обсягу різноманітної інформації людині складно орієнтуватися в її змісті [2, с. 134]. І якщо доросла сформована особистість, здебільшого, може відрізнити правдиву або потрібну інформацію, то особистість дитини чи підлітка справитися з таким завданням просто не спроможна. Тому саме підлітки, молодь стають жертвами деструктивних інформаційних впливів..

На підставі викладеного можемо дійти висновку, що все життя людини – це інформація. Більше того, це постійна боротьба за необхідну інформацію та з деструктивною інформацією. Людина як невід’ємний елемент соціуму потребує інформації, і в той же час може від неї і постраждати. Яким буде наслідок такої взаємодії, залежить від рівня інформаційної культури суспільства та рівня інформаційної культури особистості зокрема. Належний рівень інформаційної культури особистості забезпечуватиме достатню інформаційну безпеку, тобто захищеність від різноманітних інформаційних загроз для людини [1, с. 77]. Завжди вибір варіанту поведінки залежить тільки від самої людини. Рівень інформаційної культури особистості в кожному окремому випадку визначатиме, яким чином людина зробить цей вибір.

Література

Золотар О. О. «Загрози інформаційній безпеці людини» // Правова інформатика. - № 2 (42)/2014. –С.70-79.

Золотар О. О. «Особливості правової соціалізації особистості в інформаційному суспільстві: формування інформаційного щита» // Філософські та суспільно-правові проблеми становлення і розвитку

інформаційного суспільства (Матеріали круглого столу). – 20 березня 2013 р., м. Київ. – С. 133 – 136.

Фурашев В. М. «Щодо практичного забезпечення безпеки у сучасному інформаційному просторі» // Информационные технологии и безопасность. Проблемы научного обеспечения кибербезопасности в современном мире (Материалы международной конференции ИТБ-2011. – С. 10 – 13.

Інформаційна культура. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційна_культура.

-----***-----

*Г. П. Климова,
професор*

ПОДОЛАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ ЯК НАЙВАЖЛИВІША УМОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Інформаційне суспільство з'явилося в другій половині минулого століття, що було пов'язано з переходом від економіки, характерною рисою якої була бурхлива НТР, до нового інноваційного типу розвитку. Це суспільство знань, інтелекту, творчості [1, с.12-13; 2, с.40-43]. Його трансформація багато в чому залежить від рівня правосвідомості громадян, подолання правового нігілізму.

У сучасній філософсько-правовій літературі під правосвідомістю розуміють сферу суспільної свідомості, що відображає правову дійсність у формі правових знань і оціночного ставлення до права і практики його реалізації, соціально-правових установок і ціннісних орієнтацій, які регулюють поведінку людей в сфері права [3, с.38]. За своїм змістом правосвідомість може розрізнятися своєю цілеспрямованістю, тобто бути позитивною чи негативною (деформованою) щодо характеру

відображення правової діяльності і ставлення їх носіїв до права, законності, правосуддя тощо. Позитивна правосвідомість припускає в цілому позитивну оцінку правової діяльності.

Деформована правосвідомість характеризується наявністю таких ідей, поглядів, уявлень, почуттів, настроїв, переживань, емоцій, котрі перекручено, неадекватно відображають правову дійсність і виражають негативне ставлення до права, юридичної діяльності тощо.

Деформована правосвідомість знаходить своє втілення в правовому нігілізмі, якій представляє собою деструктивний соціальний феномен, сутність якого – негативне ставлення до права, зневіра в його можливості вирішувати нагальні проблеми так, як того вимагає соціальна справедливість. Він характеризується: по-перше, юридичною некомпетентністю (відсутність правових знань); по-друге, негативною оцінкою права (відкидання його соціальної цінності як найбільш ефективного способу регулювання суспільних стосунків); по-третє, розповсюдженістю навиків та стереотипів неправомірної поведінки.

Правовий нігілізм виникає як наслідок недосконалості права, його інструментарію, дисгармонії соціальних преференцій, державної реалізації права, існуючого правопорядку в суспільстві [4, с.67]. До цього ж треба додати й такі причини появи правового нігілізму як: незнання права, негативні правові настанови, правова пасивність та протиправна мотивація особистості.

Можна виділити найбільш характерні особливості сучасного правового нігілізму. Він, по-перше, має підкреслено демонстративний, вольовий, агресивний і неконтрольований характер; по-друге, є глобальним, масовим, широко розповсюдженим не тільки серед громадян, але й в офіційних державних структурах, законодавчих, виконавчих та правоохоронних органах влади; по-третє, має різноманітні форми прояву – від кримінальних до легальних (легітимних), від парламентсько-

конституційних до мітінгово-охлократичних, від «поверхневих» до побутових; по-четверте, має особливу ступінь руйнування, опозиційну або популістську спрямованість, регіонально-національне забарвлення; у п'ятих, зливається з політичним, моральним, духовним й економічним нігілізмом, що утворює разом єдиний деструктивний процес.

Правовий нігілізм має різноманітні форми свого прояву, серед яких слід назвати правовий інфантилізм, котрий проявляється в проблемності, нерозвиненості і несформованості правових поглядів, настанов, знань, уявлень, а також правовий негативізм (радикалізм), тобто усвідомлене ігнорування вимог закону, що проявляється в скептичному ставленні до права, навіть до повної невіри в її спроможності.

Подолання правового нігілізму – процес тривалий і складний, який передбачає зміни об'єктивних факторів життя суспільства і спрямований на створення оновленого соціально-правового середовища [1]. У системі засобів подолання правового нігілізму пріоритетне значення мають різноманітні форми правового інформування громадян, серед яких можна виділити такі: правове інформування засобами масової комунікації; правове інформування шляхом впливу юридичної практики; правове інформування через консультації юристів; правове інформування шляхом безпосереднього читання громадянами законів і юридичної літератури; правове інформування шляхом неофіційного міжособистісного спілкування на правові теми та ін. [5, с. 200-201].

Одним з головних інформаційних каналів подолання правового нігілізму українських громадян як умови трансформації інформаційного суспільства є правове інформування засобами масової комунікації. Перевагами засобів масової інформації перед іншими каналами правового інформування є оперативність подання інформації, широкий охопит населення, щоденність впливу і доступність правової інформації, яка подається ними для громадян.

Доступність правової інформації, що подається засобами масової інформації, пояснюється, по-перше, тим, що на противагу від офіційного видання закону, що містить лише сам його текст, ЗМІ в більшості випадків супроводжують переказ правової норми роз'ясненнями того, як її тлумачити і застосовувати на практиці. По-друге, ця інформація сама знаходить свого адресата без звернення будь-куди.

У цьому зв'язку роль преси, радіо, телебачення, Інтернет у формуванні правосвідомості українських громадян важко переоцінити. Саме ЗМІ повинні систематично інформувати громадян про події суспільно-правового життя України та за її межами; про правові аспекти діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування; про здійснення прав і свобод громадян, профілактику правопорушень, особливо серед молоді і підлітків, боротьбу з кримінальними злочинами, корупцією, організованою злочинністю.

Але ЗМІ часто-густо чинять деструктивний вплив на формування правової свідомості українських громадян. Так, в ЗМІ інколи активно обговорюються невдалі законопроекти, які ще не пройшли доробку і не отримали згоди у законодавця, тим самим формується уява про низьку якість діяльності законодавців. Має місце також негативний аспект звернення до випусків новин і аналітичним передачам, що заключається у вибірковості подання правової інформації: «скандальні», непопулярні закони, як правило, отримують в ЗМІ найбільшу огласку.

Крім того, часто художні фільми і кримінальні хроніки пропагують стандарти правової поведінки, які несумісні із правовими ціннісними орієнтаціями нашого суспільства, що не сприяє подальшому правового нігілізму як умови трансформації інформаційного суспільства .

Відсутність злагоджених правових механізмів впливу на інформацію, що представлена в комп'ютерних мережах, дозволяє розміщувати тут матеріали з елементами насилля, рецепти виробництва наркотичних і

вибухових речовин тощо. У низці країн спостерігається поява сайтів, що належать організованим кримінальним угрупованням й терористичним організаціям, через які ведеться не тільки обмін інформацією, але й пропаганда форм негативної, девіантної поведінки.

У сітвовій мережі можна віднайти прояв відомих механізмів соціальної детермінації злочинності: шляхом певного соціального формування особистості; шляхом надання їй вказівок протиправного або суперечливого характеру; шляхом примушення особистості увійти в таку ситуацію, що вимагає і полегшує вибір саме злочинного варіанту поведінки

Отже існує нагальна потреба посилення захисту українських громадян, передусім, дітей і молоді, від негативного впливу засобів масової інформації на процес формування їх правосвідомості. Для її реалізації було б доцільним забезпечити створення циклу постійних правових радіо- та телепередач, і надалі запроваджувати сторінки, рубрики на правову тему в друкованих виданнях. Конструктивним було б започаткування систематичних правоосвітніх телепрограм, показу документальних, кіно-, відеофільмів, у тому числі щодо деструктивних наслідків злочинів та інших правопорушень.

В умовах трансформації інформаційного суспільства визріла необхідність нейтралізації негативного інформаційного впливу комп'ютерних мереж на формування правосвідомості українських громадян. Необхідно з'ясувати жорсткі критерії, за якими можливо розміщувати в мережах певні види інформації. Треба опрацювати механізми обмеження доступу до окремих сайтів (сторінок) для різних вікових категорій аудиторії Інтернет. Потребує також законодавчо закріпити відповідальність власників сайтів за зміст інформаційних матеріалів, що вони розміщують. Необхідно, щоб протиправні процеси, що

відбуваються в глобальних комп'ютерних мережах, набули адекватної протидії з боку правоохоронних органів.

Література

1. Клімова Г.П. Освіта як феномен цивілізації: автореферат дис.. д-ра філос..наук.–Х.: Б.В., 1997. - 39 с.
2. Климова Г.П. Образование в контексте цивилизационного развития: монографія. – Х.: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. – 248 с.
3. Клімова Г.П. Правосвідомість: до теорії питання // Актуальні проблеми інноваційного розвитку. – 2012. — № 2. - с. 35- 41;
4. Сафонов В.Г. Понятие правового нигилизма // Государство и право. – 2004. - № 12. – С. 65 – 72;
5. Клімова Г.П. Правове інформування українських громадян засобами масової інформації // Вісник НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія. Філософія права. Політологія. Соціологія. – 2013. – N1 (15). – с. 198-206.

-----***-----

*Н. М. Внукова,
д.е.н., професор*

ЗНАЧЕННЯ ЗНАНЬ ЯК ДЕСКРИПТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Інноваційною складовою нової редакції Закону України «Про вищу освіту» [4] є запровадження компетентнісного підходу в освіті, що стосується змін щодо формування економіки знань, розвитку трансфера технологій, підвищення ролі освіти пропорційно можливості вирішення життєвих проблем.

Реалізація компетентнісного підходу відбувається через введення основних положень Національної рамки кваліфікацій (НРК) (Постанова

КМУ № 1341 від 23.11.2011г.) [2] та заходів до НРК (наказ МОНмолодьспорту та Мінсоцполітики № 488/225 від 20.04.2012) [3].

Враховуючи, що розрізняють транснаціональні, національні та галузеві рамки кваліфікацій, для кожної країни важливою є національна система кваліфікацій, яка є сукупністю механізмів правового та інституційного попиту на кваліфікації працівників з боку ринку праці і пропозиції кваліфікацій з боку системи освіти.

Національна рамка кваліфікацій є частиною і основою розробки національної системи кваліфікацій, в яку повинні увійти галузеві рамки кваліфікацій. НРК призначена для різних груп споживачів и дозволяє сформувати загальну стратегію розвитку ринку праці та системи освіти, зокрема, планувати різні траєкторії освіти.

Кваліфікація є результатом засвоєння освітньої програми і практичного досвіду. Національна рамка кваліфікацій (НРК) України – це системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів [2].

Результат навчання - це компетентності, які визначені такими дескрипторами: знання, уміння, комунікації, автономність та відповідальність. Відповідно до НРК [2] знання – це осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання поділяються на емпіричні (фактологічні) і теоретичні (концептуальні, методологічні).

Для бакалавра (6 рівень НРК) – це концептуальні знання, набуті у процесі навчання та професійної діяльності, включаючи певні знання сучасних досягнень, а також критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять у навчанні та професійній діяльності. На сучасному етапі становлення і розвитку інформаційного суспільства на перший план висуваються проблеми інтелектуалізації суспільства,

ефективне використання головного стратегічного ресурсу суспільства – знань [6,7].

Отже, на рівні бакалавра суттєвого перетворення знань для їх використання як стратегічного ресурсу ще не відбувається, тому що сучасні досягнення тільки вивчаються, а також осмислюються. Можливо на наступному рівні магістра починає формуватися інноваційна складова економіки знань. Відповідно до НРК на цьому рівні при підготовці магістрів необхідно набуття спеціалізованих концептуальних знань у процесі навчання та/або професійної діяльності на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної діяльності, зокрема в контексті дослідницької роботи, а також критичне осмислення проблем у навчанні та/або професійній діяльності та на межі предметних галузей. Отже, на даному рівні знання вже виступають каталізатором інноваційної та дослідницької діяльності, крім того у міжгалузевому аспекті, що є прямим забезпеченням розвитку інформаційного суспільства.

При організації навчального процесу в ХНЕУ ім. С. Кузнеця з 2011 року формується критичне осмислення проблем у навчанні та/або професійній діяльності та на межі предметних галузей, яке сприяло поглибленню наукової підготовки, відбулася зміна концепції навчання і впровадження, як приклад, науково-дослідницької практики як на рівні бакалаврів, так і магістрів [5].

Реформування вищої освіти посилено прийняттям нової редакції Закону України «Про вищу освіту» [4]. Відповідно до ст.5 цього Закону підготовку кандидатів наук прирівнено до підготовки докторів філософії, які стосовно рівнів та ступенів вищої освіти відповідають не тільки науковому, а освітньо-науковому (третьому) рівню, тобто посилюється освітня складова підготовки.

Надалі підготовка докторів філософії відповідає 8 рівню НРК, де вже створюється потужне підґрунтя для подальшого формування кадрового забезпечення розвитку інформаційного суспільства і поступового його перетворення у суспільство знань. Знання на цьому рівня мають бути найбільш передові концептуальні та методологічні в галузі науково-дослідної та/або професійної діяльності і на межі предметних галузей, тобто мова йде про прагнення до інноваційності, створення нового знання, доведення наукової новизни, одержаної вперше, розширення можливостей розвитку інформаційного суспільства. Зміна у характеристиці підготовки докторів філософії як освітньо-наукового рівня додає ваги значенню такого дескриптора, як знання, у формуванні основ для розвитку інформаційного суспільства.

Знання, які відповідають рівню доктора наук, як складова загальної компетентності, це нові концептуальні та методологічні знання в певній та суміжних галузях науково-дослідної та/або професійної діяльності, які набуті на основі особистого комплексного дослідження та є основою для відкриття нових напрямів і проведення подальших досліджень [2], є стратегічним ресурсом інформаційного суспільства.

Публічність цього ресурсу значно посилюється через подання результатів наукових досліджень та їх наукового обговорення через оприлюднення на офіційних веб-сайтах відповідних вищих навчальних закладів (наукових установ) за вимогами законодавства.

Прогресивним є повернення до можливості проведення міжгалузевого дослідження, що відповідає вимогам часу, коли потреба у вирішенні проблеми відбувається не за одною науковою спеціальністю відповідно до тенденцій загальної інформатизації суспільства.

Перехід до суспільства знань через інформаційне суспільство закладений у нормативних документах сфери освіти. Базою здійснення

цього перетворення є компетентнісний підхід, який став засадничою умовою змін у вищій освіті.

Література

1. Луговий В.І. Національна рамка кваліфікацій, які пов'язані з вищою освітою: стан і труднощі розроблення в Україні / В.І.Луговий [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://tempus.org.ua/uk/national-team-here/219-nacionalna-ramka-kvalifikacij.html>

2. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.

3. Про затвердження Плану заходів щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій: Наказ МОНмолодьспорт, Міністерство соціальної політики № 488 / 225 від 20.04.12 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/29034/>

4. Про вищу освіту : Закон України // Голос України. – 2014. - 06 серпня.

5. Внукова Н.М. Вплив вимог Національної рамки кваліфікацій на зміни в організації навчального процесу за Законом України «Про вищу освіту» / Н.М.Внукова // Організація діяльності випускової кафедри в умовах інтеграції освіти: Збірник матеріалів Круглого столу, м.Київ, 25 вересня 2014 р..- К.: Інститут вищої освіти НАПН України, 2015.- С.20-21.

6. Діордіца І.В. Інформаційне суспільство – перша фаза епохи знань / І.В.Діордіца [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://goal-int.org/informacijne-suspilstvo-persha-faza-epochi-znan/>

7. Ліпкан В. А. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні : [моногр.] / В. А. Ліпкан, І. М. Сопілко, В. О. Кір'ян : за заг. ред. В. А. Ліпкана. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. — 664 с.

-----***-----

ДІАЛЕКТИЧНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНФОРМАЦІЇ ТА ЗНАНЬ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

Для підвищення рівня якості життя населенню слід приймати участь в процесі прийняття рішення, як про це зазначається в Європейській хартії місцевого самоврядування та Кодексі кращих практик участі громадськості [1,2]. Для забезпечення участі громадян в цьому процесі їм необхідно володіти відповідним обсягом інформації та знань про кожен з етапів процесу прийняття рішення органами місцевого самоврядування.

Категорії «інформація» та «знання» мають діалектичний зв'язок. Інформація - це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [3]. Порат М.Ю. розглядає інформацію як дані, певним чином організовані і можуть бути об'єктом комунікації [4].

Але не вся інформація є знанням. Так, Мазур І.І. під знанням розуміє «високо структуровану та класифіковану інформацію в якій виявлено логічні, семантичні і асоціативні зв'язки, тому такі знання мають практичне значення» [5]. Н. Штер, пропонує розглядати знання як здатність індивідуумів до дій, яка забезпечує взаємозв'язок індивідуумів з навколишнім соціальним середовищем [6], що в повній мірі відноситься і до процесів прийняття рішення.

Отже, знання - це структурована інформація чи окремі дані які характеризуються внутрішніми зв'язками та використовується в практичній діяльності індивідуумів при взаємодії з навколишнім соціальним середовищем.

Таким чином, діалектичний зв'язок інформації та знання полягає в тому, що первинною є сукупність інформації (даних) які в процесі розумової діяльності людини перетворюються в знання, які необхідні для

здійснення будь-якої діяльності, в тому числі і участі в процесі прийняття рішення.

На деяких етапах прийняття рішення органами місцевого самоврядування для участі громадян необхідно забезпечити правову регламентацію щодо простого надання інформації. А на деяких інших етапах слід подавати інформацію в такому вигляді, щоб вона могла перетворюватись у знання в результаті розумової діяльності індивіда.

Як правило, процес прийняття рішення складається з таких етапів: визначення проблеми, встановлення порядку денного, складання проекту рішення, прийняття рішення (його легітимізації) виконання рішення, контроль за станом виконання рішення.

На етапі визначення проблеми, громадяни мають володіти знаннями про те, на якому рівні можливе вирішення конкретного питання, яке їх турбує. Достатньо буде звернення до відповідних служб і органів, які забезпечують надання послуг, чи проблема потребує прийняття рішення ОМС та відповідного формулювання і включення до порядку денного Ради. При цьому простого розміщення інформації щодо порядку та правил надання послуг, організаційну структуру служб є недостатнім. Зокрема, необхідними є знання процедурних вимог, щодо форми і змісту запиту, або дотримання порядку реєстрації інформації ініціативної групи, оформлення протоколів для подання місцевої ініціативи тощо, які регулюється законами, регламентами Рад, статутами територіальних громад.

На етапі встановлення порядку денного Ради, доцільно надавати населенню повну інформацію, щодо всіх питань які надійшли до розгляду за певний період, докладну інформацію щодо питань які заплановані до розгляду на відповідному пленарному засіданні, а також пояснення щодо інших питань порядку та можливого строку їх розгляду в комітетах чи робочих групах.

Під час складання проекту рішення, має надаватись повна інформація щодо техніко-економічного обґрунтування, пояснення щодо шляхів і механізмів вирішення проблеми, а також критичний аналіз інших пропозицій із мотивуванням їх відхилення чи потреби у доопрацюванні. При цьому громадянам повинна бути надана докладна інформація достатня для формування знань щодо подання інформації і пропозицій до ОМС з приводу коригування техніко-економічного обґрунтування.

У випадку складання проекту рішення за ініціативою громади доцільно передбачити правове унормування визначення відповідного обов'язку ОМС щодо надання допомоги, роз'яснень та всебічного сприяння, оволодіння знаннями для складання проекту рішення Ради.

Під час контролю за виконанням рішення громадськість має володіти знаннями щодо загальних механізмів контролю, особливості контролю певних робіт з виконання рішення, правових механізмів коригування виконання рішення або його зупинення. Це обумовлює правовий обов'язок ОМС не лише надавати загальну інформацію, а й відповідно консультативно-роз'яснювальну.

Для ефективного забезпечення участі громадян у прийнятті рішення ОМС громадськість має володіти необхідним обсягом інформації, достатньої для загального розуміння організації діяльності ОМС, а також для формування відповідних знань та умінь для участі громадськості у всіх етапах процесу прийняття рішення.

З метою забезпечення належної поінформованості, що сприятиме формуванню відповідних знань у громадськості, слід запропонувати правову регламентацію обов'язків ОМС щодо надання повної інформації за всіма етапами процесу прийняття рішення.

Література

1. Європейська хартія місцевого самоврядування : Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985 / Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036
2. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішення. — CONF/PLE(2009)CODE1. — Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/uploads/attach-580-1000661041.pdf
3. Про інформацію: Закон України станом на 21.05.2016 // Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
4. Porat M.U. The information economy. – Stanford: Stanford univ. press, 1976
5. Мазур И.И. и др. Реструктуризация предприятий и компаний: Справ.пособие / Под ред. и.И. Мазура. М.: Выш.шк., 2000. - С.433

-----***-----

Вороніна І.С.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Під терміном eHealth (електронна охорона здоров'я) відповідно до визначення ВООЗ розуміють використання інформаційних та комунікаційних технологій у галузі охорони здоров'я. Структурний підрозділ електронної охорони здоров'я ВООЗ працює на глобальному, регіональному та національному рівні з метою впровадження та поширення використання інформаційних та комунікаційних технологій для розвитку системи охорони здоров'я - від застосовних програм до загального управління сферою. Вказаний підрозділ розташований на базі Департаменту знань, етики та досліджень кластеру Систем охорони здоров'я та інновацій ВООЗ.

Робота ВООЗ у галузі електронної охорони здоров'я включає розробку програм та проектів у сфері політики та управління,

стандартизації та оперативної сумісності (передання даних між різними функціональними блоками за певних умов), досліджень і загальносвітових розробок, електронного навчання і підвищення кваліфікації, побудови дослідницької інфраструктури та створення нових застосовних програм.

Всесвітня організація охорони здоров'я прийняла наступні резолюції у сфері регулювання електронної охорони здоров'я:

1) Резолюція WHA66.24 (прийнята на 66 Всесвітній Асамблеї з охорони здоров'я, закріплює необхідність стандартизації даних як базової складової систем електронної охорони здоров'я і послуг, та важливість належного управління та експлуатації пов'язаних із ресурсами системи охорони здоров'я доменних імен у мережі Інтернет, що включають слово «health».

2) Резолюція WHA58.28 (прийнята на 58 Всесвітній Асамблеї з охорони здоров'я у 2005 році, визнає потенціал електронної охорони здоров'я в зміцненні національних систем охорони здоров'я та заохочує держави-члени вжити заходи з метою впровадження системи електронної охорони здоров'я(eHealth) до систем електронної охорони здоров'я і послуг.

3) Резолюція EB101.R3 (прийнята у 1998 році, в ній зафіксовано провідну роль Інтернету та його широкий вплив на охорону здоров'я через рекламу та пропозиції медичних виробів, має назву «Транскордонна реклама, поширення та продаж медичних виробів із використанням мережі Інтернет».

Всесвітньою організацією охорони здоров'я та Міжнародним телекомунікаційним союзом у 2012 році був розроблений та опублікований «Практичний посібник зі стратегії електронної охорони здоров'я». Як зазначено авторами публікації, вказаний комплект матеріалів є загальною практичною настановою, яку уряди держав, міністерства,

відомства та заклади можуть адаптувати з урахуванням власних особливостей, концепцій, цілей.

Посібник складається із трьох частин. Частина перша присвячена розробці національної концепції електронної охорони здоров'я з урахуванням цілей охорони здоров'я і розвитку. В ній наведено обґрунтування необхідності національного підходу до впровадження електронної охорони здоров'я, цілей, що заплановані у межах національного плану електронної охорони здоров'я, та способів їх досягнення.

Частина друга містить інформацію щодо плану дій у сфері електронної охорони здоров'я, розроблений з урахуванням пріоритетів держави і контексту електронної охорони здоров'я. Планом передбачена діяльність у середньостроковій перспективі та закладено основу довгострокової перспективи.

Частина третя розкриває план моніторингу реалізації концепції і управління супутніми ризиками. Він демонструє хід і результати реалізації концепції та допомагає забезпечити довгострокову підтримку та інвестиції.

Кожен із трьох розділів закріплює комплекс необхідних дій, а також включає практичні рекомендації, розроблені із урахуванням реального досвіду.

Держави можуть застосувати весь комплекс запропонованих дій або обмежитись діями, що відповідають національним інтересам конкретної держави, у тому числі існуючими законодавчими обмеженнями.

В Україні на регіональному рівні на базі окремих частин методології, окресленої у «Практичному посібнику зі стратегії електронної охорони здоров'я», була підготовлена Стратегія розвитку електронної охорони здоров'я «Волинь 2015–2020, розроблена Управлінням охорони здоров'я Волинської обласної державної адміністрації, Волинською обласною державною адміністрацією, співробітниками державних закладів охорони

здоров'я, за підтримки з боку Швейцарського агентства розвитку та співробітництва.

На національному рівні Наказом МОЗ України від 16.06.2015 р. № 343 «Про зміну найменування та затвердження Статуту Державного підприємства «Український інформаційно-обчислювальний центр» Міністерства охорони здоров'я України" (нова редакція)» шляхом реорганізації створено Державне підприємство «Центр електронної охорони здоров'я МОЗ України».

Підприємство утворено з метою отримання прибутку відпровадження господарської діяльності зі здійснення розробки та/або впровадження комп'ютерних технологій в практику діяльності Уповноваженого органу управління та інших підприємств, установ, організацій, у тому числі тих, які належать до сфери його управління, здійснення підтримки комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, створення, придбання науково-технічних прикладних розробок, що забезпечують інформаційну підтримку для вирішення проблем організації та управління галузі охорони здоров'я.

Також відповідно до Наказу МОЗ України від 22.04.2015 № 234 «Про організацію впровадження спільного зі Світовим банком проекту «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей» реалізується комплекс заходів, спрямованих на поліпшення управління інформацією у галузі охорони здоров'я України. Для досягнення цієї мети за Проектом у межах субкомпоненту eHealth, будуть переслідуватись наступні дві цілі:

1) створення кращого регуляторного та інституційного середовища, яке допоможе координувати, стимулювати та інтегрувати розвиток рішень з електронної охорони здоров'я на всіх рівнях (у центрі та на місцях).

2) поліпшення спроможності МОЗ із загального керування і координації через запровадження ультрасучасних інформаційних систем центрального рівня, які забезпечать кращу інтеграцію та збір/ обмін

даними, посилять здатність МОЗ здійснювати планування, реалізацію та моніторинг програм у галузі охорони здоров'я.

Натомість системи, що працюють на місцях (наприклад, в закладах охорони здоров'я), будуть розроблятися за затвердженими МОЗ України стандартами та купуватимуться локальними закладами охорони здоров'я закладами на ринку (у різних комерційних компаній) на основі конкуренції за умови проходження обов'язкової державної сертифікації на відповідність зазначеним стандартам.

На поточний час в Україні адаптовані наступні стандарти ISO, групи Health Informatics:

1) ДСТУ EN ISO 21549-1:2009 Інформатика в охороні здоров'я. Дані медичної картки пацієнта. Частина 1. Загальна структура (EN ISO 21549-1:2004, IDT).

2) ДСТУ EN ISO 21549-2:2009 Інформатика в охороні здоров'я. Дані медичної картки пацієнта. Частина 2. Загальні об'єкти (EN ISO 21549-2:2004, IDT).

3) ДСТУ EN ISO 21549-3:2009 Інформатика в охороні здоров'я. Дані медичної картки пацієнта. Частина 3. Обмежені клінічні дані (EN ISO 21549-3:2004, IDT)

4) ДСТУ ISO 17432:2009 Інформатика в охороні здоров'я. Повідомлення та пересилання даних. WEB-доступ до файлових об'єктів системи DICOM.

Загальний підхід до розвитку електронної охорони здоров'я полягає у тому, що на загальнодержавному рівні будуть створені системи центрального рівня і затверджені загальнообов'язкові національні стандарти, у тому числі для забезпечення сумісності і обміну даними між різними системами обміну інформацією у галузі охорони здоров'я.

Реалізація основних стандартів та норм у сфері електронної охорони здоров'я має основоположне значення. Виконання цього завдання

забезпечить фундамент для подальшого розвитку інформаційного простору в сфері охорони здоров'я України.

-----***-----

*А. В. Семенишин,
к.ю.н, науковий співробітник
НДІ ПЗІР НАПрНУ*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: ЕКОНОМІЧНЕ ПІДГРУНТЯ

Правове забезпечення економічної політики в Україні вже тривалий час перебуває на етапі становлення. Основним фактором, який на сьогодні детермінує економічну політику в Україні залишається суб'єктивний, і відображає проекцію саме приватних, а не публічних інтересів. Як ми маємо можливість спостерігати, жодна державна програма чи державна цільова програма, яка стосується розвитку економіки або промисловості фактично не була втілена у повному обсязі за часи незалежності України, тому і маємо настільки слабку економіку популізму з переважаючою часткою тіньової сфери, яка не готова до реакції на військові загрози; таку економіку, яка не здатна до самовідтворення і недостатньо конкурентна у ХХІ столітті. Разом з тим, за останнє десятиліття зуміли подвоїти своє ВВП досить багато країн світу – ОАЕ, Саудівська Аравія, Азербайджан, Туркменістан, Ірландія, Малайзія, Сінгапур.

Дозволимо собі відійти від правового забезпечення в економічну площину для того щоб дослідити, які ж саме галузі визначають функціонування економіки Україні сьогодні і визначатимуть її зростання в найближчому майбутньому.

Відомий норвезький економіст Ерік Райнерт у своїй науковій роботі «Як багаті країни стали багатими, і чому бідні країни залишаються бідними», прийшов до думки, що економічний успіх для країн, що

розвиваються може бути досягнутий через повторення шляху країн, які планомірно розвивали власну промисловість, захищаючи і допомагаючи їй на початкових етапах, або ж вони приречені стати сировинною колонією, яка експортує природні ресурси в обмін на промислові товари. Вже на засіданні Київського міжнародного економічного форуму у жовтні 2015 року Райнерт відзначив, що те, що трапилось з незалежною Україною це фактично деіндустріалізація, на зразок плану Моргентау з деіндустріалізації повоєнної Німеччини. «Вбиваючи промисловість, будь-яка країна зіткнеться з дуже значним скороченням населення через еміграцію. Краще мати неефективну промисловість, ніж не мати ніякої. Якщо ви хочете утримати вашу молодь в Україні, у вас повинна бути промисловість», додав Райнерт.

На сьогодні, українській економіці притаманний і перший, і другий аспект. Так, сільське господарство (сировинна складова) займає першу позицію у структурі ВВП України (з року в рік від 10 до 14%). Успішність його функціонування, а, відповідно, і стабільність економіки держави, залежить від дуже багатьох факторів – погодних умов, кон'юнктури цін та попиту на с/г продукцію на міжнародних ринках, фінансового клімату в Україні, тощо. Разом з тим, із впровадженням більш сучасних технологічних процесів кількість зайнятого населення в сільському господарстві лише й надалі скорочуватиметься. Крім продукції сільського господарства, у 2014-2015 роках Україна найбільше поставила на світові ринки залізної руди і напівфабрикатів із сталі.

В той же час, частка продукції машинобудування, тобто продукції з порівняно високою доданою вартістю, з року в рік скорочується. Цей показник може бути незначно збільшений, якщо врахувати експорт озброєння і військової техніки. Частка ж ІТ галузі за різними оцінками складає лише 1,3-1,6% у ВВП України. Що ж до інноваційної або ж наукоємної складової ВВП, то його частка, за оцінками Національного

інституту стратегічних досліджень, за 2014 рік не перевищує 0,95%. Основною причиною є недофінансування інновацій, яке традиційно в Україні також не перевищує 1% ВВП.

Оцінюючи подальші перспективи України в умовах глобальних економічних інтеграційних процесів, знову ж таки важко не погодитись із оцінками Райнерта. За його оцінками, там, де нема промисловості, і де відразу відкриваються митні бар'єри для більш конкурентоздатних товарів, промисловість не виникає, а держава змушена спеціалізуватися на торгівлі бананами - як Еквадор.

Зважаючи на викладене, основним завданням для вітчизняних економістів залишається створення економічних механізмів активізації економіки в інноваційному ключі, а для юристів – створення відповідного механізму правової промислової політики на основі стимулюючих норм, який має бути в подальшому імplementований у національне законодавство. Економічна мета якого полягає не тільки у першочерговому відновленні переробної промисловості (за Райнертом), а і у створенні стимулів для виникнення і розвитку малих інноваційних підприємств.

Як зазначив В. Усатий, який розробляв проблематику правової промислової політики держави, найбільш актуальними для застосування на інвестиційному етапі відносин промислового господарювання є забезпечення шляхом створення цілісних і спрямованих законодавчих механізмів прямого державного кредитування включаючи створення спеціалізованих державних фінустанов, застосування лізингових засобів інвестиційного залучення у виробничий процес прогресивних видів обладнання та устаткування зі створенням як механізмів функціонування профільних державних лізингових компаній, так і пільгового кредитування недержавних лізингових компаній, формування та запровадження правових механізмів інноваційного інвестування, що передбачають пряме інвестування виробничої господарської діяльності у вигляді інноваційних

продуктів, включаючи розвиток відповідних різновидів комерційної концесії (інноваційного франчайзингу), інших форм трансферу та трансферу технологій, тощо.

-----***-----

*Г. М. Шовкопляс,
к.ю.н., с.н.с. НДІ ПЗІР,
асистент кафедри господарського
права Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого*

ЩОДО ПРОЗОРОСТІ ТА ДОСТУПНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ НА РИНКАХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Щорічне зростання кількості небанківських фінансових установ, що супроводжується збільшенням пропозицій фінансових послуг на ринку, призводить до того, що учасникам ринку, а також споживачам фінансових послуг необхідно мати доступ до інформації, яка стосується діяльності цих установ і характеризує загальний стан ринку фінансових послуг. Ефективна інформаційна база допомагає робити обґрунтовані висновки щодо перспектив розвитку ринку фінансових послуг, його окремих секторів, учасників тощо. Тому, ефективна система показників і індикаторів розвитку ринку небанківських фінансових послуг повинна відображати реалії самого ринку, й відповідати вимогам користувачів таких показників і створювати передумови щодо збільшення зацікавленості ринку з боку потенційних споживачів та інвесторів [1, с.131].

Тобто, проблема постає у недостатній прозорості і відкритості спеціально уповноважених органів та небанківських фінансових установ у взаєминах із споживачами фінансових послуг, відсутність поінформованості. Нажаль, фізичні та юридичні особи, які спрямовують власні кошти в певні механізми інвестування, з метою отримання прибутку

або досягнення соціального ефекту, не мають можливості отримання необхідної публічної інформації для мінімізації ризиків, що можуть виникнути з їх власними коштами.

З метою формування необхідних шляхів щодо вирішення цієї проблеми здійснено аналіз компетенції Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) в порівнянні з окремими Принципами IOSCO 2010 р., підтриманих НКЦПФР (далі – Принципи 2010). Для огляду та аналізу взяті положення публікації IOSCO 2015 *Credible deterrence in the enforcement of securities regulation* [2] (далі – публікації IOSCO 2015) щодо повноважень органу регулювання, які мінімально врегульовані або відсутні в законодавстві України.

Одними із головних та актуальними для нас є: 1) забезпечення визнання суспільної інформації джерелом доказів правопорушення для регулятора (Принципи 2010: В регулятивній системі повинна використовуватися інформація громадськості), 2) оприлюднення публічної інформації як один із засобів мінімізації ризиків регулятором (Принципи 2010: Регулятор повинен здійснювати або робити внесок до процесу моніторингу, мінімізації та управління системними ризиками, які входять до його компетенції).

Так, відповідно до положень публікації IOSCO 2015 передбачено *забезпечення визнання суспільної інформації джерелом доказів правопорушення для регулятора, що включає в себе*: а) громадськість може бути корисним джерелом інформації та розвідки для виявлення неправомірних дій. Запобігання здійснення проступків підвищується, якщо регулюючі органи мають прозорі, добре відомі і легко доступні механізми для громадськості, щоб дати поради по скаргам про підозру або фактичне порушення; б) централізована, добре оснащена система скарг може забезпечити цінну інформацію для регулюючих органів з метою виявлення неправомірних дій та ризиків уразливості для інвесторів і фінансової

системи в цілому; в) громадські інформатори є корисним джерелом інформації. Інформованість може бути підвищена при наданні таким інформаторам правового захисту від несприятливого впливу або упередженого ставлення в результаті надання інформації.

Що стосується існуючої компетенції НКЦПФР у взаємозв'язку з громадськістю, то в п.5 п.п. 4 Положення «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку» (далі – Положення) зазначено, що комісія здійснює заходи щодо налагодження діалогу з громадськістю та створення умов для участі громадян у процесі формування та реалізації державної політики. Наша пропозиція полягає в тому, щоб в Законі та Положенні був введений чіткий перелік форм та способів одержання інформації від громадськості та обов'язок офіційно реагувати на такі звернення регулюючи органи.

Що стосується *оприлюднення публічної інформації як один із засобів мінімізації ризиків регулятором*, який закріплений також в публікації IOSCO 2015, то цей принцип передбачає, що своєчасне опублікування інформації про правозастосовчі дії можуть відлякувати тих, хто збирається вчинити правопорушення і завдати серйозної шкоди інвесторам. Що стосується повноважень НКЦПФР, то до них відносяться згідно з положенням: а) забезпечення оприлюднення інформації про свою діяльність (п.5 п.п.4); б) здійснення моніторингу адміністративних даних та інформації учасників ринку цінних паперів (п. 4 п.п. 160); в) встановлення обсягу, складу, строків, вимог, порядку та стандартів щодо обов'язкового розкриття інформації емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів (п. 4 п.п. 162); г) затвердження норм і правил обліку цінних паперів (п. 4 п.п. 163); д) визначає порядок формування (ведення), забезпечує створення та функціонування Загальнодоступної інформаційної бази даних НКЦПФР про ринок цінних паперів, порядок доступу до інформації, яка міститься у

Загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР (п. 4 п.п. 165). Наша пропозиція полягає в тому, щоб удосконалити норми про можливість НКЦПФР застосовувати заходи попереджувального та профілактичного характеру з метою запобігання порушення законодавства на ринку цінних паперів та про акціонерні товариства шляхом звернення (у формі розпорядження) до учасників фондового ринку (або звертатися до суду) щодо утримання їх від дій або бездіяльності, що можуть привести до порушення законодавства на ринку цінних паперів та про акціонерні товариства, прав інвесторів.

Література

1). Левченко В. П. Розвиток ринку небанківських фінансових послуг: монографія [текст]: монографія / В. П. Левченко – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 368с.

2). Публікація IOSCO 2015 Credible deterrence in the enforcement of securities regulation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD490.pdf>.

-----***-----

УДК 346.5

*С. В. Солодченко,
аспірант кафедри господарського
права Восточно-українського
національного університета ім.
Владимира Даля.
Україна, г. Северодонецк*

ПРАВОВОЕ СОДЕРЖАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ФУНКЦИИ САМОКОНТРОЛЯ В СФЕРЕ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Самоконтроль в сфере хозяйствования является важным элементом правового хозяйственного порядка и современным универсальным инструментом саморегулирования. При соответствии данным

характеристикам самоконтроль обеспечивает доступ к социально-значимой правовой информации.

Формирование и реализация государственной политики в сфере становления инновационного общества в Украине способствует оптимальному сочетанию саморегулирования субъектов инновационной деятельности с другими элементами правового хозяйственного порядка [1, С.43].

Информационная функция самоконтроля хозяйствующих субъектов является одной из наиболее общих и типичных. Она проявляется в достижении цели предоставления объективных сведений для организационно-корректирующего воздействия на выбор потребителя, а также для формирования позитивного либо негативного отношения общества и государства к объекту, в отношении которого подаётся информация.

Информационная функция самоконтроля в правовом механизме хозяйствования занимает двойственное положение. С одной стороны, она имеет информационно-аналитическое выражение. В.В. Кирильчук считает, что информационную функцию саморегулируемых организаций можно рассматривать и в самостоятельном и во вспомогательном смысле, исходя из того, что информационный формат является универсальным фактором любого взаимодействия, взаимоотношения. Для выполнения саморегулируемой организацией ряда функций объективно востребованной является ее информационно-аналитическая деятельность в интересах ее участников [2].

В науке хозяйственного права наиболее полно раскрыто правовое содержание информационно-аналитической функции самоконтроля в аспекте обеспечения экологичности хозяйственной самоорганизации (Б.Г.Розовский, А.Г.Бобкова, О.В.Шаповалова, Г.Д.Джумагельдиева и др.). Это обусловлено тем, что в практике хозяйствования к числу активных

природопользователей относят значительную часть субъектов, осуществляющих коммерческую деятельность, в отношении которых поставлена задача оптимизации негативного и позитивного влияния их самоорганизации и деятельности на окружающую среду.

С другой стороны, это – семиотично-информационная нагрузка в процессе обнародования результатов самоконтроля. Например, семиотическая составляющая информационной функции расширяет информационное поле культуры потребления качественной продукции. В сфере обозначения качества продукции обмен информацией осуществляется с помощью маркирования, шифра, иного символа и др. Оперирование знаниями о результатах тестирования продукции на соответствие критериям качества, выраженными в абстрактно-символических формах, приводит к унификации правовых норм и созданию единого мирового информационного пространства.

Типичным примером проявления семиотично-информационной функции самоконтроля в сфере хозяйствования является опыт воздействия негосударственных инструментов контроля и надзора на обеспечение качества продукции в странах ЕС.

Техническое регулирование членов ВОТ и ЕС и другие современные способы их воздействия на информирование потребителя о качестве продукции глубоко исследованы М.М.Кузьминой.

Члены ВОТ обеспечивают быструю публикацию технических регламентов для ознакомления всех заинтересованных лиц и предусматривают разумный период времени от публикации до вступления в силу. На уровне ЕС, в рамках Нового и Глобального подходов, разработано более 25 директив (технических регламентов) с целью обеспечения свободного движения товаров, обеспечения их качества и высокого уровня защиты публичных интересов по охране здоровья, окружающей среды, безопасности, защиты потребителей.

Структура новых директив ЕС имеет правовую и техническую части. Правовая состоит из описания необходимой для определенного вида продукции процедуры оценки соответствия стандартам, техническая - содержит ссылки на стандарты [3, с.617-618].

Информированность потребителя о происхождении продукции, её составе и условиях производства стимулирует производителя к выпуску качественных продуктов, товаров и услуг. Также усиление конкуренции на мировом рынке и повышение значения инноваций побуждают субъектов хозяйствования к достижению технологического превосходства. В то же время, в нашей стране заинтересованные лица, как правило, недоверчиво воспринимают результативность выполнения субъектом хозяйствования правовой части информации, которая создана в результате самоконтроля. Основными причинами недоверчивого отношения общества к указанному считается почти массовая отмена государственных стандартов соответствия качества, предоставление производителю права на разработку стандартов и недостаточность объема правового воздействия на поведение субъектов самоконтроля в сфере хозяйствования. В этой связи правовое содержание информационной функции самоконтроля в сфере хозяйствования следует усиливать в соответствии с менталитетом украинского потребителя.

Литература

1. Шаповалова О.В. Основні напрями державної політики у сфері становлення інноваційного суспільства в Україні / Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / кол. авторів Г. П. Клімова, С. М. Іванов, Л. С. Шевченко та ін. / за ред. Г. П.Клімової, Ю.Є. Атаманової. – Х. : Право, 2015. – 452 с. (с.40-69)

2. Кирильчук В. В. Саморегулівні організації [Електрон. ресурс] / В. В. Кирильчук. – Режим доступу : http://www.3222.ua/article/samoreg_organ.htm

3. Кузьмина М.М.Правові засоби забезпечення якості інноваційної продукції: європейський досвід вирішення проблеми / Правове регулювання інноваційних відносин: монографія / кол. авторів С. М. Прилипко, А. П. Гетьман, Ю.Є. Атаманова та ін. – Х. : Юрайт, 2013. – 688 с. (с.613-630)

-----***-----

А. В. Матвєєва,
*к.ю.н., с.н.с., учений секретар НДІ
правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України*

НАЦІОНАЛЬНА ТРАНСПОРТНА ПОЛІТИКА ЯК УМОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Однією з основних ознак сучасного етапу розвитку світової економіки є посилення інтеграційних процесів, які обумовлюють поглиблення міжнародного поділу праці та міжнародної економічної кооперації. Результатами таких процесів є формування світового та регіональних ринків праці, товарів, капіталів, послуг. Це у свою чергу зумовлює зростання транснаціональних перевезень та міжнародного транзиту вантажів.

Протягом останніх десятиліть концептуально визрівала ідея створення загальноєвропейської транспортної системи, яка б дозволила швидко та безперешкодно, найоптимальнішими маршрутами доставляти вантажі та пасажирів за напрямками Європа – Азія, Азія – Америка, Європа та Африка.

Українська держава, маючи найвищий у Європі транзитний рейтинг, вигідне географічне положення, фактично включилася до процесу створення загальноєвропейської транспортної системи шляхом підписання ряду нормативних документів стосовно створення, функціонування та розвитку міжнародних транспортних коридорів.

Досить цікавим є той факт, що праобрази міжнародних транспортних коридорів існували з давніх-давен. Так, до них можна віднести й шлях «із варяг у греки», і «Чумацький шлях», і «Великий шовковий шлях» та інші. При цьому ці «транспортні коридори» мали досить розгалужену інфраструктуру, належної якості надавались й послуги у межах цих коридорів, було й відповідне правове забезпечення. Однак з плином часу все це пішло у небуття.

Наразі нагальною проблемою є створення належної інфраструктури міжнародних транспортних коридорів, яка б відповідала міжнародним стандартам у цій галузі, гармонізація європейського та національного законодавства. У цьому контексті становлення й подальший розвиток національного ринку транспортних послуг, а також інтеграція до світових транспортних комунікацій – є першочерговими завданнями нашої держави, оскільки такі заходи зможуть підвищити не лише політичний рейтинг країни, але й її економічне становище.

Ідея створення міжнародних торговельних шляхів, які б дозволили швидко та безпечно доставляти вантажі від місця виробництва до місця споживання виникла ще у стародавньому світі. Так, у різних країнах світу за декілька тисячоліть до нашої ери виникли великі торгові караванні шляхи – „янтарний шлях” (Прибалтійський регіон), „олов’яний шлях” (Англія – Середземноморські країни), „скіфський золотий шлях” (Середня Азія – Причорноморський степ) тощо.

Україна ж має надзвичайно вигідне розташування: центр Європи проходить поблизу м. Ужгород, країна має вихід до Чорного та Азовського морів, вона є фактично “зв’язкою” між Європою та Азією. Проте слід наголосити на тому, що специфіка геополітичного та гео економічного положення нині недостатньо повно використовується при виробленні зовнішньополітичної лінії України.

Якщо проаналізувати тенденції розвитку перевезень на території України, то очевидним є різке зростання обсягів перевезень, розширення зовнішньоторговельних зв'язків, виникнення нових шляхів і т.д. – у разі, коли політика країни була спрямована на підтримку та розвиток перевезень за допомогою системи правових, економічних та організаційних засобів. Проте, коли політика правителів була спрямована на задоволення власних корисливих інтересів, розвиток перевезень призупинявся, були фактично закриті ринки товарів, а географія перевезень зміщувалась в інші країни.

Отже, розвиток перевезень повністю залежить від політики держави у цьому напрямку, тобто від національної транспортної політики. При цьому транспортна політика держави реалізується за декількома напрямками: організація будівництва транспортної інфраструктури, забезпечення безпеки перевезень, охорона шляхів, тарифна політика, податкова політика, розвиток законодавства та підвищення правової культури. Залежно від того, яким чином співвідносяться усі ці компоненти між собою, визначається ефективність регулюючого впливу транспортної політики.

Як відомо, транспорт відіграє важливу роль в економіці кожної держави, у тому числі й України, опосередковуючи процес товарообміну як всередині країни, так і за її межами. Сьогодні необхідно констатувати, що сучасні тенденції розвитку світової економіки характеризуються постійним розширенням господарських зв'язків, тому пріоритетним напрямом у політиці розвинутих країн стали інтеграційні процеси, які передбачають створення умов для вільного пересування товарів, послуг, капіталів, робочої сили. Це обумовлює постійне зростання транснаціональних потоків і міжнародного транзиту вантажів.

Енциклопедичне визначення транспортної політики наступне: „транспортна політика – це діяльність держави і відповідних галузевих

інститутів, спрямована на забезпечення галузей економіки та населення країни перевезеннями”²². Проте Д. Прейгер вказує, що таке визначення є неповним (і ми з ним у цьому погоджуємось), „оскільки стосується лише внутрішніх перевезень, тобто не враховує можливість і доцільність реалізації транзитного потенціалу України”. При цьому він дає власне визначення транспортної політики, яку він трактує як діяльність органів влади, спрямовану на повне задоволення потреб населення, галузей економіки та підприємств у перевезеннях, на реалізацію власного транзитного потенціалу при економічно обґрунтованих тарифах з додержанням екологічних вимог і міжнародних зобов’язань держави у сфері розвитку транспортних комунікацій²³. Слід визнати, що таке бачення транспортної політики дійсно є більш повним та адекватним реаліям сьогодення, проте з точки зору права є дещо неточним. Так, транспортна політика – це діяльність не тільки *державних органів влади*, а й інших суб’єктів права.

Погребиський М. визначає державну транспортну політику як комплексну програму дій за різними напрямками діяльності транспортного комплексу, включаючи його техніко-технологічну модернізацію, адаптацію до ринкових умов господарювання, інституційні перетворення у сфері форм власності, економічних відносин, системи управління, інтеграції до європейської й світової транспортних систем, кадрову й соціальну політику, економічну безпеку держави²⁴. Це визначення, на нашу думку, є досить ґрунтовним, повним, проте ми вважаємо, що транспортна політика – це не просто „програма дій”. Політика передбачає наявність як об’єктного, так і суб’єктного складу, а тому цьому визначенню бракує „суб’єктивізації”.

²² Економічна енциклопедія: у 3 т. – К.: Академія, 2002. – Т. 3. – с. 679.

²³ Прейгер Д. Формування ЄСАТП: місце і роль України / Давид Прейгер // Економіка України. – 2006. – №3. – с. 64.

²⁴ Погребиський М. Напрями розвитку транспортного комплексу та системи міжнародних перевезень / Михайло Погребиський // Збірник наукових праць НАДУ при Президентові України. – 2006. – № 1. – С. 361.

Філіпенко О. В. підкреслює, що „транспортна політика – як говориться в Декларації, ухваленій на Другій пан’європейській транспортній конференції, що відбулася на Криті в березні 1994 року – має бути організована на основі ринкової економіки та вільної і справедливої конкуренції в усіх країнах-учасниках конференції на рівні Європейського співтовариства; поступове полегшення доступу на транспортний ринок, перевезення вантажів та пасажирів по національній території має просуватися на взаємній і двосторонній основі і згідно з прогресом, що відбувся в досягненні вільного руху товарів і пасажирів у рамках національних територій та в процесі гармонізації умов конкуренції”²⁵.

При цьому науковець під *спільною транспортною політикою* Євросоюзу розуміє комплекс дій на рівні Євросоюзу та його держав-членів з метою досягнення збалансованого, узгодженого регулювання відносин на європейському транспортному ринку²⁶. І зазначає, що особливість цієї політики полягає в тому, що транспортна політика базується, зокрема, на принципах протекціонізму власних ринків транспортних послуг від зовнішніх впливів. Так, наприклад, технічні стандарти для транспортних засобів часто сформульовані в державах – членах ЄС саме таким чином, щоб захистити ринок транспортних послуг від зовнішньої конкуренції²⁷.

На підставі аналізу різних визначень транспортної політики, ми вважаємо, що до *основних цілей і завдань національної транспортної політики* слід віднести такі: розвиток національного ринку транспортних послуг; розвиток загальнонаціонального ринку (внутрішньоекономічний фактор); подальший розвиток власне транспортної галузі; забезпечення участі держави у міжнародному товарообігу; правове забезпечення розвитку транспортної системи України.

²⁵ Філіпенко О. В. Правовий механізм регулювання спільної транспортної політики Євросоюзу. – Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Філіпенко Олена Володимирівна. – К., 2004. – с. 136.

²⁶ Там само, с. 55.

²⁷ Філіпенко О. В. Правовий механізм регулювання спільної транспортної політики Євросоюзу. – Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Філіпенко Олена Володимирівна. – К., 2004. – с. 17.

На підставі викладеного національну транспортну політику у загальному вигляді можна розглядати як діяльність спеціально уповноважених органів державної влади та інших суб'єктів, спрямовану на формування концепції розвитку транспортної галузі та визначення господарсько-правових заходів її реалізації, пріоритетною метою якої є стимулювання подальшого розвитку національного ринку транспортних послуг та входження до міжнародного транспортного ринку.

Користуючись своїм вигідним геополітичним положенням, маючи розвинуту мережу залізниць та автошляхів, сучасні морські порти на Чорному та Азовському морях і в гирлі Дунаю, Україна відіграє важливу роль у налагодженні транспортних зв'язків між країнами Європи та Азії. Тому одним із головних напрямів реалізації транспортної політики останнім часом є організація функціонування та розвитку міжнародних транспортних коридорів і входження їх до міжнародної транспортної мережі²⁸. Головна мета національної транспортної політики – становлення, функціонування та подальший розвиток національного ринку транспортних послуг може бути реалізована, на наш погляд, за допомогою входження України до світової мережі міжнародних транспортних коридорів.

-----***-----

*А.І. Калініченко,
к.ю.н., с.н.с. НДІ
правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ МИТНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Загостреною у наш час є потреба забезпечення національної безпеки, співрозмірного реагування на зовнішні загрози та швидкої протидії

²⁸ Шкідченко О. В. Правове регулювання міжнародних транспортних коридорів в Україні / О. В. Шкідченко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць. – К., 2001. – Вип. 29. – Ч. II. – С. 143–150.

можливим негативним наслідкам таких загроз у напрямку посилення забезпечення економічних інтересів держави. Вбачається, що у нових умовах митна справа стає не лише інструментом та провідником зовнішньоекономічної діяльності, а й відіграє більш важливу роль, стаючи регулятором і засобом формування нових економічних відносин та зв'язків. Врахування цих обставин є необхідною умовою проведення актуальних досліджень забезпечення національної безпеки держави та проведення ефективної митної політики.

Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV основними засадами державної політики визначив шлях спрямування на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності [1]. В свою чергу сферою митної політики є забезпечення економічних інтересів та безпеки України, а це чітко визначає місце митної політики у державній політиці національної безпеки [2, С. 8].

Відповідно до ст. 5 Митного кодексу України від 13.03.2012 № 4495-VI (далі – МК України) державна митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики [3].

Історично митна політика являє собою першу форму державного регулювання зовнішньої торгівлі. Суть її виражається в розробці єдиної системи узгоджених економічних, політичних, організаційних та правових заходів з розвитку зовнішньоекономічних зв'язків держави.

Основні цілі митної політики – забезпечення найбільш ефективного використання інструментів митного контролю і регулювання товарообміну

на митній території України, участь у реалізації торгово-політичних заходів щодо захисту українського ринку, стимулювання розвитку національної економіки, сприяння структурній перебудові та реалізація інших завдань економічної політики України. Митна політика має сприяти реалізації економічних інтересів держави.

Під національними економічними інтересами слід розуміти сукупність об'єктивних економічних потреб незалежної країни, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування і сталий розвиток її економічної системи. Економічні інтереси виступають провідною складовою системної сукупності національних інтересів.

Досягнення економічної безпеки відбувається через захист і реалізацію економічних інтересів, навіть коли вони виступають як проміжна ланка в забезпеченні економічної безпеки. Безпека економічного та зовнішньоекономічного розвитку – це ключова складова політики кожної держави.

Економічна безпека держави є комплексною системою, яка включає велику кількість елементів і напрямків, серед яких: демографічна, ресурсна, продовольча, енергетична, фінансово-грошова, зовнішньоекономічна, митна, кримінальна, медична безпека тощо.

Відповідно до ст. 6 МК України митна безпека – це стан захищеності національних інтересів України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи [3].

Слід зазначити, що митні правовідносини охоплюють не тільки економічну сферу, а й зовнішньополітичну, внутрішньополітичну, науково-технологічну, екологічну, інформаційну, соціальну, гуманітарну, а також сфери державної безпеки та безпеки державного кордону.

Об'єктом митної безпеки, тобто тим, на захист чого вона спрямована, є митні інтереси держави. Як вважає Пашко П.В., митні

інтереси забезпечують як зовнішньоекономічну, так і митну безпеку, але при цьому мають певні відмінності [4, С. 7-14].

Так, до митних інтересів, захист яких забезпечує зовнішньоекономічну безпеку України, як складової частини економічної безпеки, можна віднести:

- створення умов для активізації розвитку економічних суб'єктів, вітчизняного науково-технічного потенціалів;
- упровадження чинного механізму збереження і відтворення природних, трудових, інтелектуальних, енергетичних ресурсів та основних фондів на території держави, а також економічного стимулювання їх найбільш ефективного використання в межах країни;
- заохочення підприємств до ефективного зовнішньоекономічного співробітництва тощо.

До митних інтересів, захист яких забезпечує митну безпеку України, можна зарахувати:

- створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, сприяння транзитові, прискорення товарообігу і пасажиропотоку через митний кордон;
- своєчасне й повне стягнення податків і митних зборів;
- ефективну організацію боротьби з порушеннями митних правил та їх запобігання;
- наближення митного законодавства до світових вимог, розвиток міжнародного співробітництва в царині митної справи;
- недопущення ввезення на територію держави неякісних товарів, використання і споживання яких становить небезпеку для здоров'я населення;
- недопущення ввезення продукції низького морально-етичного змісту, що пропагує міжнаціональні конфлікти, сепаратизм тощо.

Митні відносини виникають одночасно з державою і проходять всі ступені її розвитку. На підставі аналізу цих відносин можна зазначити, що митна діяльність держави концентрує в собі не лише вузьку проблему виконання фіскального завдання, а й вирішує значний комплекс соціально-економічних питань розвитку.

Різнобічність діяльності митних органів та ширина охоплення ними сфер суспільного життя має велику кількість прикладів, але найважливішим серед інших, напевно, є захист митниками саме економічних інтересів держави.

Особливості сучасного внутрішнього та зовнішнього становища України, занепад її економіки, військові дії та політична криза роблять неможливим перенесення на національні умови тих торговельно-економічних механізмів, які сконструйовані в інших країнах відповідно до їх умов та місця в світовому господарстві. Однак принципи «конструювання» цих механізмів, особливо узгодження на багатосторонній міжнародній основі, і норми, що сформувалися на цій основі, мають бути взяті до уваги при створенні, розвитку й оновленні механізму митної політики в Україні. Під час її виконання потрібно враховувати досвід й постсоціалістичних країн. Тому слід обмірковано організувати роботу з розробки митної політики.

Інтереси національних виробників – ось пріоритет зовнішньоекономічної політики. Вони є найбільшими платниками податків, гарантами здорової економіки, джерелом зайнятості в ринковій економіці. Звичайно, інтереси виробників з різних секторів економіки відрізняються, тому відповідні урядові агенції мають прикласти зусилля аби надати рівну можливість звертатися за захистом чи з вимогою до державних органів усім суб'єктам господарської діяльності. У свою чергу вплив економічних сил суспільства на прийняття законодавчих актів і

рішень виконавчої влади зумовлює розвиток різних галузей українського права з регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Митні органи повинні зробити ставку на вдосконалення професійних навиків своїх службовців, вміння грамотно і швидко, відповідно до законодавства, обслуговувати громадян, а також встигати стежити за процесами, що відбуваються в країні. При цьому дуже важливо підходити до вирішення питань зважено: не завищувати, але і не занижувати свою владу на місцях. Необхідно, крім того, працювати в тісному контакті з органами місцевої влади.

Законотворча діяльність щодо оновлення митного національного законодавства, з одного боку, повинна бути спрямована до наближення вітчизняного митного законодавства до загальноєвропейських принципів та норм, а з іншого – повинна забезпечувати дотримання економічних інтересів України.

Література:

1. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відом. Верхов. Ради України – 2003. – № 39. – Ст. 351.

2. Пашко П.В. Методологічні проблеми регулювання митної безпеки / П.В. Пашко // Митна політика та актуальні проблеми економічної та митної безпеки України на сучасному етапі: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 23 лист. 2007 р.) – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2008. – С. 8-13.

3. Митний кодекс України : затв. Законом України від 13.03.2012 № 4495-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 44-45, 46-47, 48.

Пашко П.В. Митні інтереси та митна безпека / П.В. Пашко // Митна справа. – 2007. – № 3 (51). – С. 7-14.

-----***-----

І.В. Борисов

*молодший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
правового забезпечення
інноваційного розвитку
НАПрН України*

ПРАВОВИЙ СТАТУС БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ

Невід’ємною складовою ефективного функціонування фінансового ринку України являється оперативна і достовірна інформація, володіння якою знижує ризики учасників цього ринку.

Сьогодні одним з механізмів, що сприяє ефективності функціонування кредитного ринку, є створення спеціалізованих організацій, які збирають, зберігають та використовують інформацію, котра складає кредитну історію юридичної або фізичної особи про виконання нею зобов’язань за кредитними правочинами. В Україні такими організаціями є бюро кредитних історій (далі – Бюро), які визнаються юридичними особами, котрі створюються і функціонують на підставі Закону України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» [1]. Слова «бюро кредитних історій» та похідні від них дозволяється використовувати в назві лише тим юридичним особам, діяльністю яких є виключно ведення кредитних історій.

Безумовно, створення цих організацій не є винаходом вітчизняного законодавця, оскільки аналогічні організації вже давно відомі іншим країнам світу і функціонують і як приватні, і як публічні структури, мають різні назви, а саме кредитні бюро, приватні або державні реєстри [2], проте поєднує їх єдина мета – надати достовірну інформацію щодо фінансового стану суб’єктів підприємницької діяльності для забезпечення взаємодії суб’єктів кредитного ринку.

На прикладі створення таких організацій простежується особливість, що характерна для правового регулювання ринків фінансових послуг, а

саме процес розширення його учасників за рахунок тих структур, які виконують допоміжні функції з обслуговування основних його учасників, у даному випадку структур у сфері збору, обробки, зберігання, захисту та використання інформації про виконання особами грошових зобов'язань. При отриманні негативної інформації щодо фінансового стану суб'єктів підприємницької діяльності кредитна установа уникає ризику видачі позики неплатоспроможному контрагенту, а при отриманні позитивної інформації, кредитна установа здатна полегшити доступ суб'єктів підприємницької діяльності до кредитних ресурсів.

Створення Бюро не перешкоджає створенню і інших структур, які спеціалізуються на видачі, наприклад, бізнес-довідок про фінансовий стан і ділову репутацію потенційних партнерів або клієнтів в інших сферах підприємницької діяльності в Україні. Прикладом однією з широко відомих корпорацій, котра вважається визнаним у світі лідером на ринку бізнес-інформації (інформації щодо компаній) є корпорація Dun & Bradstreet, яка веде свою історію з 1841 року. Сьогодні ця компанія не має аналогів за обсягом відомостей про майже 220 млн. фірм із 200 країн світу, а серед її інформаційних послуг надання бізнес-довідок про фінансовий стан і ділову репутацію потенційного партнера або клієнта. Такі бізнес-довідки складаються на основі самих різноманітних джерел інформації, які оперативно поновлюються і доповнюються [3].

Відносини у сфері формування та обігу кредитних історій регулюються Конституцією України, вищевказаним Законом України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» (далі – Закон), міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також виданими на виконання цього Закону нормативно-правовими актами.

Бюро – це юридична особа, виключним видом діяльності якої є збір, зберігання, використання інформації, яка складає кредитну історію як

сукупність інформації про юридичну або фізичну особу, що її ідентифікує, а також відомостей про виконання зазначеною особою зобов'язань за кредитними правочинами. Кредитна історія може містити і іншу відкриту інформацію. Разом із тим Закон забороняє збирати інформацію про фізичних осіб щодо: національності, расового та етнічного походження, політичних поглядів, релігійних і філософських переконань, стану здоров'я, членства в партіях та інших об'єднаннях громадян.

Бюро створюється у формі господарського товариства. Засновниками його можуть бути юридичні та фізичні особи. При цьому юридичні особи повинні здійснювати діяльність не менше трьох років з дня державної реєстрації та не мати заборгованості із сплати податків та інших обов'язкових платежів за останні три роки. Статутний капітал Бюро формується виключно за рахунок грошових коштів засновників і має бути не менше п'яти мільйонів гривень.

Діяльність Бюро підлягає ліцензуванню. Ліцензія видається Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Таким чином, Бюро має спеціальну правосуб'єктність.

Виконавчим органом Бюро за погодженням з Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, затверджується Положення Бюро, яке складає правила формування і ведення кредитних історій.

Суб'єктом кредитної історії виступає будь-яка юридична або фізична особа, яка уклала кредитний правочин та щодо якої формується кредитна історія. Кредитний правочин – правочин, за яким виникає, змінюється або припиняється зобов'язання фізичної або юридичної особи щодо сплати грошових коштів користувачу протягом певного часу в майбутньому (в тому числі договір страхування). Користувач у разі укладення кредитного правочину та отримання письмової згоди юридичної або

фізичної особи, яка уклала цей правочин, надає до Бюро інформацію для формування кредитної історії.

Користувач Бюро – юридична або фізична особа – суб’єкт господарської діяльності, яка укладає кредитні правочини. Так, користувачами Бюро можуть бути банки, небанківські фінансові установи та інші суб’єкти господарської діяльності, які надають послуги з відстроченням платежу або надають майно в кредит.

Підставою для виникнення відносин між Бюро і користувачем є договір, який вони укладають, і предметом якого є врегулювання питань надання та отримання інформації, що складає кредитну історію. Таким чином користувач надає і має право отримувати інформацію, що складає кредитну історію.

Джерелами формування кредитних історій являються: а) відомості, що надаються користувачем до Бюро за письмовою згодою суб’єкта кредитної історії; б) відомості державних реєстрів, інформація з інших баз даних публічного користування, відкритих для загального користування джерел за винятком відомостей (інформації), що становлять державну таємницю. Зазначену інформацію та відомості Бюро має право отримувати на договірних засадах.

Органи або уповноважені особи (держателі, адміністратори державних реєстрів тощо) зобов’язані на запит Бюро надавати відомості з державних реєстрів в електронному вигляді (у форматі бази даних) у разі наявності письмової згоди суб’єктів інформації.

Порядок передачі відомостей з державних реєстрів, а також розмір плати за це та інші умови встановлюються Кабінетом Міністрів України або за його дорученням – Держателем або Адміністратором відповідного реєстру та Бюро на підставі договору.

Бюро надають інформацію з кредитних історій у формі кредитних звітів, які містять усю інформацію з кредитної історії, якщо інші обсяги

інформації не передбачені Положенням Бюро або Договором. Користувачі мають право звернутися до Бюро за отриманням кредитних звітів упродовж дії укладеного правочину між ним та суб'єктом кредитної історії, а також за наявності у Користувача письмової згоди суб'єкта кредитної історії на доступ до його кредитної історії.

Література:

1. Про організацію формування та обігу кредитних історій: Закон України від 23.06.2015 р. № 2704-IV // Відом. Верх. Ради України, 2005, № 32, ст. 421.
2. Е. Орлюк. Кредитные бюро за рубежом: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.ua/article.php?id=10003453>.
3. «Дан энд Брэдстрит» – сбор и обработка информации: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnb.ru/>

-----***-----

В. Ю. Уркевич,
д.ю.н., професор кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ПРАВОВІ ПИТАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ АГРАРНИХ РОЗПИСОК

Новим засобом кредитування сільськогосподарських товаровиробників є отримання від їх контрагентів грошових коштів або ж певної продукції (товарів) за умови видачі такого документа, як аграрна розписка. Остання визначається як товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах. Розглянемо правові питання реєстрації таких розписок.

Відносини, що виникають під час оформлення, видачі, обігу, виконання аграрних розписок, врегульовані приписами спеціального Закону України «Про аграрні розписки» від 6 листопада 2012 р. № 5479-VI (далі – Закон). Цей нормативно-правовий акт спрямовано на створення правових, економічних і організаційних умов функціонування цих документів, у тому числі й визначає порядок їх реєстрації.

Згідно із ч. 2 ст. 9 Закону, під час видачі аграрна розписка підлягає нотаріальному посвідченню в порядку, передбаченому Законом України «Про нотаріат» для правочинів, з урахуванням особливостей, встановлених Законом. Відомості про аграрну розписку в момент її посвідчення вносяться нотаріусом до Реєстру аграрних розписок. Відомості про предмет застави за аграрною розпискою вносяться до Державного реєстру обтяжень рухомого майна в момент нотаріального посвідчення аграрної розписки. У разі наявності додаткового забезпечення аграрної розписки інформація про таке забезпечення може вноситися до відповідних реєстрів згідно із законодавством.

Також Закон містить окремий припис, що аграрна розписка вважається виданою з дня її реєстрації в Реєстрі аграрних розписок. Порядок ведення такого Реєстру визначено у ст. 10 Закону, а більш детально – постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 р. № 665 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру аграрних розписок».

Названим Порядком визначено, що Реєстр аграрних розписок створюється з метою накопичення, оброблення, зберігання та подання інформації про видані боржниками аграрні розписки, а також про осіб, що є боржниками і кредиторами за такими розписками. Держателем Реєстру є Міністерство аграрної політики та продовольства України, що забезпечує його ведення, а адміністратором – державне підприємство, уповноважене цим органом здійснювати заходи з розроблення та супроводження програмного забезпечення Реєстру, відповідати за технічне і технологічне

забезпечення, збереження та захист даних, що містяться в Реєстрі. Спеціально для ведення такого реєстру наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23 січня 2014 р. № 29 було створено державне підприємство «Аграрні реєстри».

Згідно п. 7 названого Порядку, реєстраторами є державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси, які наділені ДП «Аграрні розписки» відповідними повноваженнями та вчиняють такі реєстраційні дії: 1) внесення до Реєстру аграрних розписок записів про: (а) видачу аграрної розписки; (б) передачу прав кредитора за такою розпискою; (в) зміну відомостей про кредитора чи інших відомостей про аграрну розписку; (г) вчинення виконавчого напису на такій розписці; (д) припинення аграрної розписки; (е) неможливість виконання боржником зобов'язання за аграрною розпискою у зв'язку з відсутністю кредитора; 2) видача витягів та довідок з Реєстру.

До Реєстру аграрних розписок вносяться записи про товарні та фінансові розписки, видані в Україні. Запис про видачу аграрної розписки вноситься до Реєстру у день її нотаріального посвідчення. Законодавство містить важливий припис, що аграрна розписка вважається виданою з дня внесення до Реєстру відповідного запису.

Адміністратор Реєстру забезпечує безоплатний вільний доступ через мережу Інтернет до окремих відомостей про видані аграрні розписки, які залишаються невиконаними на день звернення (зокрема, це відомості про боржника, опис предмета зобов'язань та предмета застави за аграрною розпискою, кінцеву дату виконання зобов'язань за розпискою, номер та серію спеціального бланка нотаріального документа, на якому викладено аграрну розписку). Боржник та кредитор (їх уповноважені особи) мають право усно або письмово звернутися до реєстратора для отримання відомостей з Реєстру у формі витягу або довідки. Така можливість зберігається протягом тривалого часу, адже інформація про видані аграрні

розписки та їх виконання зберігається в Реєстрі аграрних розписок не менше 10 років.

Викладене дозволяє підсумувати, що законодавством України в цілому на належному рівні регламентовано відносини з реєстрації аграрних розписок. Така реєстрація означає підтвердження легітимності видачі сільськогосподарським товаровиробником аграрної розписки та її обігу. Реєстрація аграрних розписок є визначальним юридичним фактом у правовідносинах щодо їх обігу, а звідси у Законі України «Про аграрні розписки» слід уточнити, що права та обов'язки за аграрною розпискою виникають з моменту її реєстрації в Реєстрі аграрних розписок. Адже без такої реєстрації видані сільськогосподарських товаровиробником документи (у тому числі й товаророзпорядчі) не матимуть юридичної сили аграрної розписки, а тому до них не можуть застосовуватися спеціальні правила правового регулювання, закріплені розглянутим Законом.

-----***-----

М. В. Мороз,

*к.ю.н., доцент, в. о. заступника
директора з наукової роботи
НДІ ПЗІР НАПрН України*

ЩОДО ПЕРЕДАННЯ В ОРЕНДУ МАЙНА ДЕРЖАВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Відповідно до ч.2 ст. 4 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» не можуть бути об'єктами оренди: об'єкти державної власності, що мають загальнодержавне значення і не підлягають приватизації відповідно до частини другої статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна».

Частиною 2 статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» встановлено, що приватизації не підлягають об'єкти, що мають загальнодержавне значення... Загальнодержавне значення мають: об'єкти

освіти, крім навчальних закладів, майно яких вноситься до статутного капіталу публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування відповідно до Закону України «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування», фізичної культури, спорту і науки, що фінансуються з державного бюджету.

Відповідно до ч.1 ст.61 Закону України «Про освіту» фінансування державних навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей народного господарства, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел фінансування. Тобто, фінансуватися із державного бюджету можуть державні навчальні заклади та установи, організації, підприємств системи освіти як об'єкти освіти.

Таким чином, не підлягають приватизації, а отже і не можуть бути об'єктами оренди, об'єкти освіти (у тому числі і вищі навчальні заклади) саме як цілісні майнові комплекси, а не окреме індивідуально визначене майно (рухоме або нерухоме).

Вказаний висновок підтверджується і тим, що ч.2 ст.4 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» встановлено, що «окреме індивідуально визначене майно із складу цілісного майнового комплексу підприємства, його структурного підрозділу, забороненого до оренди, може бути об'єктом оренди (без права приватизації та суборенди), якщо воно не заборонене до оренди законами України, не задіяне у процесі основного виробництва та за висновком органу, уповноваженого управляти цим майном, його оренда не порушить цілісності майнового комплексу».

З огляду на те, що ч.1 ст.4 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» встановлено, що об'єктами оренди за цим Законом

(у тому числі) є: нерухоме майно (будівлі, споруди, нежитлові приміщення) та інше окреме індивідуально визначене майно, можна зробити висновок, що нерухоме майно є різновидом індивідуально визначеного майна, яке за умов встановлених ч.2 ст.4 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» може бути об'єктом оренди, не зважаючи на те, що сам цілісний майновий комплекс, до складу якого воно входить, заборонено до оренди.

Відповідно до ч.4 ст.61 Закону України «Про освіту» додатковими джерелами фінансування навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти є: доходи від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання.

Частиною 1 статті 70 Закону України «Про вищу освіту» встановлено, що передача в оренду державними і комунальними вищими навчальними закладами закріплених за ними на праві господарського відання об'єктів власності здійснюється без права їх викупу відповідно до законодавства.

Згідно із п.4 ч.3. цієї ж норми вищий навчальний заклад у порядку, визначеному законом, та відповідно до статуту має право використовувати майно, закріплене за ним на праві господарського відання, у тому числі для провадження господарської діяльності, передавати його в оренду та в користування відповідно до законодавства.

Навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної та комунальної форми власності можуть надаватися в оренду будівлі, споруди, окремі тимчасово вільні приміщення і площі, інше рухоме та нерухоме майно або обладнання, що тимчасово не використовується у освітній, навчально-виховній, навчально-виробничій, науковій діяльності, у разі, коли це не погіршує соціально-побутових умов осіб, які навчаються або працюють у навчальному закладі (п.8 Переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими

установами та закладами системи освіти, що належать до державної та комунальної форми власності затвердженого постановою КМУ від 27 серпня 2010 р. № 796).

Таким чином, чинним законодавством передбачено право державних вищих навчальних закладів надавати в оренду тимчасово вільні приміщення (як нерухоме (індивідуально визначене майно) у порядку передбаченому законом та з урахуванням встановлених законом обмежень (без права їх викупу та суборенди, коли це не погіршує соціально-побутових умов осіб, які навчаються або працюють у навчальному закладі).

Норми Закону України «Про освіту» та Закону України «Про вищу освіту», якими передбачено право державних вищих навчальних закладів надавати в оренду тимчасово вільні приміщення (як нерухоме (індивідуально визначене майно) співвідносяться як загальні та спеціальні. Оскільки вища освіта є лише складовою у структурі освіти (ст.29 Закону України «Про освіту») і Закон України «Про вищу освіту» встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування лише системи вищої освіти, то його норми є спеціальними по відношенню до Закону України «Про освіту», який регулює суспільні відносини у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України у цілому, а отже його норми є загальними.

Також слід зазначити, що у чинному законодавстві не міститься жодних колізій у встановленні права державних вищих навчальних закладів надавати в оренду тимчасово вільні приміщення (як нерухоме (індивідуально визначене майно)).

Частиною 5 ст. 63 Закону України «Про освіту» визначено, що об'єкти освіти і науки, що фінансуються з бюджету, а також підрозділи, технологічно пов'язані з навчальним та науковим процесом, не підлягають приватизації, перепрофілюванню або використанню не за призначенням.

Зазначену норму, на нашу думку слід тлумачити наступним чином:

- 1) об'єкти освіти і науки, що фінансуються з бюджету, а також підрозділи, технологічно пов'язані з навчальним та науковим процесом, не підлягають приватизації саме як цілісні майнові комплекси (йдеться про цілісні майнові комплекси, у тому числі, вищих навчальних закладів так і їх структурних підрозділів, технологічно пов'язаних з навчальним та науковим процесом), що узгоджується із ст.5 Закону України «Про приватизацію державного майна» та ч.1 ст.61 Закону України «Про освіту»;
- 2) об'єкти освіти і науки, що фінансуються з бюджету, а також підрозділи, технологічно пов'язані з навчальним та науковим процесом, не підлягають перепрофілюванню або використанню не за призначенням виключно як цілісні майнові комплекси (йдеться про цілісні майнові комплекси, у тому числі, вищих навчальних закладів так і їх структурних підрозділів, технологічно пов'язаних з навчальним та науковим процесом), що узгоджується із ч.1 ст.61 Закону України «Про освіту».
- 3) Вказана норма не встановлює обмежень щодо можливості передання в оренду вищими навчальними закладами та іншими об'єктами освіти нерухомого та іншого індивідуально визначеного майна.

-----***-----

*Д. О. Хандога,
студентка 4 курсу
ФСП НТУУ «КПІ»*

ПІРАТСТВО – ОДИН З ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ ПЕРЕШКОД ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Я впевнена, що абсолютно кожен з нас у своєму житті стикався з піратством. Адже для нашої країни, на жаль, це нормальне явище.

Порушення авторського права (*контрафакція; піратство*, якщо мова йде про порушення майнових авторських прав) — дії, спрямовані на

протиправне використання об'єктів права інтелектуальної власності, що належать іншим особам, умисно вчинені особою, яка розуміє протизаконний характер цих дій, найчастіше з метою отримання матеріальної вигоди.

Піратство визначають як опублікування, відтворення, ввезення/вивезення з митної території України контрафактних примірників твору (товару).

На сьогодні існує декілька видів піратства. Я пропоную більш детально розглянути такі: аудіопіратство, відео піратство, піратство відеоігор та піратство літературних творів. Цей перелік, звичайно, не є вичерпним.

Аудіопіратство.

Копіювання та розповсюдження копій музичних композицій. Враховується продаж музичних альбомів як на аудіо-касетах, так і на компакт-дисках. Також за аудіо піратство вважається й розповсюдження музичних композицій з використанням комп'ютерної мережі.

Розвиток даного виду піратства почався ще у СРСР. Оскільки, деякі виконавці були заборонені, то і дістати касету або платівку з їхніми піснями було досить важко. У легальний спосіб – взагалі неможливо. Такі виконавці організовували, так звані, «квартирники», де їх пісні записувалися підручними способами (диктофони, аудіо програвачі), потім такий запис підпільно розмножувався та продавався.

Окрім заборонених виконавців, радянські умільці перезаписували та розмножували рідкісні платівки та касети й інших творців. Через погану якість оригіналу, іноді важко було визначити піратську копію.

З розвитком технологій, аудіо-касети та платівки стали не актуальними, оскільки з'явилися компакт-диски.

І вже на сьогоднішній день, найпопулярнішим способом аудіо піратства є розповсюдження музичних композицій за допомогою мережі Інтернет.

До речі, Україна займає «почесну» 46 сходинку у рейтингу по об'єму музичного піратства. За дослідженнями компанії Musicmetric з унікальних IP-адрес було зафіксовано 442 792 000 завантажень як цілих музичних альбомів, так і окремих композицій саме піратським способом. Найчастіше за допомогою Bit.Torrent.

Відеопіратство.

Розповсюдження копій фільмів або телепередач на дисках, касетах та шляхом копіювання через комп'ютерні мережі. Може здійснюватись як із ціллю отримання прибутку (продаж контрафактної продукції у магазинах, або з рук), так і без (розповсюдження копій фільмів через локальні комп'ютерні мережі або інтернет, обмін дисками із друзями). Комерційна продукція такого роду відрізняється тим, що вона може з'явитися ще до офіційного виходу фільму у прокат (відомі випадки, коли у продажу з'являлись недороблені робочі версії фільмів, вкрадені у знімальної групи). Якість запису може досить вагомо поступатися ліцензійному, бо «пірати», керуючись бажанням якнайскоріше випустити фільм у продаж, випускають його «екранну» копію, що знята камерою прямо у залі кінотеатру. Зрозуміло, що якість такої копії набагато нижча за якість ліцензійної.

Існує багато джерел, звідки пірати беруть копії фільмів. Найголовніші з них:

- Камріп (CAMRip) — таку версію знімають на звичайну, найчастіше аматорську відеокамеру безпосередньо під час перегляду фільму в кінотеатрі. Відеофайли, отримані таким методом найчастіше мають найнижчу якість серед усіх способів.

- Телесінк (TS, TeleSync) — метод дуже подібний до кампріпу, але для його успіху необхідне залучення працівників кінотеатрів, найчастіше операторів показу. Камеру встановлюють на триногу біля вікна, а дроти звуку вставляють безпосередньо в аудіовихід проектора. В результаті — особливо, якщо використовувалася професійна камера — виходить якісніша, ніж камріп копія фільму. Звук же майже не відрізняється від ліцензійної копії.

- ТВ-ріп (TV-rip), HDTV-rip — такий варіант копії беруть безпосередньо з телевізора. В даному випадку можна скопіювати тільки ті фільми, які вийшли в телепрокат. Копію найчастіше роблять за допомогою побутового відео або DVD магнітофона. Часто пірати навіть не вирізають рекламу та значок каналу.

- «Скрінер» (DVD-Screener) — зазвичай, перед показом фільмів в кіножурнали висилається спеціальна копія фільму, щоб кіножурналісти могли написати про них статті. Деякі журналісти за матеріальну винагороду передають ці копії піратам. Якість виходить хорошою, але є багато вставок, які попереджують, що цей фільм не для масового перегляду. Інколи, кінокомпанії навмисно роблять деякі частини фільму чорно-білим кольором.

- DVD-ріп (DVD-Rip), BDRip — найякісніша можлива піратська копія фільму. Її роблять з ліцензійного диску і якість напряму залежить від налаштувань захоплення відео.

Піратство відео-ігр.

Нелегальне копіювання та розповсюдження відеоігр на дисках та через комп'ютерні мережі, що включає також зняття різноманітних програмних систем захисту. Для цього існує спеціальний клас програмного забезпечення — так звані англ. «cracks» (укр. кряки чи крякалки) — тобто спеціальні патчі, готові серійні номери або їх генератори для продукту,

котрі знімають з нього обмеження, пов'язані з вбудованим захистом від нелегального використання.

Напевне всі знають гру GrandTheftAuto (біль відома як - GTA). Відносно нещодавно вийшла нова версія гри – GTAV. Цікавий факт, що версія гри для Xbox 360 була знайдена в мережі за 3 дні до офіційного релізу. В той же день на популярних відеохостингах з'явилися сотні відео с геймплеєм GTAV. Акаунти, з котрих були завантажені такі відео були заблоковані, а самі відео – видалені. Ті, хто грав з підключеним інтернетом, отримали бан. Порушники були покарані.

Але ті, хто хочуть задарма пограти у відеогру все одно знайдуть її піратську копію якщо не до офіційного релізу, то максимум за тиждень після. «Професійні» гравці зауважують, що у піратських копіях відеоігр найчастіше відсутня російська мова (українська мова найчастіше відсутня і у ліцензійних версіях). Також нема діалогів персонажів, або озвучивцілому. Іноді діалоги замінюють субтитрами, що не дуже зручно. А інколи піратські копії не «дозволяють» довго грати: пів години і гра сама «вилітає». І це не дуже приємно для гравця, особливо, якщо він не встиг зберегтись – всі його старання були марними, і треба проходити все наново.

Піратство літературних творів.

У зв'язку із появою електронних бібліотек, що безкоштовно надають доступ усім охочим до текстів літературних творів, їхня діяльність почала розглядатися деякими авторами та видавництвами як піратство. Не зважаючи на те, що інтернет бібліотеки зазвичай йдуть назустріч автору, та прибирають твори з відкритого доступу за їхнім проханням, у деяких випадках все ж таки доходить до судових позовів.

Судова тяжба між Google і найбільшої письменницької гільдією США, яка тривала близько 11 років, завершилася на користь американської компанії Google. Верховний суд США постановив, що не

слухатиме апеляцію з боку Гільдії авторів, яка стверджувала, що Google порушує авторські права при скануванні книг без спеціального на те дозволу. Гільдія авторів доводила в судах різних інстанцій, що цей проект підриває здатність її членів отримувати дохід від своєї роботи. Зі свого боку Google заявляла, що база даних не порушувала законів про авторське право, а була всього лише “картотечним каталогом для цифрової епохи”. У разі програшу цієї справи інтернет-гігантів загрожували б судові позови на мільярди доларів з боку авторів використаних творів. Google висловила подяку Верховному суду за прийняте рішення, тоді як Гільдія авторів заявила про своє розчарування.

Приклади боротьби.

GameDevTycoon – гра про розробників відеоігор. Суть гри полягає у тому, аби продати вже готову відеогру та популяризувати її. При чому девелопери (розробники) самі виклали на торрент-трекери “зламану” версію гри, яка нічим не відрізнялась від ліцензії. Ось тільки пастка все таки була. Виражалася вона у тому, що коли продажі починали приносити прибуток, з’являлося безліч піратських копій гри. І продажі починали «падати». Гравець, що вантажив «пірацьку» версію гри після декількох годин геймплею отримував наступне повідомлення: (Вільний переклад:) “Шеф, геймерипіратять нашу гру. Якщо гравці надалі будуть піратити, а не купувати наші ігри, то рано чи пізно ми збанкрутуємо”. Згодом компанія у грі закривається через низькі продажі.

Найсмішніше в цій історії те, що реальні геймери, які скачали гру з торрентів, почали жалітись на форумах, мовляв піратство вбиває їхню студію і вони не можуть заробити грошей, таким чином гру неможливо продовжувати.

А от «подарунок» для совісливих гравців був. У них була змога подолати перешкоду у вигляді піратства та продовжити розвивати свій бізнес.

Ця гра відобразила в повній мірі реалії ігрової індустрії.

І, з одного боку дає змогу гравцям зрозуміти яких збитків завдає піратство. З іншого – власники справжніх ігрових компаній можуть дослідити, яким саме способом гравці намагаються подолати піратство. А на форумах «знайти» для себе нові ідеї запобігання піратства.

І ще один яскравий спосіб, з ким зустрілися абсолютно усі користувачі соціальної мережі «Вконтакті».

Кілька років тому, користувачі стикнулись з проблемою, коли при спробі відтворення деяких аудіо записів закордонних виконавців, замість бажаної композиції вони отримували повідомлення, що аудіо запис був вилучений з публічного доступу у зв'язку зі зверненням правовласника.

Здавалося б на цьому подолали аудіо піратство. Але, нашим креативцям вдалося обійти і цю заборону. І вже через день ми мали цілу низку «нових» виконавців. Таким чином, відома виконавиця Lanadel Раустала «Ванною без дверей», а David Guetta – «діджеєм з району». І на останок хочеться нагадати, що ст.. 176 ККУ передбачає покарання за порушення авторського права та суміжних прав, у вигляді штрафу або позбавлення волі на строк до 2 років.

І пам'ятайте, незнання законів не звільняє від відповідальності.

-----***-----

Підп. до друку 24.05.2016. Формат 60×84¹/₁₆. Папір офс. Гарнітура Times.
Спосіб друку – ризографія. Ум. друк. арк. 10,69. Обл.-вид. арк. 17,78. Наклад 60 пр. Зам. № 16-90.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

Видавництво «Політехніка»
Свідоцтво ДК № 1665 від 28.01.2004 р.
03056, Київ, вул. Політехнічна, 14, корп. 15
тел. (44) 204-81-78